

Problematika umístování osob do pobytové sociální služby „Dům na půl cesty“

Bc. Lucie Kurová

Diplomová práce
2018

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lucie Kurová**
Osobní číslo: **H160173**
Studijní program: **N7501 Pedagogika**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Problematika umísťování osob do pobytové sociální služby "Dům na půl cesty"**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti rodiny, ústavní péče a sociálních služeb.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou případových studií.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BOWLBY, John. Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem. Praha: Portál, 2012, 399 s. ISBN 978-80-262-0076-5.

JANSKÝ, Pavel. Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004, 169 s. ISBN 80-7041-114-7.

KRULICHOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. Delikvence mládeže: trendy a souvislosti. Praha: Triton, 2015, 231 s. ISBN 978-80-7387-860-3.

MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2016, 271 s. ISBN 978-80-262-1154-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie I: dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.**

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **22. listopadu 2017**

Termín odevzdání diplomové práce: **20. dubna 2018**

Ve Zlíně dne 22. listopadu 2017

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 16. 3. 2018

Murved

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

²⁾ Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasaňuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpověď-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat náhrady či rybnějšího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá problematikou umístování osob do pobytové sociální služby „Dům na půl cesty“. Teoretická část práce se věnuje rodině a rodinnému prostředí, vymezuje funkční a nefunkční rodinu, zaměřuje se na období adolescence a mladé dospělosti, dále na důvody vedoucí k umístění dítěte do zařízení ústavní či ochranné výchovy, v neposlední řadě vysvětluje také teorii attachmentu a teorii potřeb. Dále se zabývá problematikou náhradní výchovy, typy náhradní rodinné péče, vazbami a věznicemi. Poslední kapitola teoretické části je věnována domům na půl cesty. Praktická část diplomové práce je tvořena kvalitativním výzkumem, jehož cílem je za pomoci analýzy dokumentů, narativního interview a zúčastněného pozorování najít klíčové momenty, které měly v životě adolescentů vliv na jejich umístění do sociální služby dům na půl cesty.

Klíčová slova: rodina, ústavní výchova, ochranná výchova, náhradní rodinná péče, dům na půl cesty

ABSTRACT

The diploma thesis deals with the issues of people's placement to a residential social service called "Halfway house". The theoretical part focuses on the family and the family environment, defines the concept of functional and dysfunctional family, concentrating on the period of adolescence and young adulthood, then it examines the reasons why a child is placed in institutional upbringing or protective custody, and last but not least it explains the theory of attachment and the theory of needs. Next the thesis deals with the issues of foster care, types of foster family care, detention centres and prisons. The last chapter of the theoretical part focuses on halfway houses. The practical part of the diploma thesis consists of qualitative research, supported by documentary analysis, narrative interviews and participating observations, which aims at finding the key moments in the life of adolescents which lead to their placement in the mentioned social service of halfway house.

Keywords: family, institutional upbringing, protective custody, foster family care, halfway house, resident

Děkuji především PhDr. Heleně Skarupské, Ph.D. za odborný dohled nad mou diplomovou prací, za její cenné rady, doporučení i připomínky, také za její ochotu, trpělivost, vstřícné jednání a individuální přístup. Dále bych chtěla poděkovat za ochotu a spolupráci sociálním pracovnícím Domu na půl cesty „Pod křídly“, dále pak jednotlivým uživatelům služby za jejich ochotu podílet se na mém výzkumném šetření. V neposlední řadě patří mé velké poděkování také rodině, která mi byla po celou dobu studia oporou.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1 RODINA A RODINNÉ PROSTŘEDÍ.....	13
1.1 FUNKČNÍ RODINA	14
1.2 NEFUNKČNÍ RODINA A NEVHODNÉ VÝCHOVNÉ STYLY	15
1.3 OBDOBÍ ADOLESCENCE A MLADÉ DOSPĚLOSTI.....	16
1.3.1 Vývojové změny a utváření identity adolescenta.....	17
1.3.2 Socializace v období adolescence	19
1.3.3 Problémové chování a rizikový vývoj v adolescenci	20
1.4 DŮVODY VEDOUcí K UMÍSTĚNÍ DÍTĚTE DO ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY	21
1.4.1 Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte	24
1.4.2 Problémy mladistvých po odchodu ze zařízení ústavní výchovy	25
1.5 TEORIE ATTACHMENTU	27
1.5.1 Poruchy attachmentu a jeho projevy	28
1.6 TEORIE POTŘEB	30
2 NÁHRADNÍ VÝCHOVA	32
2.1 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA.....	33
2.2 OCHRANNÁ VÝCHOVA.....	34
2.3 ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY.....	34
2.3.1 Diagnostický ústav	35
2.3.2 Dětský domov	36
2.3.3 Dětský domov se školou	37
2.3.4 Výchovný ústav.....	39
2.3.5 Střediska výchovné péče	40
2.4 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	41
2.4.1 Osvojení	42
2.4.2 Pěstounská péče	43
2.5 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	44
3 DOMY NA PŮL CESTY	46
3.1 SPOLEK POD KŘÍDLY	48
3.1.1 Realizace služby.....	48
3.1.2 Sociální pracovník a náplň jeho práce	49
3.1.3 Uživatel a individuální plánování	50
II PRAKTICKÁ ČÁST	52
4 EMPIRICKÉ ŠETŘENÍ.....	53
4.1 CÍLE EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ	53
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	54
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	54
4.4 VÝZKUMNÉ TECHNIKY	56
4.5 METODA ZPRACOVÁNÍ DAT	58
4.5.1 Zpracování dat k dílčím výzkumným otázkám.....	60

5	ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	62
5.1	ZJISTIT, JAKÝM ZPŮSOBEM SE ODRÁŽÍ ZKUŠENOSTI UŽIVATELŮ ZÍSKANÉ PŘI POBYTU V ÚSTAVNÍM ZAŘÍZENÍ NA JEJICH NYNĚJŠÍM ZPŮSOBU ŽIVOTA.	62
5.2	ZJISTIT, PROČ JSOU UŽIVATELÉ DOMU NA PŮL CESTY ZÁVISLÝ NA FINANČNÍ POMOCI A PODPOŘE STÁTU, A JAK JE TO OVLIVŇUJE V NEGATIVNÍM VZTAHU K JEJICH PRACOVNÍMU ŽIVOTU.	63
5.3	ZJISTIT, PROČ MAJÍ UŽIVATELÉ DOMU NA PŮL CESTY VELKÝ SKLON K PŮJČOVÁNÍ SI FINANCÍ U NEJRŮZNĚJŠÍCH VĚŘITELŮ.	67
5.4	ZJISTIT, JAK UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK OVLIVŇUJE ŽIVOT UŽIVATELŮ DOMU NA PŮL CESTY.	70
5.5	SHRnutí.....	73
6	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	74
	ZÁVĚR	77
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	78
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	83
	SEZNAM OBRÁZKŮ	84
	SEZNAM TABULEK.....	85
	SEZNAM PŘÍLOH.....	86

ÚVOD

Ve společnosti je spousta mladých lidí, kteří se na prahu dospělosti dostávají do obtížné situace. Nemají podporu rodiny, jsou bez finančního příjmu, bez bydlení. Patří sem často mladí lidé opouštějící ústavní zařízení, odcházející z pěstounské péče, navracející se z výkonu trestu, lidé opouštějící sice vlastní, ale nefunkční rodinné prostředí. Ve všech těchto prostředích nezískali návyky a dovednosti, které by jim pomohly se uplatnit samostatně v reálném životě. Nacházejí se v nelehké životní situaci, která výrazně limituje jejich možnosti žít plnohodnotný život a fungovat ve společnosti. Každý z nich hledá východisko a řešení této situace svým způsobem. Cesty některých z nich pak mohou vést do domu na půl cesty. Ty vznikly jako sociální služba, která těmto mladým lidem pomáhá zmírnit rozdíl mezi ústavním prostředím, prostředím věznice či mnohdy ulice a reálným životem. Domy na půl cesty nabízejí mladým lidem ubytování, základní materiální zázemí, realizují činnosti a pomoc, které připraví člověka na samostatné fungování, pomáhají mu posílit nebo získat dovednosti tak, aby se plně zapojil do profesního života a integroval se do společnosti.

Práci na téma problematiky kolem domů na půl cesty a jejich uživatelů jsem si vybrala z důvodu, že jsem v domě na půl cesty vykonávala dvě povinné školní praxe a toto prostředí je mi blízké i proto, že v jednom z nich pracuje jako sociální pracovnice moje mamka. Také tam občas chodím a s prostředím a některými uživateli se znám osobně, proto bylo i jednodušší zrealizovat mnou zamýšlený výzkum právě tam.

Hlavním cílem diplomové práce je najít klíčové momenty, které měly v životě adolescentů vliv na jejich umístění do Domů na půl cesty. Už z teoretické části je patrné, že Dům na půl cesty je vhodný pro určený typ uživatelů – jsou to adolescenti přicházející s dětských domovů, výchovných ústavů, pěstounské péče, výkonu trestu odnětí svobody, ale také z ulice. Část těchto mladých dospělých nemá své vlastní rodiny, nemá žádné příbuzné, zázemí, vazby, takže často je Dům na půl cesty pro ně lákavou možností, jak někam patřit, místem, kde mu pomohou, poradí, vyslechnou, kam se začlenit a získá pocit sounáležitosti ve skupině podobných mladých lidí.

Diplomová práce se skládá ze dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část obsahuje tři kapitoly. První se věnuje problematice cílové skupiny. Je zde zmíněn pojem funkční a nefunkční rodiny, vymezena věková skupina, do níž uživatelé domu na půl cesty patří a také je zde uvedena teorie citové vazby neboli attachmentu, její význam pro zdravý vývoj jedince, typy, poruchy a projevy chování, se kterými se člověk v průběhu života potýká, nebyla-li

citová vazba vytvořena. Druhá kapitola se věnuje problematice ústavní výchovy, ochranné výchovy, zařízením pro výkon ústavní a ochranné výchovy, přípravě dítěte či mladého člověka na odchod z ústavní výchovy a také náhradní rodinné péči. Třetí kapitola je potom zaměřena na sociální službu dům na půl cesty, seznamuje s prací sociálního pracovníka, realizací služby, s úkoly uživatele, popisuje individuální plánování.

Praktická část diplomové práce je tvořena kazuistiky několika uživatelů domu na půl cesty. Data pro tvorbu kazuistik byla sbírána za pomoci tří technik sběru dat, a to analýzou dokumentů, narativním interview a zúčastněným pozorováním.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA A RODINNÉ PROSTŘEDÍ

Rodina je po mnoho let považována za velice křehkou a důležitou instituci. Má velice specifický význam pro zdravý vývoj jedince, plní mnoho funkcí a rolí a můžeme ji považovat za jedinečné a ničím nenahraditelné prostředí. Toto rodinné prostředí je vždy spojeno s určitým prostorem, kterým může být rodinný dům či byt, ve kterém rodiče založili rodinu, vychovávají své děti a můžeme jej proto bez problému označit za stavební kámen lidské společnosti. (Procházka, 2012, s. 101 – 102)

Rodina by pro každého z nás měla být domovem, který se stává místem jistoty a bezpečí. Dalo by se říci, že čím je jedinec starší, tím má domov pro něj pevnější a výraznější význam. Narušení tohoto významu je pak pro dítě náročnější a svým způsobem i nebezpečnější. (Matějček a Dytrych, 2002, s. 98 – 100)

Každý autor definuje rodinu jinak. Například Jedlička (2004, s. 38) uvádí, že „rodina už od narození ovlivňuje vývoj jedince, vytváří citové vazby, které mají dlouhodobý vliv a zapisují se trvale do duševního života dítěte“.

Podle Přadky (1983, s. 90) je rodina „přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí, aniž by si mohl vybrat jiné, a přejímá to, co mu připravili rodiče“.

Rodina představuje podle Giddense (1999, s. 156) „skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí“.

„Rodina je strukturovaný celek, jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí“ (Plaňava, 2000, s. 73).

Dunovský (1986) analyzoval funkčnost rodiny ve vztahu k výchově dítěte a vysledoval čtyři typy rodin:

- **Funkční rodina** – je zajištěn dobrý a optimální vývoj dítěte a jeho prospěch, socializace i výchova dítěte probíhá ideálním způsobem.
- **Problémová rodina** – vyskytují se závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které již vážněji ohrožují rodinu a vývoj dítěte. Rodina musí své poruchy řešit za pomoci zvenčí.

- **Dysfunkční rodina** – vyskytují se vážné a dlouhodobé poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které již poškozují nebo ohrožují vývoj a prospěch dítěte. Rodina není tyto poruchy schopna sama zvládnout, a proto jsou potřebná opatření zvenčí. Často dochází k odebrání dítěte a zajištění mu náhradní rodinné péče.
- **Afunkční rodina** – rodina neplní základní úkoly a závažným způsobem škodí dítěti. Často dochází k týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte a jediným řešením je urychlené odebrání dítěte z rodiny a umístění jej do ochranné péče.

1.1 Funkční rodina

Rodina naplňuje velké množství funkcí, které jsou úzce propojeny a jsou základem prožívané rodinné harmonie nebo naopak disharmonie. Základními funkcemi jsou:

Biologicko-reprodukční funkce – rodičovství je vizitkou dospělosti a zralosti osobnosti jedince a narození potomka dotváří smysl jejich života. V současné době však dochází k proměně této funkce, kdy stále více žen odkládá mateřství do pozdějšího věku, roste počet jedináčků a zvyšuje se počet párů, kteří se rozhodli nemít dítě. (Procházka, 2012).

Sociálně-ekonomická funkce – tato funkce nezávisí na přítomnosti dítěte v rodině. Rodina zajišťuje materiální existenci a sociální podmínky pro realizaci potřeb svých členů. (Procházka, 2012).

Ochranná funkce – rodina je určitým prostorem, ve kterém může jedinec nalézt útočiště i emocionální přijetí. Dává členům rodiny pocit jistoty, bezpečí a sounáležitosti. (Procházka, 2012).

Sociálně-výchovná funkce – rodina je první sociální skupinou, která učí dítě osvojovat si základní způsoby chování a přizpůsobovat se životu. Klíčovým úkolem této funkce je příprava dětí a mladistvých na vstup do reálného života. (Kraus, 2008)

Rekreační funkce – tato funkce se věnuje volnému času a zábavě. Do jaké míry je naplňována, záleží na tom, jak často tráví členové rodiny svůj volný čas pohromadě, jakým aktivitám se věnují, jakým způsobem tráví dovolené apod. (Kraus, 2008)

Emocionální funkce – jedná se o zásadní a nezastupitelnou funkci, neboť žádná jiná instituce nedokáže vytvořit takové citové zázemí jako rodina. Od 90. let minulého století však u nás přibývá rodin, které tuto funkci plní jen s velkými obtížemi, nebo téměř vůbec, a narůstá tak počet týraných, nebo citově deprivovaných dětí. (Kraus, 2008)

1.2 Nefunkční rodina a nevhodné výchovné styly

Rodinné vztahy mezi rodiči a dětmi, mezi sourozenci i mezi manželi mohou být zdrojem obrovského napětí, často přivádí lidi k zoufalství a k pocitům úzkosti či viny. Spory a konflikty mohou vést k rozpadu manželství, k duševním poruchám a někdy také k zanedbávání, zneužívání či týrání dítěte. Dalším velmi častým důvodem nefunkční rodiny bývá násilí v rodině, kdy nejčastějšími oběťmi fyzického násilí jsou děti a poté ženy. (Giddens, 1999)

Mezi další důvody nefunkční rodiny můžeme zahrnout tvrdou disciplínu, kdy se rodiče k dětem chovají agresivně a užívají drastické tělesné tresty, které jsou však většinou málo účinné. Dítě se začne rodičům vnitřně vzdalovat, lže, předstírá, vymýšlí si a manipuluje, aby se tvrdému trestu vyhnulo. Dalším rizikovým faktorem je také přehnaný dohled nebo - li monitoring, kdy rodič musí být neustále informován o tom, co dítě právě dělá, kde se nachází, s jakými kamarády se stýká, kdy se vrací ze školy, v jakém stavu atp. Čím více však rodiče monitorují své dítě, tím je větší pravděpodobnost, že se dítě dopustí trestného činu. (Matoušek a Kroftová, 2003)

Nebezpečným činitelem je také bezpochyby nepřítomnost rodičovské postavy v rodině, nejčastěji otce, nebo přítomnost rodiče, který se chová delikventně, bere drogy či nadměrně pije. (Matoušek a Kroftová, 2003)

S nefunkční rodinou se často pojí i nevhodné a pro dítě škodlivé výchovné styly, mezi které můžeme zařadit podle Langmeiera a Krejčířové (1998):

- **Rozmazlující výchova** – rodiče splní dítěti každé jeho přání a projevují mu až tzv. „opičí lásku“.
- **Zavrhující výchova** – rodiče dávají svým chováním dítěti najevo své city nesouhlasu a odmítání, navenek to však nepřiznávají a své chování ospravedlňují nezbytností kázně.
- **Nadměrně ochraňující výchova** – někdy takové označována jako nadměrně starostlivá výchova, rodiče mají tendenci až přehnaně dítě chránit před každým rizikem a tím mu brání v postupném získávání dovedností nezbytných pro účelné zvládnání nevyhnutelných rizikových situací.
- **Perfekcionistická výchova** – rodiče požadují po dítěti perfektní výkony ve škole, doma, ve sportu, ve volnočasových aktivitách, přičemž kladou na dítě vysoké požadavky, které vzhledem ke svému věku a k individuálním vlastnostem nemohou splnit.

- **Nedůsledná výchova** – rodiče kolísají mezi občasnou přísností a občasnou povolností, mnohdy si tak vynahrazují své pocity viny za dřívější nadměrnou přísnost, nedůsledná výchova však může také plynout z odlišného přístupu obou rodičů.
- **Zanedbávající, týrající, deprivující a zneužívající výchova** – tyto výchovné styly představují pro dítě jednoznačné ohrožení.

1.3 Období adolescence a mladé dospělosti

Období adolescence neboli dospívání trvá přibližně od 10 do 20 let, jedná se tedy o přechodnou dobu mezi dětstvím a dospělostí. Můžeme jej označit jako fázi hledání a vytváření vlastní identity, kdy také dochází k souhrnné přeměně osobnosti jedince. Zevnějšek a především tělo se stává nástrojem k udržení potřebné pozice ve společnosti, neméně důležitá je také fyzická zdatnost, obratnost, síla či výška postavy. Jedinci přesahují hranici aktuální reality a usilují o sebevymezení a sebeurčení, které však může být obtížné. (Vágnerová, 2005)

Co se týče rozvoje identity, je zde velice významná fáze skupinové identity, kdy výrazně nabývá na významu ideál, který si adolescent vytvořil nebo určil. Podstatnou se může stát také profesní role, kde se projevuje míra identifikace jedince s rodinou a jejími hodnotami. Dospívání také představuje určitou životní etapu, kdy jedinci usilují o co nejdřívější získání větších práv a svobod, ale zodpovědnost, povinnosti a určité omezení přijímají jen velmi neradi, neboť na jejich zvládnání ještě nejsou dostatečně zralí. (Vágnerová, 2005)

Nový způsob uvažování jim umožňuje přemýšlet o budoucnosti, úvahy jsou však zatím nestálé, neboť nejsou zatíženy zkušeností. Postupně také dochází k ustálení emočního prožívání a k rozvoji vytrvalosti a sebeovládání. (Vágnerová, 2005)

Období mladé dospělosti následuje po období dospívání a trvá přibližně od 20 do 40 let. Postoj jedinců k vlastní dospělosti bývá často dvojnásobný, neboť si začínají uvědomovat, že dospělost nepřináší jen samé výhody, ale i určitá omezení a povinnosti, které jim mohou být nepříjemné. Dospělost bývá spojována se samostatností a nezávislostí, jedinec si volí způsob svého života, ale na druhé straně se objevuje nepříjemný tlak společnosti, který spěje k přijetí určitých závazků a omezení vlastní svobody. (Vágnerová 2007)

S dospělostí se také pojí svobodná volba pravých přátelských a partnerských vztahů, které naplňují potřebu sociálního kontaktu, citového zázemí i potřebu sexu. Naproti tomu společnost vytváří na mladé jedince určitý tlak k uzavření manželství a zplodění dětí. Jedinec se

také stává ekonomicky soběstačný a musí se naučit svobodně hospodařit se svými penězi. (Vágnerová 2007)

1.3.1 Vývojové změny a utváření identity adolescenta

Vývojové změny v období dospívání můžeme podle Macka rozdělit na čtyři oblasti, které jsou vzájemně propojeny, jedná se o změny biologické, emocionální, kognitivní a psychosociální.

Biologické změny – prvotní změny dítěte v adolescenci se týkající podle většiny autorů změn hormonálních. Pro toto období je charakteristický pro obě pohlaví zrychlený nárůst výšky a váhy. U dívek dále dojde k nárůstu prsou a pubickému ochlupení, k nástupu menstruačního cyklu. U chlapců dochází k vyvinutí pohlavního orgánu, k nárůstu pubického ochlupení a vousů, ke změně hlasu. Vědomí vlastních pubertálních změn může mít u mnohých jedinců vliv na sebehodnocení. Některé dívky vnímají dospívání jako určité omezení v jejich životě, mají více problémů ve škole, méně si rozumí s rodiči, mají větší sklon k rizikovému chování. Naopak chlapcům tyto změny přináší spíše výhody než omezení. (Macek, 1999)

Kognitivní změny – v tomto období přetrvává kritický realizmus, jenž se projevuje přezkoumáváním již dosažených poznatků. Adolescent projevuje jednostrannost v chápání skutečnosti, je typický svou nekompromisností a radikalismem. Zatím zcela nepředvídá následky svého chování, řešení všech situací je pro něj hned jasné a svůj názor za každou cenu prosazuje. Dospívající často projevují velkou míru odvahy, více riskují, ale zároveň mají méně zkušeností a méně zábran. Dochází u nich k rozvoji abstrakce a formálních operací, také u nich dochází k růstu kapacity schopností zabývat se nejen sám sebou, ale také okolním světem. Navenek se adolescent mnohdy jeví jako lhostejný vůči okolí, ale jeho myšlení se obrací do vlastního nitra, stává se sebekritickým, introspektivním a analytickým. V tomto období dochází k prosazování nové tendence, kterou je systematizace poznatků, také dochází k pochopení časové dimenze a utřídování si hodnotového systému. Dospívající touží po osobním vyjádření, po individuální svobodě, mají potřebu vytvářet si vlastní názor. (Šimíčková Čížková et al., 2005)

Emocionalita – v období adolescence dochází ke změnám v oblasti citového prožívání. Jedinec se projevuje větší labilitou, dráždivostí, kolísavostí emočního ladění, také má tendenci přecitlivěle reagovat i na běžné podněty. Emoční reakce jsou méně přiměřené, citové pro-

žitky bývají proměnlivé a spíše krátkodobé. Změna emočního prožívání se mnohdy projevuje nedostatkem sebeovládání či větší impulzivitou. Pro adolescenty je typická nechuť projevovat své city navenek, mají větší sklony k pocitům znechucení, smutku, zlosti i negativismu vůči všemu možnému, včetně sebe sama. Často jsou přecitlivělí na projevy jiných lidí, také jsou mnohdy vztahovační, hostilní a agresivní. Konec adolescence pak můžeme označit jak období vystřízlivění, kdy dojde u dospívajících ke stabilizaci emočního prožívání. (Vágnerová, 2005)

Oblast vztahů – výše zmíněné změny vedou ke změně postojů a vztahů k sobě samému, k druhým lidem i ke světu vůbec. Rozvoj abstraktního logického myšlení a formálních operací v souvislosti s prohloubeným sebeuvědoměním často přispívá k nalezení „síly vlastního rozumu“. Mnozí dospívající dochází k názoru, že cokoli na světě by mohlo být vyřešeno, pokud budou lidé o věcech skutečně přemýšlet. Často také nechápou, proč se jejich rodiče dopouští tolika chyb, když řešení určitých věcí jsou dle jejich názoru tak jednoduchá. (Macek, 1999)

Utváření identity – jedním z nejdůležitějších úkolů v období adolescence je vytváření pocitu vlastní identity, který je u dospívajících spojován s několika otázkami, jako např. „Kdo jsem, kam směřuji, co umím, jaké role zastávám, jak mě hodnotí druzí“. Jedná se tedy o subjektivní pocit totožnosti a vlastní kontinuity, uvědomění si svých dovedností, schopností, ale i způsobů myšlení. Pocit identity však neovlivňují jen sociální situace, ale spolupodílejí se i vrozené vzorce chování nazývané genotyp. Proto mohou na stejné situace či prostředí reagovat adolescenti rozdílně, neboť u nich dojde k odlišným interpretacím. Na závěr si uvedme čtyři statusy v souvislosti s tvorbou identity – prvním je dosažená identita, kdy byl jedinec aktivní v kladení si otázek, prošel krizí identity a dospěl k určitému názoru z vlastního rozhodnutí. Druhým statusem je přejatý způsob prosazení se v různých situacích, kdy jedinci přijímali hodnoty a názory od druhých lidí, a tudíž neprošli výraznější krizí identity. Třetím statusem je moratorium, jež se objevuje v době krize identity, kdy jsou mladí lidé váhaví, zaujímají různé názory, které však vzápětí velmi rychle opouštějí. Posledním statusem je difúze identity, kdy se jedinci nesnaží být aktivní v zaujímání názorů, mnohdy působí nevyrovnaně, zmateně, ve svých reakcích jsou zcela nevypočitatelní. (Šimíčková Čížková et al., 2005)

1.3.2 Socializace v období adolescence

Rodina je prvotním a také rozhodujícím prostředím, se kterým se dítě setkává, a proto má nepostradatelný význam v primární socializaci. Uvádí dítě do kulturního prostředí, které jej v průběhu života ovlivňuje svou kulturou a tradicemi. Rodina a její členové jsou pro dítě od narození vzorem chování, dítě se od nich učí chovat ve společenském prostředí a osvojuje si tak jeho normy a hodnoty. Za pomoci rodičů se dítě učí, co je dobré a co zlé, jaké chování je vhodné a jaké ne a tím se formuje jeho mravní profil. (Procházka, 2012)

Adolescence umožňuje jedinci skutečný vstup do světa dospělých, přijetí statusu dospělého a rozšíření kompetencí pro výkon nových rolí. Socializaci můžeme definovat jako „*proces vývoje osobnosti v konkrétním materiálním a sociálním prostředí, které je charakteristické pro konkrétní společnost*“ (Macek, 1999, s. 46). Vychází se z předpokladu, že vzájemný vztah mezi společností a jednotlivcem je převážně určován společností. Zároveň však i jedinec aktivně působí na své sociální prostředí, čímž podporuje jeho změnu. (Macek, 1999)

Helus (1973) rozlišil čtyři aspekty socializace:

- **Hodnotově normativní složka** – tvoří deklarace společnosti o vlastních normách, hodnotách, ideálech a přesvědčeních. Specifický význam mají sociální normy, mezi něž můžeme zařadit rodinu, náboženské instituce, masové sdělovací prostředky, výchovné a vzdělávací instituce, počítačové sítě či politický a právní systém.
- **Složka mezilidských vztahů** – dochází ke konkrétním formám realizace lidské vzájemnosti. Do interakce mezi lidmi vstupují osobnostní zvláštnosti a jedinečnost konkrétní situace, které určují sociální komunikaci i proces sociálního učení, ve kterém si jedinec osvojuje soubor rolí vyplývajících z jeho pozic. Na této úrovni socializace prožívá adolescent často mnoho konfliktů.
- **Rezultativní složka systému** - je výsledkem spolupůsobení činnosti probíhající na základě hodnotově normativních zásad v přímé interakci lidí. Patří sem nejen materiální produkty, ale i kultura a jedinec jako produkt socializačního procesu.
- **Osobnostní složka** – neboli sebepojetí, sebehodnocení, identita jedince. Sebereflexe vede k seberegulaci, což znamená, že jedinec socializuje sám sebe. V adolescenci vzniká velké množství osobních potřeb, které tuto seberegulaci dále podněcují a rozvíjí, např. hledání smyslu vlastního života nebo potřeba začlenění do vztahů.

Socializaci v adolescenci však nemůžeme chápat jen jako proces vzrůstání do společnosti. V této specifické fázi života vznikl fenomén nazývaný subkultura mládeže, která je v dnešní

společnosti stále větší měrou tolerována a dospělí do ní jen minimálně zasahují. Subkultura mládeže se může štěpit na různé odnože, které se vymezují především nápadnými vnějšími znaky. Nejčastěji se můžeme setkat se specifickým stylem oblékání a celkovou úpravou zevnějšku, se specifickým jazykem, resp. slangem či se specifickou hudbou. (Macek, 1999)

1.3.3 Problémové chování a rizikový vývoj v adolescenci

Období adolescence je velmi citlivým stádiem pro rozvoj tzv. rizikového a problémového chování, které máme dvojího druhu. Prvním typem je poškozování zdraví, ať už tedy tělesného nebo duševního, druhým je pak ohrožování společnosti a újmy druhých lidí. Mezi nejčastější oblasti problémového chování adolescentů můžeme zařadit:

Delikventní chování a kriminalita – vandalismus, kriminalita a delikvence jsou závažnými jevy ohrožující společnost a její hodnoty. Netík a kolektiv (1987) se domnívají, že výskyt kriminálního chování u adolescentů může být vyvolán častějším záškoláctvím, touláním, fyzickou a verbální agresivitou, ale i dalšími formami rizikového chování. Faktory, které ovlivňují výskyt delikventního a kriminálního chování vycházejí z oblasti vývoje emočních a sociálních vztahů k vrstevníkům a dospělým, dále jsou to pak faktory politické, ekonomické, kulturní a sociální. Pravděpodobnost vzniku a rozvoje delikventního chování ovlivňují biologické faktory. (Dolejš, 2010)

Konzumace alkoholu a dalších drog – první zkušenosti adolescentů s alkoholem jsou již v období mezi 9. – 11. rokem života. Nemałym zdravotním rizikem je i kouření, se kterým začínají jedinci mnohdy již na základní škole, přičemž motivací není svobodné rozhodnutí, ale spíše mikrosociální klima a jeho tlak. Užívání měkkých a tvrdých drog ve srovnání s minulými lety výrazně vzrostlo. Mezi nejčastěji užívané drogy patří pervitin, heroin, marihuana a organická rozpouštědla. První užití drogy se přesouvá stále do mladšího věku, pohybuje se v období mezi 15. – 18. rokem života. Vyzkoušení a ochutnání měkké drogy se zdá být u větší části mladistvé populace vrstevnickým standardem. (Macek, 1999)

Rizikové sexuální chování – v období dospívání dochází k rozvoji sexuálních aktivit a psychosociálních vztahů, avšak v rámci tohoto vývoje se mohou objevit různé formy rizikového chování, jako např. sexuální styk před dovršením 15 let, sexuální styk spojený s nechtěným těhotenstvím či potratem, prostituce, focení či filmování pornografického materiálu, sexuálně orientované agresivní činy vůči vrstevníkům, přenos pohlavních chorob, promiskuitní chování, nezvládnuté rozchody vedoucí k sebevražednému chování. (Dolejš, 2010)

Poruchy příjmu potravy – strach z tloušťky, nespokojenost se svým tělem a dietní tendence mohou výrazně ovlivnit život mladého jedince. V důsledku měnících se výživových potřeb v období dospívání dochází k riziku rozvoje nevhodných stravovacích návyků. Mentální anorexie je charakteristická odmítáním jídla z důvodu úmyslného snižování tělesné hmotnosti, pro mentální bulimii jsou naopak typické opakující se záchvaty přejídání. Poruchy příjmu potravy se vyskytují desetkrát až dvacetkrát častěji u dívek než u chlapců. Mentální anorexie postihuje necelé 1 % mladých děvčat, mentální bulimie je častější, trpí ji přibližně každá dvacátá dívka v České republice. (Marádová, 2007)

Krize identity – v dnešní době stále více přibývá poruch vztahu k sobě týkající se sebehodnocení adolescentů. Pokud dospívající zažívají neúspěch, často spatřují jeho původ v sobě samých. To je vede ke ztrátě důvěry ve vlastní schopnosti, někdy až ke ztrátě smyslu vlastního života. Někteří jedinci hledají způsoby ke zmírnění pocitu úzkosti v orientaci na luxus, peníze a pohodlný život, jiní volají o pomoc v podobě demonstrativních suicidálních pokusů. (Macek, 1999)

Každá uvedená oblast problémového chování je podmíněna mnoha faktory a některé rizika a problémy se mohou prolínat. R. a S. Jessorovi (1975, in Macek, 1999) navrhli model vztahů mezi problémovým chováním a jeho determinanty. Model zahrnuje čtyři oblasti vzájemně propojených faktorů, které ovlivňují chování:

- Socializační vlivy.
- Osobnostní charakteristiky.
- Vnímané charakteristiky prostředí.
- Demografické charakteristiky, charakteristiky sociální struktury.

Prokázalo se, že pro predikci problémového chování je nejdůležitější sociální strukturou rodina. Chování rodičů, jejich názory, postoje a přesvědčení, případně jejich náboženská orientace výrazně souvisí s projevy rizikového a problémového chování adolescentů. Mezi další rizikové faktory můžeme ještě zařadit hledání vlastních hodnot, životního stylu a prožitků. (R. a S. Jessorovi, 1975, in Macek, 1999)

1.4 Důvody vedoucí k umístění dítěte do ústavní a ochranné výchovy

Při odnětí dítěte z rodiny a umístění do zařízení ústavní či ochranné výchovy je vždy nutné podle Langmeiera a Matějčka (1974) přihlížet k několika činitelům:

- **Věk dítěte** – pro malé děti je ústavní výchova nevhodná, neboť péče o ně je poměrně náročná a nebezpečná, naopak pro dospívající je vhodnější než náhradní rodina, protože jedinci se v tomto věku již poměrně těžko přizpůsobují novému intimnímu prostředí v nové rodině.
- **Tělesný a duševní stav dítěte** – umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy může být v některých případech užitečné, např. pokud má dítě tělesné defekty, psychické poruchy či neurotické obtíže a poruchy chování.
- **Rodinná situace** – pokud jsou do ústavní výchovy umísťováni sourozenci, je samozřejmým požadavkem, aby byli umísťováni spolu. Přibývá však případů, kdy je do ústavní výchovy umístěno jen jedno dítě, obvykle to, které je nějak nápadné nebo nejvíce zlobí, a ostatní sourozenci v rodině zůstanou a jejich ohrožení trvá nadále. Toto opatření tedy slouží spíše jako určitý druh výstrahy pro rodiče, než jako ochrana dětí nebo náprava rodiny. Také je potřeba zvážit, jak daleko od rodiny je potřeba dítě umístit. V některých případech je vhodné, aby dítě mohlo s rodinou udržovat co nejintenzivnější kontakt, naopak v jiných případech je žádoucí, aby bylo dítě umístěno co nejdál od rodiny a díky tomu mohl být zahájen převýchovný proces.
- **Předpokládané trvání ústavního pobytu** – při rozhodování o dočasném či trvalém umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy je vždy potřeba spolupráce sociální a psychiatrické služby, neboť v mnoha případech se jedná o posouzení trvalosti výchovatelské neschopnosti rodičů pro psychickou poruchu. Dítě, které je do ústavní výchovy umístěno jen na dočasnou dobu, by nemělo navazovat příliš těsný citový vztah s vychovatelem. Naopak u dítěte, u kterého se očekává dlouhodobé nebo trvalé umístění, je navázání citového vztahu nezbytné. Důležité je však nezapomínat, že vychovatelky nemají dostatek možností a podmínek k tomu, aby dítěti plně nahrazovaly matku.

U většiny rozhodnutí k nařízení ústavní výchovy není podle šetření Veřejného ochránce práv jen jeden důvod, ale téměř vždy nahromadění několika důvodů, jako např. záškoláctví nezletilého, který se navíc dopouští drobných krádeží. Jednotlivé důvody jsou tedy často vzájemně propojeny.

Mezi důvody vedoucí k umístění dítěte do ústavní výchovy můžeme zařadit podle šetření Veřejného ochránce práv:

- **Výchovné problémy dětí** – úteků z domova, potulování s nevhodnou partou.
- **Sociální důvody** – nevhodné bytové podmínky, finanční potíže.

- **Záškoláctví dítěte spojené se zhoršeným prospěchem ve škole** – nepřípravenost a špatná práce ve vyučování.
- **Užívání alkoholu, cigaret či jiných drog dětmi** – nejčastěji marihuana.
- **Protiprávní činy mládeže či drobné krádeže** – krádeže mobilních telefonů spolužáků, menších částek peněz doma nebo ve škole.
- **Neschopnost rodičů postarat se o dítě** – malé děti často bez dozoru, závislost rodičů na alkoholu či jiných drogách, nezletilé matky, které samy měly nařízenou ústavní výchovu.
- **Poruchy chování, včetně agresivity dítěte** – dítě ubližuje spolužákům, sourozencům, šikanují ostatní.
- **Zanedbaná či nedostatečná péče o dítě** – nedostatečná strava, hygiena, špinavé oblečení, děti trpící citovou deprivací, zanedbaný zdravotní stav dítěte.
- **Nezájem rodičů či neexistující rodinné zázemí** – rodič dlouhodobě pobývajících v zahraničí a nejevící zájem o dítě, rodič ve vězení, či dlouhodobě nemocný, nebo mrtvý.
- **Týrání či nepřiměřené fyzické trestání.**
- **Zneužití dítěte.** (Veřejný ochránce práv, 2011)

Dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí má každý jedinec oznamovací povinnost v případě podezření z týrání, zneužívání či jiného ubližování dítěti.

Můžeme sem také zařadit případy, kdy o ústavní výchovu zažádal sám nezletilý jedinec, nebo byla ústavní výchova nařízena z pěstounské péče. (Veřejný ochránce práv, 2011)

Mezi důvody k nařízení ochranné výchovy dle šetření Veřejného ochránce práv můžeme zařadit:

- **Opakované závažné trestné činnosti.**
- **Přepadávání a loupeže s použitím násilí.**
- **Fyzické napadení** (Veřejný ochránce práv, 2011).

Problematika umístování jedinců do ústavní či ochranné výchovy vychází ze zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně jiných zákonů.

1.4.1 Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte

Jedním z důvodů umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy může být jeho týrání, zneužívání a zanedbávání. V dnešní době se tato problematika souhrnně označuje anglosaskou zkratkou CAN, která znamená Child Abuse and Neglect. Syndrom CAN můžeme tedy definovat jako *„poškození fyzického, psychického nebo sociálního stavu a vývoje dítěte, které vzniká v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby a které je v dané společnosti a kultuře hodnoceno jako nepřijatelné“* (Bechyňová et al., 2007, s. 9).

Za týrání dítěte považujeme všechny formy ubližování, kterých se někdo dopustil vědomě. Mezi nejrozšířenější typy můžeme zařadit bití rukou, vařečkou, elektrickou šňůrou, gumovou hadicí, kopání, kousání, řezání, pálení zápalkou nebo cigaretou, opaření vroucí vodou, trhání vlasů, kroucení a svazování končetin. Fyzické týrání je často spojeno s psychickým, kdy je dítě pod neustálým tlakem výhrůzek, kritiky, nesplnitelných nároků na pomoc v domácnosti a s péčí o sourozence, ale také na školní prospěch. Psychické týrání nezanechává viditelné stopy, takže jeho prokázání je mnohdy velice obtížné. Navíc děti mají mnohdy tendenci svého týrajícího rodiče krýt, neboť představa, že budou bez rodiče, je pro ně ještě děsivější než současná krutá realita. (Matoušek, 2008)

Zanedbávání dítěte se pojí s nedostatečnou péčí, která dítěti způsobuje vážnou újmu. Psychické zanedbávání spočívá v neuspokojování kognitivních a citových potřeb dítěte, fyzické v neuspokojování tělesných potřeb, jako je spánek, čistota, teplo a jídlo. (Matoušek, 2008)

Sexuální zneužívání zahrnuje jakýkoli druh dotyku, styku nebo vykořisťování, a to ze strany jakéhokoliv jedince. Mezi nejčastější formy zneužívání řadíme objímání a líbání dítěte spojené se sexuálním vzrušením zneužívající osoby, dotýkání a hlazení pohlavních orgánů dítěte zneužívající osobou, odhalování sexuálního orgánu zneužívající osoby, pokus o pohlavní styk či nucení dítěte, aby se dotýkalo sexuálních orgánů zneužívající osoby. (Matoušek, 2008)

Mezi rizikové dospělé, kteří se nejčastěji týrání, zanedbávání a zneužívání dopouštějí, řadíme jedince duševně nevyspělé nebo zaostalé, duševně nemocné nebo jedince nějakým způsobem postižené. Také sem spadají jedinci závislý na alkoholu a jiných návykových látkách, mladiství rodiče, kteří nejsou na rodičovství připravení a sami jsou ještě povahově nezralí. Nemůžeme opomenout jedince, kteří v dětství trpěli psychickou deprivací, neboť díky tomu nejsou schopni lásku ani dávat, ani přijímat. A také lidé, kteří byli sami v dětství krutě trestáni, se velmi často dopouští hrubého násilí na svých vlastních potomcích. Nejčastějšími

pachateli jsou rodinní příslušníci a osoby, které jsou s rodinou v blízkém kontaktu, dále pak učitelé či vedoucí kroužků a táborů. (Matějček, 2003)

Rizikovými dětmi jsou ty děti, které se určitým způsobem chovají zvláště, mají zvláštní sklony a zvláštní povahu. Tyto jejich zvláštnosti mohou být podmíněny psychicky, výchovně, společensky, nebo také organicky. Můžeme sem zařadit děti předčasně narozené, děti zdravotně, mentálně, tělesně nebo smyslově hendikepované, děti často nebo vážně nemocné. Existují také postižení, která jsou sice lehká a skrytá, ale z psychologického hlediska jsou mnohem rizikovější než postižení hluboká a zjevná. Jako příklad můžeme uvést lehkou mozkovou dysfunkci nebo lehké opoždění intelektového vývoje dítěte. V případě pohlavního zneužívání jsou nejčastějšími oběťmi především dívky, které mají ženské, kypré a sexy tvary a projevují se koketním chováním. (Matějček, 2003)

Rizikový dospělý i rizikové dítě vytváří rizikové situace. Jako příklad si můžeme uvést situaci, kdy je dívka s výraznými ženskými tvary a chováním v dennodenním styku s mužem, který nemá téměř žádné sexuální zábrany. Rizikové situace nejčastěji vznikají v neúplných rodinách, v rodinách s nevlastním rodičem, v ústavní péči, v adopci a v pěstounské péči. Také sem řadíme situace, kdy je rodič dlouhodobě vyřazen z jeho normální funkce, například z důvodu vyčerpávajícího zaměstnání, nebo z důvodu onemocnění či invalidity. (Matějček, 2003)

Následkem týrání, zanedbávání a zneužívání je nejistá vazba dítěte na rodiče, někdy i pocit zrady vůči druhému rodiči, který informacím o zneužívání nechtěl uvěřit, silně ambivalentní pocity vůči zneužívající osobě, sebeobviňování až sebeztracování, komplex méněcennosti. (Matoušek, 2008)

1.4.2 Problémy mladistvých po odchodu ze zařízení ústavní výchovy

Adolescenci žijící, ale také odcházející ze zařízení ústavní výchovy, často trpí poruchami chování, nediferencovaností citů, nedostatkem volných vlastností, potížemi v navazování vztahů a především psychickou deprivací způsobenou obzvláště ztrátou či selháním jejich rodinného zázemí. „*Psychická deprivace je psychický stav, vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu*“ (Langmeier a Matějček, 1974, s. 22)

Matoušek (2008, s. 43) deprivaci charakterizuje jako „stav nedostatečného uspokojování potřeb, a to v podobě absolutní deprivace, kdy nejsou uspokojovány základní existenční potřeby pro přežití, nebo v podobě relativní deprivace, kdy člověk hodnotí svou životní situaci ve srovnání s jinými lidmi nebo skupinami jako nepříznivou.“

Tato deprivace zapříčiňuje sociální znevýhodnění, které jedinci výrazně zabraňuje začlenit se do společnosti po odchodu z ústavního zařízení, ale také má vliv na pozdější vývoj partnerského života. (Gottwaldová, 2006)

Langmeier a Matějček (1974) rozlišují pět různých způsobů, kterými se jedinci po odchodu ze zařízení ústavní výchovy vyrovnávají se svou deprivací v návaznosti na partnerské vztahy:

- **Poměrně dobře přizpůsobené děti** – děti tohoto typu je v zařízeních přibližně polovina a můžeme je označit za tzv. miláčky oddělení. Tyto děti se v raném věku dokázaly upnout k pečující vychovatelce a díky tomu si dovedou získat alespoň přiměřené uspokojení svých psychických potřeb. Problém nastává, jakmile se tyto děti dostanou mimo dobře přizpůsobené prostředí. Jedinci jsou sebestřední, často selhávají v partnerských vztazích a nejsou schopni odolávat novým lákadlům.
- **Útlumový typ dětí** – u dětí tohoto typu způsobuje deprivace nižší aktivitu nebo nižší inteligenci. Jedinci nejsou dostatečně motivováni a nejsou schopni si sami vybojovat pozornost. Co se týče partnerských vztahů, tak nejsou příliš dobrými partnery. Pokud si přece jen založí rodinu, je zde zvýšené riziko, že rodina bude nefunkční.
- **Sociálně hyperaktivní děti** – na rozdíl od předchozího typu, problémem u těchto dětí není nižší inteligence, ale nezáměr vyvolaný nemožností být vázán k nějaké mateřské osobě. Jedinci nemají problém v navazování vztahů s dospělými, neboť se zajímají o vše ve svém okolí, avšak na ničem se sami aktivně nepodílejí. Také i jedinci tohoto typu jsou nevhodnými partnery, neboť neznají věrnost a promiskuita je jim vlastní.
- **Sociálně provokující děti** – tyto děti vynaloží veškerou svou snahu k provokaci personálu, aby si získali jejich pozornost. Jejich chování bývá vychovateli většinou trestáno, ale děti provokují i nadále. Často jsou také agresivní, žárlí na ostatní děti a práva na lásku se domáhají útočením a nenávisť. Pokud se však dostanou do pěstounské péče či do adopce, jejich chování se velmi často rychle zlepšuje. V manželství jsou velmi dobrými partnery a také rodiči svých dětí.

- **Bezcitný typ dětí** – tyto děti v důsledku neuspokojení svých citových potřeb vyhledávají uspokojení jiné, např. nezajímají se o lidi, trápí zvířata a ostatní děti, přejídají se, masturbují, manipulují s věcmi, pěstují svou krásu nebo jiné tělesné přednosti. U těchto jedinců nemůžeme očekávat převratnou adaptaci na partnerskou a rodičovskou roli, mnohdy jejich odchylky mohou zůstat skryty a projevit se až v intimitě partnerského života.

Velmi často se také adolescenti setkávají s nemožností uplatnit se na trhu práce, neboť kvůli slabé osobní motivaci mnohdy nedokončili povinnou školní docházku. Mnoho z nich tak skončí jako dlouhodobě nezaměstnaní, nemohou si udržet bydlení a často sklouzávají k sociálně nežádoucím jevům a rizikovému chování. (Gottwaldová, 2002)

1.5 Teorie attachmentu

Teorii attachmentu neboli teorii vazby můžeme definovat jako „*teorii odvozující lidské chování podle typu vazby, jež vznikla mezi dítětem a první pečující osobou* (Matoušek, 2008, s. 226).

Teorie attachmentu nemůže být opomenuta z důvodu, že již velmi rané fáze vývoje dítěte mají podstatný vliv pro jeho další psychický vývoj, a to obzvláště ve sféře socioemocionálních vztahů. Kvalita vazby mezi dítětem a nejbližší pečující osobou, zpravidla matkou, se v průběhu dvou až tří let jeví jako zásadní i pro oblast kognitivního vývoje, formování vlastní pohlavní identity, různých oblastí psychomotorických projevů apod. (Bechyňová et al., 2007)

Teorii attachmentu formuloval J. Bowlby (in Bechyňová et al., 2007), který za hlavní pro duševní rozvoj a zdraví považuje vytvoření vztahu s druhým jedincem - matkou. Pokud je tento vztah dostatečně pevný, bezpečný a spolehlivý, je to přesně to, co utváří základ pro další důležité lidské projevy, kterými jsou zvědavost, prohlížení, zkoumání, hledání. Za další významné projevy také považujeme altruismus a schopnost péče. Přijetí rodičovské role s veškerým obětováním a péčí se pokládá za přirozený projev živočichů.

J. Bowlby společně s M. Ainsworthovou (in Bechyňová et al., 2007) formulovali dva typy vazby mezi dítětem a matkou – vazbu jistou a nejistou, kterou dále následně dělí:

- **Vazba jistá** – rodič je dítěti k dispozici, reaguje přiměřeně na jeho požadavky, láskyplně jej ochraňuje, a tím se dítě cítí jisté a samo se pouští do nejrůznějších prů-

zkumů a vzdalování se od matky. Pokud dítě toto vzdalování samo aktivně řídí, nedělá mu žádné potíže a matka je tak odměňována pozitivními zpětnými vazbami dítěte, jeho odvahou, osobním růstem, prosperitou a silnými projevy lásky při jeho průzkumných návratech.

- **Vazba nejistá – úzkostná, vzdorující** – dítě si není jisté dostupností svých rodičů, není si jisté, zda mu pomůžou, když bude potřeba a zda budou reagovat na jeho požadavky. Dítě se tak cítí neustále úzkostně, bojí se odloučení a má tendence si rodiče hlídat, neboť má strach, že by je ztratilo, což mu brání v prozkoumávání prostředí. K této vazbě dochází v situacích, kdy je matka po většinu času dítěti k dispozici, přiměřeně reaguje na jeho požadavky, a pak zcela neočekávaně tuto vazbu naruší. Důvodem narušení vazby může být například přepracovanost matky, depresivnost či opilost.
- **Vazba nejistá – úzkostná, vyhýbavá** – dítě nemá žádnou důvěru vůči svým rodičům, neočekává jejich pomoc ani péči, naopak čeká, že bude odstrčeno. Tato vazba, kdy je dítě zvyklé žít bez lásky, se vytváří zpravidla v situacích, kdy matka dítě při každé jeho snaze o přiblížení odežene. Může také docházet k extrémním případům, kdy matka opakovaně odkládá dítě do péče druhé osoby nebo ho umístí do institucionální péče.

M. Mainová (in Bechyňková et al., 2007) později doplnila tři výše zmíněné vazby o čtvrtý typ – **Vazba nejistá, dezorganizovaná** – tento typ vazby vzniká v situacích, kdy je rodič pro dítě zároveň zdrojem bezpečí i ohrožení, nejčastěji se jedná o děti týrané, zneužívané či zanedbávané.

Za zmínku také stojí psychická subdeprivace, o které hovoříme v situacích, kdy matka dítěti fyzicky nechybí, ale neposkytuje mu z nějakého důvodu potřebnou péči. Subdeprivaci můžeme definovat jako méně závažnou formu deprivace. Mezi důvody zanedbávající péči můžeme například zařadit extrémní nezralost matky, dále matky závislé na alkoholu či jiných drogách, matky zaměřené na jiné hodnoty, než je mateřství apod. Převážně se však subdeprivace vyskytuje u dětí umístěných do zařízení ústavní výchovy a v dysfunkčních rodinách. (Bechyňová et al., 2007, s. 95)

1.5.1 Poruchy attachmentu a jeho projevy

Připoutání se k první pečující osobě, zpravidla k matce, je jedním z nejpodstatnějších prožitků dítěte. Některé děti si však tuto jedinečnou vazbu s matkou nemohly z nejrůznějších

důvodů vytvořit, a proto se u nich vyskytují následující druhy chování, kterým právě mohou naznačovat, že zoufale touží po vztahu s pečující osobou. Portál Informace pro náhradní rodiče (© 2017) uvádí tyto poruchy chování:

- **Agresivita** – dítě může s ohledem na své špatné životní zkušenosti reagovat zlostí, agresivitou vůči druhým lidem nebo vůči sobě samému, čímž uvolňuje zadržované a nahromaděné city, které nedokáže vyjádřit jiným způsobem. S přibývajícimi zkušenostmi se naučí, že agrese mu umožňuje udržovat si lidi dál od sebe. Děti s agresivním chováním často trpí pocitem méněcennosti a trvá u nich poměrně dlouho, než dojde ke změnám jejich chování.
- **Uzavřenost nebo odmítání** – odmítnutí rodičem zanechává v srdci dítěte neléčitelné rány a narušuje jeho pocit sebejistoty. Dítě si udržuje od svých rodičů odstup a mnohdy přeměňuje uzavřenost na zlost vůči sobě samému. Jediným způsobem pomoci je důsledné projevování lásky dítěti.
- **Lhaní a krádeže** – dítě používá občasné lhaní jako určitý způsob sebeobranu, aby se vyhnulo potížím nebo trestu. Existují však také děti, které lžou pravidelně a mnohdy ani sami nemají ponětí, proč vlastně lžou. Podle tohoto portálu uznávaný odborník na vztahy Cline se domnívá, že je to způsobeno tím, že si dítě plete život, po jakém touží s životem, jaký ve skutečnosti má. Jedinou formou pomoci je vytvoření přátelského a laskavého prostředí, kde by si dítě naučilo, že mluvit pravdu je správné, bezpečné a žádoucí.
- **Náklonost k lidem bez rozlišování** – jelikož nemá dítě vytvořenou pevnou vazbu s rodičem, snaží se tuto vazbu najít u jiných, dokonce i cizích lidí. Pokud oba rodiče musí chodit do práce, měli by dítě svěřovat jen do péče jediné paní na hlídání.
- **Projevy opožděného vývoje svědomí** – u dítěte s opožděným vývojem svědomí často dochází k tomu, že neprojevuje žádné nebo téměř žádné emoce v situacích, kdy je mu vyčítáno nevhodné chování. Vytvořilo si svůj systém fantazií a lží, ve kterém není nuceno přijímat žádnou zodpovědnost. Takové dítě můžeme označit za mistra v manipulaci. Tento typ poruchy vazby je pro rodiče jedním z nejtěžších, neboť musí vyhledat pomoc odborníků, kteří dokáží rodiče nasměrovat podle potřeb dítěte.
- **Vyhýbání se přímému pohledu** – dítě se důsledkem nejistoty reakcí svých rodičů naučilo stranit jakékoli důvěrnosti, jakou je například oční kontakt. Ten navazuje pouze v situacích, kdy je obzvláště našťvané, nebo naopak po něčem silně touží a snaží se tím rodiče ovlivnit.

- **Hromadění jídla nebo přejídání se** – dítě může vyplňovat pocit prázdnoty v nitru schováváním a kradením potravin, nebo jeho přejídáním se. Takové dítě trpí nedostatkem emocionální jistoty a je zapotřebí mu ji projevovat zvýšeným fyzickým kontaktem.

1.6 Teorie potřeb

Aby nedocházelo k zanedbávání dítěte a poruchám attachmentu, je zapotřebí, aby obsahem výchovy bylo také naplňování základních potřeb dítěte, kterými jsou dle Bechyňové et al. (2007):

- **Základní potřeby dětí psychické** – potřeba osobní identity a otevřené budoucnosti, citové a sociální vazby pro utváření osobnosti dítěte, smysl a řád podnětů pro učení, množství, proměnlivost a kvalita podnětů.
- **Základní potřeby emocionální** – porozumění nonverbální komunikaci, schopnost empatie a uvědomělé prožívání situací, bezpodmínečná akceptace dítěte, pozitivní výchova, prožitek z dobrého skutku.
- **Základní potřeby sociální** – zvládání stresu, pocit sounáležitosti, sociální dovednosti, ochrana před všemi formami interpersonálního násilí, vzory pravidel chování v komunikaci s lidmi, pocit jistoty v očekávání sociální podpory.
- **Základní potřeby biologické** – spánek, kvalitní výživa, přiměřené obydlí a ošacení, teplo, odpočinek, relaxace, zájmové aktivity, ochrana před úrazy a nemocemi.
- **Základní potřeby duchovní** – potřeba hierarchie životních hodnot a potřeba přiměřeného sebepojetí.

Nemůžeme opomenout pro většinu z nás asi nejznámější teorii potřeb, kterou definoval americký psycholog A. Maslow. Ten pracuje s motivací jedinců a potřebou naplňování potřeb. Ty rozděluje do několika hierarchicky sestavených kategorií, kdy splnění nižší potřeby umožňuje jedinci plnit potřebu vyššího řádu. (Harrigan a Commons, 2015)

Na nejnižším stupni (základna pyramidy) se nachází fyziologické potřeby jako hlad, žízeň či spánek. Druhým stupněm je potřeba bezpečí (zajištění bezpečí jedince, rodiny), výše se nachází potřeby sounáležitosti a lásky, kam řadíme přátelství, rodinu a intimitu. Čtvrtým stupněm pyramidy je úcta (ať už sebeúcta nebo například respekt od ostatních) a na vrcholu pyramidy se dle Maslowa nachází sebenaplnění skrze morálku, řešení problémů či akceptaci skutečností. (Harrigan a Commons, 2015)

Z Maslowovy teorie tedy vychází, že pokud nemá jedinec zajištěn například spánek a zdroj jídla, jen těžko bude motivován k tomu, aby řešil moralitu svého chování. (Harrigan a Commons, 2015)

V první kapitole jsme se věnovali problematice cílové skupiny. Je zde zmíněn pojem funkční a nefunkční rodiny, vymezena věková skupina, do níž uživatelé domu na půl cesty patří a také je zde uvedena teorie citové vazby neboli attachmentu, její význam pro zdravý vývoj jedince, typy, poruchy a projevy chování, se kterými se člověk v průběhu života potýká, nebyla-li citová vazba vytvořena. V následující druhé kapitole se budeme zabývat ústavní péčí, jejím rozdělením na ústavní a ochrannou výchovu, seznámíme se se zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Dále rozebereme náhradní rodinnou péči a zmíníme také téma výkonu trestu odnětí svobody.

2 NÁHRADNÍ VÝCHOVA

V každé době a v každé společnosti najdeme určité děti, o které se jejich rodiče nemohou či nechtějí starat. Společnost má pak za úkol zajistit těmto dětem co nejlepší náhradní rodinnou péči. Historie náhradní rodinné péče je velmi dlouhá a bohatá, proto se ji budeme věnovat jen ve stručnosti. V roce 1575 byl založen jeden z nejstarších ústavů na našem území – Vlašský špitál, který poskytoval ochranu všem opuštěným a chudým dětem téměř po dobu 200 let. K rozvoji nalezinců a sirotčinců dochází v době po třicetileté válce, kdy opuštěných dětí značně přibývalo. V roce 1789 byl založen pražský nalezinec, který byl určen pro nemanželské děti, které v něm čekaly na svěření do pěstounské péče. V roce 1862 byl vydán zákon, ve kterém byla péče o lidi, kteří z nějakého důvodu potřebují pomoc druhé osoby prohlášena za povinnou součást samostatného oboru působnosti obce. Na základě tohoto zákona vznikl o šest let později chudinský zákon, který zajišťoval veřejnou pomoc a péči všem potřebným a to bez ohledu věku. (Bubleová et al., 2011)

V roce 1902 byl zřízen zemský sirotčí fond, který poskytoval příplatek na dítě v cizí péči a v roce 1921 byl vydán zákon o ochraně dětí v cizí péči a nemanželských dětí, který stanovil pěstounskou péči za nejrozšířenější formu péče o opuštěné děti. Dalšími nejrozvinutějšími formami umístění dětí byla adopce nebo rodinné kolonie, které bychom dnes označily jako dětské domovy rodinného typu. (Bubleová et al., 2011)

K radikálně změně v systému náhradní rodinné péče došlo po druhé světové válce, kdy došlo ke zhroucení tehdy již dokonale propracovaného systému péče o děti. Ze dne na den došlo ke zrušení pěstounské péče a přes 5 000 dětí se ocitlo bez domova. Děti začaly být vychovávány ve velkých ústavech, většinou se jednalo o lázně, zámky, rezidence. Naštěstí odborníci v 60. letech došli ke zjištění, že vývoj dětí, které jsou vychovávány od útlého věku v těchto ústavech, je poměrně často opožděný a vede k vývoji dysharmonické osobnosti často až s asociálními projevy chování. Díky tomuto zjištění se začaly zavádět nové alternativy v ústavní péči, jednalo se o SOS dětské vesničky. (Bubleová et al., 2011)

Vývoj náhradní rodinné péče té doby byl završen současnou koncepcí péče o děti vychovávané mimo vlastní rodinu. Toto pojetí vycházelo z dnes již zrušených zákonů – ze zákona č. 94/1963 Sb., o rodině a ze zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. Tyto zákony poskytly všem opuštěným dětem právní ochranu a prosadily nový přístup systému náhradní rodinné péče. (Bubleová et al., 2011)

2.1 Ústavní výchova

Ústavní výchovu lze vymezit jako umístění nezletilé osoby, zpravidla od 3 do 18 let, do péče školského zařízení určeného pro výkon ústavní výchovy, kterým může být diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav. Jedná se tedy o opatření navržené orgánem sociálně-právní ochrany dětí a schválené soudem v občanskoprávním řízení. Ústavní výchova se nařizuje v případech, kdy výchovná opatření nevedla k nápravě, soud může také ústavní výchovu nařídit v případech, kdy výchovná opatření nepředcházela nebo jestliže rodiče z určitých závažných důvodů nemohou dítěti zabezpečit řádnou výchovu. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo v náhradní rodinné péči. Ústavní výchova se nařizuje na dobu nezbytně nutnou, maximálně do dovršení 19 let dítěte, a jejím účelem je zajišťovat dítěti řádnou výchovu, vzdělání, zdravý vývoj, podporovat jeho sebedůvěru a jeho aktivní účast ve společnosti. (Motejl et al., 2007)

Ústavní výchova se nařizuje nezletilým, kteří jsou mravně narušeni nebo ohroženi, u nichž je zanedbána řádná rodičovská výchova, nebo kteří žijí či se pohybují v patologickém rodinném prostředí. Může být také nařízena z objektivních důvodů, jako např. pracuje-li jeden z rodičů dočasně v cizině a druhý rodič je hospitalizován v nemocnici. Ústavní výchova je opatřením, které se nařizuje pouze v případech, kdy poruchy chování nezletilého nemají trestní charakter, jedná se tedy především o preventivní opatření. V České republice je ústavní výchova v některých případech vykonávána ve stejných zařízeních jako ochranná výchova. (Švancar a Buriánová, 1988)

Švancar a Buriánová (1988) ve své knize uvádějí několik případů, ve kterých byla nařízena ústavní výchova, proto pro názornost uvedeme alespoň dva:

- Děvče, 5 let – matka nechávala dítě soustavně doma samotné, nezajišťovala hygienu ani stravování, také jej zanedbávala po stránce výchovné i zdravotní, matka byla současně trestně stíhána.
- Chlapec, 14 let – spolu s jinými pachateli spáchal loupežné přepadení, již dříve byl jednou v ústavní výchově na návrh školy, protože používal alkohol, fetoval a páchal delikty.

2.2 Ochranná výchova

Ochranná výchova je ochranným opatřením ukládaným soudcem v trestním řízení podle zákona 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Toto ochranné opatření lze uložit pouze mladistvým, od 15 do 18 let, nebo dětem, od 12 do 15 let, o jejichž výchovu není ze strany rodičů náležitě postaráno, jejichž dosavadní výchova byla nějakým způsobem zanedbána, nebo kteří žijí či se pohybují v patologickém prostředí, které by mohlo ohrožovat jejich pozitivní mravní a společenský vývoj. Ochranná výchova plní různé úlohy u jednotlivých skupin mládeže. U mladistvých můžeme ochrannou výchovu chápat jako určitý odklon od uložení trestního opatření, kdy soudce může upustit od uložení trestního opatření a udělit tedy jen opatření ochranné. U dětí hraje ochranná výchova roli preventivní, především tedy ochranu společnosti. Můžeme sem také zahrnout třetí kategorii, a to děti mladší 15 let, kterým se toto ochranné opatření ukládá, jestliže spáchaný čin a osobní poměry nenabízejí jiné východisko. (Motejl et al., 2007)

Ochranná výchova nemá stejně jako ústavní výchova trestní charakter a její uložení se neznamenává mladistvému či dětem do trestního rejstříku. Uskutečňuje se ve speciálních výchovných ústavech resortu školství a trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do 19 let. (Zákon č. 359/1999 Sb.)

Švancar a Buriánová (1988) ve své knize uvádějí několik případů, ve kterých byla uložena ochranná výchova, proto pro názornost uvedeme alespoň dva:

- Chlapec, 16 let – čtyři krádeže aut, rodiče nestačili na výchovu, chlapec měl také špatný prospěch ve škole, potuloval se se špatnou společností, byl podmíněně propuštěn z ústavní výchovy.
- Děvče, 17 let – mentální retardace, zmenšená přičetnost, příživnictví, rodiče negramotní, nestačili na výchovu, cikánský původ, dívky chodila za školu, potulovala se, také drobné krádeže.

2.3 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně jiných zákonů máme tyto druhy zařízení – diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav.

2.3.1 Diagnostický ústav

Prvním zařízením, které si uvedeme, je diagnostický ústav, který plní úkoly diagnostické, terapeutické, metodické, výchovně vzdělávací, organizační a koncepční. Činností tohoto zařízení je vypracovávání návrhů potřebných změn v síti výchovných ústavů a dětských domovů v územním obvodu určeném ministerstvem a upozorňování ministerstva na situace, které vyžadují zásah zřizovatele. Diagnostický ústav je vnitřně členěn na čtyři samostatná oddělení, kterými jsou zachytné pracoviště, diagnostické pracoviště, výchovně vzdělávací pracoviště a pracoviště sociální práce. Základním útvarem jsou výchovné skupiny, které musí být nejméně tři. (Jedlička et al., 2004)

Diagnostický ústav poskytuje péči dětem a mladistvým s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou, dále dětem a mladistvým na útěku z místa dočasného pobytu či podmíněného propuštění a jedincům zadržným na útěku z jiných zařízení. Po přijetí dítěte musí diagnostický ústav bezprodleně oznámit přijetí dítěte nebo mladistvého s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou příslušnému zařízení náhradní výchovné péče, které je povinno si jej ve stanoveném termínu převzít. Pobyt dětí a mladistvých v diagnostickém ústavu trvá zpravidla osm týdnů, v některých případech je však jedinec umístěn do dětského domova nebo výchovného ústavu i bez předchozího pobytu. Aby mohli být svěřenci rozmístěni do odpovídajících dětských domovů nebo výchovných ústavů, musí se podrobit psychologickému, sociálnímu a speciálně pedagogickému vyšetření, a také je potřeba vždy přihlídnout k jejich zdravotnímu stavu. Spolu s jedincem umístěným do dětského domova nebo výchovného ústavu se předává návrh individuálního výchovného plánu, který je následně vychovatelem v zařízení v půlročních intervalech doplňován a ověřován. (Jedlička et al., 2004)

Diagnostický ústav vede záznamy o všech svěřencích umístěných v dětských domovech a výchovných ústavech a také vede záznamy o volných místech ve svém územním obvodu. Rovněž jednotlivá zařízení poskytují diagnostickému ústavu informace o změnách počtu umístěných dětí a mladistvých. (Jedlička et al., 2004)

Dle databáze Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy máme v současné době v České republice čtrnáct diagnostických ústavů.

Tabulka č. 1: Diagnostické ústavy v České republice

Kraj	Počet diagnostický ústavů
Hlavní město Praha	4
Jihočeský	1
Jihomoravský	2
Královéhradecký	1
Liberecký	1
Moravskoslezský	2
Olomoucký	1
Plzeňský	1
Středočeský	1

Zdroj: MŠMT (2018).

Z tabulky můžeme vyčíst, že se diagnostické ústavy nalézají pouze v devíti krajích, přičemž nejvíce jich nalezneme v Praze, dále pak v Jihomoravském a Moravskoslezském kraji.

2.3.2 Dětský domov

Dětské domovy jsou jedním ze zařízení zajišťujících nepřetržitý a celoroční provoz pro výkon ústavní výchovy pro děti od 3 do 18 let, popřípadě do 19 let, bez vážných poruch chování. V tomto školském zařízení je základní organizační jednotkou koedukovaná rodinná skupina tvořená dětmi různého pohlaví i věku. V každém dětském domově jsou zřízeny nejméně dvě a nejvíce šest rodinných skupin a jednu rodinnou skupinu tvoří pět až osm svěřenců. V případě sourozenců je vždy žádoucí, aby byli zařazeni do jedné skupiny a docházelo tak k udržení rodinné vazby. (Jedlička et al., 2004)

Zařazení dítěte do rodinné skupiny vychází z několika hledisek. Dítě je umístěno do té skupiny, ve které je přítomen jeho sourozenec, nebo ve které je volné místo, případně do té skupiny, ve které je vhodný pedagog pro daný typ dítěte či ve které jsou děti blízkého věku či zájmu. Svěřencům je v dětském domově poskytována péče, která by jim jinak byla poskytnuta rodiči. Dětem je hrazeno stravování, ošacení, ubytování, zdravotní péče a léky, náklady týkající se vzdělání a každé dítě musí dostávat osobní dary, kapesné a při odchodu ze zařízení také věcnou pomoc. (Vašátková a Vyhnálková, 2008)

Do roku 2002 se dětské domovy dělily na dva typy, a to rodinný a internátní typ. Nyní máme všechny zařízení rodinného typu a všechny činnosti v domově, jako je struktura, systém komunikace, denní režim či hospodaření se svěřenými prostředky, mají za úkol přizpůsobit

dětský domov tak, aby se co nejvíce podobal zvyklostem života v běžné rodině. (Jedlička et al., 2004)

Dle databáze Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy máme v současné době v České republice sto čtyřicet čtyři dětských domovů.

Tabulka č. 2: Dětské domovy v České republice

Kraj	Počet dětských domovů
Hlavní město Praha	3
Jihočeský	9
Jihomoravský	13
Karlovarský	5
Královéhradecký	7
Liberecký	7
Moravskoslezský	19
Olomoucký	12
Pardubický	6
Plzeňský	7
Středočeský	17
Ústecký	17
Vysočina	10
Zlínský	12

Zdroj: MŠMT (2018).

Z tabulky můžeme vyčíst, že se dětské domovy nalézají ve všech krajích České republiky. Nejvíce je dětských domovů zřízeno v Moravskoslezském kraji, poté ve Středočeském a Ústeckém kraji. Naopak nejméně jich nalezneme v hlavním městě Praha, a poté v kraji Karlovarském.

2.3.3 Dětský domov se školou

Dětský domov se školou zajišťuje péči dětem starším 6 let do ukončení povinné školní docházky s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou, které mají závažné poruchy chování, nebo je pro jejich přechodnou či trvalou duševní poruchu vyžadována výchovná léčebná péče. Také sem mohou být umístěny nezletilé matky, splňují-li podmínky dle § 13 zákona č. 109/2002 Sb.

Součástí těchto zařízení je vždy příslušný typ školy. V případě, že během plnění povinné školní docházky dojde k zániku důvodů pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je dítě na žádost ředitele dětského domova se školou přeřazeno do školy mimo dětský domov. Nastane-li situace, že se dítě po ukončení povinné školní docházky pro přetrvávající výchovné poruchy chování nemůže dále vzdělávat mimo zařízení nebo nemůže nalézt zaměstnání, je přeřazeno do dalšího zařízení, kterým je výchovný ústav. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Od roku 2002 nahrazuje označení dětský domov se školou dříve používané názvy dětský výchovný ústav a zvláštní škola internátní. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Dle databáze Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy máme v současné době v České republice třicet jedna dětských domovů se školou.

Tabulka č. 3: Dětské domovy se školou v České republice

Kraj	Počet dětských domovů se školou
Hlavní město Praha	1
Jihočeský	1
Jihomoravský	1
Karlovarský	1
Královéhradecký	3
Liberecký	2
Moravskoslezský	4
Olomoucký	2
Pardubický	2
Plzeňský	2
Středočeský	5
Ústecký	4
Vysočina	2
Zlínský	1

Zdroj: MŠMT (2018).

Z tabulky můžeme vyčíst, že se dětské domovy se školou nalézají ve všech krajích České republiky. Nejvíce jich nalezneme ve Středočeském kraji, poté v Moravskoslezském a Ústeckém kraji. Naopak nejméně v hlavním městě Praha, v kraji Jihočeském, Jihomoravském, Karlovarském a Zlínském.

2.3.4 Výchovný ústav

Posledním typem zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy je výchovný ústav, který pečuje o děti starší 15 let s vážnými poruchami chování a v určitých případech také o děti od 12 let, mají-li tak závažné poruchy chování, že nemohou být umístěny v dětských domovech se školou. Výchovné ústavy jsou zřizovány odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a pro děti s uloženou ochrannou výchovou. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Základní organizační jednotku ve výchovném ústavu tvoří výchovná skupina, která má nejméně pět a nejvíce osm svěřenců různého věku, pohlaví, ale také mentálního či zdravotního postižení a různé míry obtížnosti výchovného působení. Takovýchto výchovných skupin je možné zřídit v každém zařízení nejméně dvě a nejvíce šest. Ve výchovných ústavech můžeme specifikovat preventivně výchovou péči ve školských zařízeních, dále pak jednotlivé typy a oddělení, jako např. výchovně léčebný ústav – ústav pro svěřence s drogovou závislostí, pro svěřence s hyperaktivitou, výchovný ústav s ochrannou výchovou, výchovný ústav pro nezletilé matky s dětmi apod. (Jedlička et al., 2004, s. 311)

Při výchovném ústavu může být zřízena také střední škola jako jeho součást (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Dle databáze Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy máme v současné době v České republice třicet pět výchovných ústavů.

Tabulka č. 4: Výchovné ústavy v České republice

Kraj	Počet výchovných ústavů
Hlavní město Praha	1
Jihočeský	1
Jihomoravský	4
Karlovarský	1
Královéhradecký	2
Liberecký	2
Moravskoslezský	4
Olomoucký	2
Pardubický	1
Plzeňský	3
Středočeský	2
Ústecký	5

Vysočina	6
Zlínský	1

Zdroj: MŠMT (2018).

Z tabulky můžeme vyčíst, že se výchovné ústavy nalézají ve všech krajích České republiky. Nejvíce jich nalezneme v kraji Vysočina, poté v Ústeckém kraji. Nejméně naopak v hlavním městě Praha, v kraji Jihočeském, Karlovarském, Pardubickém a Zlínském.

2.3.5 Střediska výchovné péče

Součástí diagnostických a výchovných ústavů jsou střediska výchovné péče pro děti a mládež, ve kterých probíhá institucionální preventivně výchovná péče ve školských zařízeních dle zákona 109/2002 Sb. Střediska výchovné péče poskytují dětem a mládeži všestrannou preventivně výchovnou péči, aby bylo možné předejít vzniku a rozvoji negativních a patologických projevů chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje. Také poskytují pomoc při zmírňování a odstraňování příčin a důsledků již vzniklých poruch chování a přispívají ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte. Úkolem zařízení je poskytnout pomoc rodičům při výchově a vzdělávání dítěte, dále pak při řešení problémů spojených s péčí o něj a to vždy se snahou o zachování a posílení rodinných vazeb a zamezení odtržení dítěte od rodiny. Podmínkou přijetí dítěte či mladistvého do střediska výchovné péče je jeho svobodné rozhodnutí a souhlas jeho rodičů. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Středisko výchovné péče poskytuje služby ve čtyřech typech, a to ve formě terénní, ambulantní, internátní a celodenní. Ve všech formách pak poskytuje diagnostické, terapeutické, speciálně pedagogické a psychologické, poradenské, informační, vzdělávací, výchovné a sociální služby. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Dle databáze Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy máme v současné době v České republice šedesát dva středisek výchovné péče.

Tabulka č. 5: Střediska výchovné péče v České republice

Kraj	Počet středisek výchovné péče
Hlavní město Praha	6
Jihočeský	3
Jihomoravský	3
Karlovarský	1
Královéhradecký	5

Liberecký	1
Moravskoslezský	7
Olomoucký	2
Pardubický	10
Plzeňský	2
Středočeský	4
Ústecký	6
Vysočina	5
Zlínský	7

Zdroj: MŠMT (2018).

Z tabulky můžeme vyčíst, že se střediska výchovné péče nalézají ve všech krajích České republiky. Nejvíce jich nalezneme v Pardubickém kraji, poté v Moravskoslezském a Zlínském kraji. Naopak nejméně v kraji Karlovarském a Libereckém.

2.4 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče je formou péče o dítě jiným člověkem, než jsou jeho biologičtí rodiče. První formou takové péče je adopce neboli osvojení, o nějž zpravidla usilují lidé, kteří nemohou mít vlastní dítě. Zde se často zájemci o osvojení setkávají s nepoměrem mezi jejich požadavky a charakteristikami aktuálně volných dětí, neboť nejžádanějších dětí, kterými jsou co nejmenší a zdravé holčičky, je naprostý nedostatek na celém světě. Při osvojení dítěte požaduje zákon přiměřený věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojeným dítětem, přičemž za optimální bývá dle Gabriela a Nováka pokládán rozdíl 25 – 35 let. (Gabriel a Novák, 2008)

O pěstounskou péči se naopak zpravidla zajímají lidé, kteří již vlastní děti mají. Dítě přichází do pěstounské péče z tohoto důvodu, že jeho biologickým rodičům nebo alespoň jednomu z nich nebyla odebrána rodičovská práva a dítě tedy není právně volné. Do pěstounské péče se zařazují děti méně nadané, nemocné, větší sourozenecké skupiny, děti z problematičtějších rodin, či děti romského původu. (Gabriel a Novák, 2008)

Dříve, kdy u nás existovaly jen dvě formy náhradní péče, buď dětský domov, nebo osvojení. S přibývajícími formami náhradní péče však začaly podstatně stoupat nároky na odborné posouzení každého jednotlivého případu a v dnešní době se tedy jedná o poměrně složitý proces a v zásadě platí, že právní hledisko implikuje všechny další úvahy. Mezi další činitele, ovlivňující umístění dítěte do jednotlivých forem náhradní péče, řadíme podle Matějčka et al. (1999):

- **Biologické činitele** – pohlaví dítěte, genetická výbava po předcích, vnější zjev, inteligence, romský či neromský původ, odolnost či dráždivost nervového systému, zdravotní stav.
- **Vývojové faktory** – psychický vývoj dítěte a vývojová prognóza, věk, tělesné vyspívání, zrání nervového systému, postupující socializace.
- **Sociální činitele** – vztah dítěte ke společenskému prostředí, existence rodičů, sourozenců a širší rodiny.
- **Situační činitelé** – místo náhradní péče, klimatické poměry v dané lokalitě, složení a mentalita obyvatelstva v místě a okolí, vzdálenost nového bydliště dítěte od bydliště jeho existující původní rodiny.

2.4.1 Osvojení

Pojem osvojení bývá někdy laickou veřejností nahrazován termínem adopce, a ačkoli se jedná o synonyma, v právních předpisech České republiky se setkáme pouze s pojmem českým, jímž je termín osvojení. Problematiku osvojení upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a samotné zprostředkování osvojení vychází ze zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. (Bubleová et al., 2014)

Osvojení je v České republice nejvyšší možnou a bezkonkurenčně nejčastěji uskutečňovanou formou náhradní rodinné péče. Při osvojení přijímají partneři či manželé opuštěné dítě za své vlastní a získávají stejná práva, ale i povinnosti, jaké k němu měli jeho biologičtí rodiče. Dítě získává příjmení nových rodičů a příbuzní jeho osvojitelů se stávají i jeho příbuznými. (Matějček et al., 1999)

Osvojit nezletilé dítě si může pouze svéprávná a zletilá fyzická osoba, která zaručuje, že se stane pro osvojované dítě co možná nejlepším rodičem. Mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem by měl být podle občanského zákoníku přiměřený věkový rozdíl, minimální hranice je šestnáct let, maximální hranici zákon nestanovuje. Vždy však záleží na individuálních možnostech, schopnostech, duševní a fyzické kondici každého jedince, avšak z praxe se doporučuje, že by věkový rozdíl neměl být nižší než 25 let a vyšší než 40 let. Osvojit si nelze sourozence a dítě příbuzné v přímé linii. Osvojitelem se může stát jak jednotlivec, tak pár. Nově od roku 2014 je možné osvojit i zletilého jedince. (Bubleová et al., 2014)

Do roku 2014 se rozlišovali dvě základní formy osvojení, a to osvojení zrušitelné, někdy také označované jako osvojení prosté či osvojení I. stupně a osvojení nezrušitelné, neboli

osvojení II. stupně (Gabriel a Novák, 2008). Od roku 2014 rozlišuje právní řád České republiky pouze osvojení zletilého a nezletilého. Osvojení není možné zrušit po uplynutí tří let ode dne rozhodnutí, výjimku tvoří pouze případy v rozporu se zákonem. Nově je také upravena povinnost osvojitelů informovat osvojence o skutečnosti osvojení ve vhodné chvíli, nejpozději tak však musí učinit do zahájení povinné školní docházky. (Bubleová et al., 2014)

2.4.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče je podle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník druhou základní formou náhradní rodinné péče, při které pěstoun osobně pečuje o svěřené dítě a je zodpovědný za jeho řádnou výchovu. Na rozdíl od osvojení nevzniká v pěstounské péči mezi pěstounem a dítětem takový poměr, jaký je mezi rodičem a dítětem. Pěstoun nemá k dítěti vyživovací povinnost, jeho úkolem je pouze zastupování dítěte a spravování jeho záležitostí jen v běžných věcech. V případě mimořádných záležitostí (např. plánovaný lékařský zákrok) musí pěstoun požádat o souhlas zákonného zástupce dítěte, popřípadě soud. Dítě svěřené do pěstounské péče zpravidla zná své biologické rodiče, stýká se s nimi a tato forma náhradní rodinné péče by měla být vnímána spíše jako dočasná. Pěstounská péče může být soudem stanovena na dobu určitou, ale i neurčitou. (Bubleová et al., 2014)

Do roku 2014 byla pěstounská péče rozlišována na dva typy – individuální a skupinovou. Individuální pěstounská péče probíhala v běžném rodinném prostředí, zatímco ta skupinová byla realizována v SOS dětských vesničkách nebo v zařízeních pro výkon pěstounské péče. (Gabriel a Novák, 2008)

Od roku 2014, kdy vstoupil v účinnost zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, došlo ke zrušení skupinové formy pěstounské péče. (Bubleová et al., 2014)

Kromě klasické pěstounské péče, která končí zletilostí dítěte, existuje v českém právním řádu také pěstounská péče na přechodnou dobu, jejímž cílem je poskytnutí okamžité pomoci ohroženému dítěti. Soud může svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu ze tří důvodů: na dobu, po kterou se o něj jeho biologičtí rodiče ze závažných důvodů nemohou starat, na dobu, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče k osvojení a na dobu do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlas rodičů k osvojení není třeba. Pěstounská péče na přechodnou dobu trvá nejdéle jeden rok. (Bubleová et al., 2014)

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí stanovuje pět dávek pěstounské péče:

- Příspěvek na úhradu potřeb dítěte.
- Odměna pěstouna.
- Příspěvek při převzetí dítěte.
- Příspěvek na zakoupení motorového vozidla.
- Příspěvek při ukončení pěstounské péče.

2.5 Výkon trestu odnětí svobody

Selhávání rodiny je od nepaměti považováno za jeden z hlavních činitelů umožňující dětem kriminální chování. Děti vyrůstající v rodinách s mnoha otevřenými konflikty mezi rodiči mají větší sklony k delikvencím, a také konflikty mezi sourozenci zvyšují toto riziko. (Matoušek a Matoušková, 2011)

V případě spáchání protiprávního činu může být mladistvému, staršímu patnácti a mladšímu osmnácti let, soudem dle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů uložen trest odnětí svobody, nejdéle však po dobu pěti let. V případě, že mladistvý nedovršil devatenácti let, vykonává se nepodmíněné odnětí svobody ve zvláštních odděleních pro mladistvé nebo odděleně od ostatních odsouzených ve věznicích. Dítě mladší patnácti let není trestně odpovědné a v případě, že se dopustilo činu jinak trestného, může mu být soudem uloženo opatření, jako např. ochranná výchova či ochranné léčení, napomenutí s výstrahou, výchovné povinnosti nebo výchovné omezení. (Zákon č. 218/2003 Sb.)

U mladistvých zařazených do věznice pro mladistvé se věznice zaměřuje v první řadě na jeho výchovu a zabezpečení jeho přípravy na budoucí pracovní uplatnění. V případě, že mladistvý plní povinnou školní docházku, věznice je povinna zabezpečit její plnění, a to formou denního studia, namísto výkonu práce. (Zákon č. 169/1999 Sb.)

Výkon trestu odnětí svobody u dospělých jedinců se řídí zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. Účelem trestu je působit na odsouzené jedince tak, aby po propuštění vedli soběstačný život v souladu se zákonem a aby nedocházelo k recidivě kriminálního chování. Dříve se výkon trestu vykonává ve čtyřech typech věznic - věznice s dohledem, dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Od roku 2017 však došlo ke zrušení prvních dvou zmíněných typů.

Druhá kapitola úzce souvisí s třetí kapitolou, která bude pojednávat o Domech na půl cesty. V této kapitole jsme se seznámili s jednotlivými typy prostředí, z nichž jedinci přicházejí právě do této sociální služby. Ve třetí kapitole probereme pojmy, jako jsou dům na půl cesty, sociální pracovník, jeho činnosti a náplň práce, uživatel sociální služby, individuální plánování a také problematiku zaměstnanosti.

3 DOMY NA PŮL CESTY

Po odchodu z náhradní výchovy, ať už z náhradní rodinné péče nebo ústavní péče se mnoho jedinců ocitá v nepříznivé sociální situaci. Tímto označením rozumíme různé životní situace, ve kterých je jedinec ohrožen sociálním vyloučením, např. může být narušena nebo ohrožena jeho schopnost žít ve svém běžném prostředí takovým způsobem, který je ostatními považován za obvyklý, a zároveň není schopen sám tuto situaci nějakým způsobem řešit. Nepříznivá sociální situace se týká odlišných oblastí jako např. ohrožení různými nežádoucími společenskými jevy, zdravotní stav, ztráta bydlení nebo nevyhovující bydlení, pracovní či jiné návyky, finanční nouze apod. (Slovník sociálního zabezpečení, MPSV, 2018)

K předcházení vzniku, rozvoji, ale také k řešení již vzniklé nepříznivé sociální situace může jedinec využít sociální služby, vycházející ze zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. „*Tento zákon upravuje podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči, podmínky pro vydání oprávnění k poskytování sociálních služeb, výkon veřejné správy v oblasti sociálních služeb, inspekci poskytování sociálních služeb a předpoklady pro výkon činnosti v sociálních službách.*“ (§ 1 Zákon č. 108/2006 Sb.)

Zákon o sociálních službách zahrnuje tři druhy sociálních služeb – sociální poradenství, které zahrnuje základní a odborné sociální poradenství, dále služby sociální péče, které napomáhají jedincům zajistit jejich psychickou a fyzickou soběstačnost a v neposlední řadě služby sociální prevence, které napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení jedince. Jednotlivé sociální služby jsou pak poskytovány ve třech formách, a to ambulantně, pobytově nebo terénně. (Zákon č. 108/2006 Sb.)

Domy na půl cesty patří mezi služby sociální prevence a jedná se o pobytové sociální služby. Jsou určeny zpravidla pro osoby do 26 let věku, které

- po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy – diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav,
- jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody – vazební věznice a věznice,
- jsou propuštěny z ochranné léčby – soudem nařízená ústavní léčba v psychiatrické léčebně,
- popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež (Dům na půl cesty MPSV, 2018).

Domy na půl cesty poskytují uživatelům tyto základní činnosti:

- poskytnutí ubytování,
- sociálně terapeutická činnost,
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí (Zákon 108/2006 Sb.).

Dle registru poskytovatelů sociálních služeb máme v současné době v České republice třicet devět Domů na půl cesty.

Tabulka č. 6: Domy na půl cesty v České republice

Kraj	Počet Domů na půl cesty
Hlavní město Praha	5
Jihočeský	2
Jihomoravský	3
Karlovarský	2
Královéhradecký	1
Liberecký	2
Moravskoslezský	7
Olomoucký	1
Pardubický	4
Plzeňský	1
Středočeský	4
Ústecký	4
Vysočina	1
Zlínský	2

Zdroj: MPSV (2018).

Z tabulky můžeme vyčíst, že se nejvíce Domů na půl cesty nachází v Moravskoslezském kraji, dále pak v hlavním městě Praha. Naopak nejméně jich nalezneme v kraji Královéhradeckém, Olomouckém, Plzeňském a v kraji Vysočina.

3.1 Spolek Pod křídly

Spolek, dříve občanské sdružení, Pod křídly vznikl ve Valašském Meziříčí v červnu roku 2000. Hlavním cílem byla již od samého počátku pomoc mladým lidem, kteří vyrůstali v náhradní rodinné péči, v dětských domovech, výchovných ústavěch, také jedincům vyrůstajícím v sociálně slabých rodinách, kteří po dosažení zletilosti odcházejí do samostatného života. Cílem bylo tedy poskytnutí pomoci těmto jedincům při řešení jejich problémů, dále poskytnutí ubytování a přátelského zázemí.

Do zařízení nemohou být přijaty osoby s chronickým psychiatrickým onemocněním, dále pak se zrakovým, sluchovým, mentálním a tělesným postižením, i když by jinak patřily do cílové skupiny.

V současné době provozuje spolek Pod křídly sedm domů, čtyři domy se nachází ve Valašském Meziříčí, dva domy ve Zlíně a jeden dům ve Vsetíně. Celková kapacita těchto domů je 42 bytových jednotek. (Spolek pod křídly, 2018)

3.1.1 Realizace služby

Hlavním cílem Domu na půl cesty Pod křídly je poskytnutí odborné pomoci a podpory mladým dospělým ve věku 18 – 26 let, která směřuje k tomu, aby byli schopni lépe uspět v samostatném životě. Mezi dílčí cíle pak patří posílení odpovědnosti uživatelů za svůj život, rozvíjení schopností a dovedností potřebných pro uplatnění se v běžném životě, vedení uživatelů k jejich ekonomické nezávislosti, s čímž se pojí pomoc při řešení jejich dluhů. Dále pak pomoc uživatelům při komunikaci s institucemi a úřady, podpora při zařazení do společnosti, při začlenění na trhu práce a při kontaktu s blízkými osobami. (Provozní řád Domu na půl cesty)

Každému uživateli je poskytnuto dočasné ubytování v samostatné ubytovací jednotce o velikosti 1+1 nebo 1+kk se samostatným sociálním zařízením. Ubytování je poskytnuto na základě smlouvy a jeho délka by zpravidla neměla přesáhnout 1 rok. Výše platby za ubytování činí 120 Kč/den. Každá ubytovací jednotka je vybavena postelí, stolem a židlí, základním nábytkem, ledničkou, automatickou pračkou a televizorem.

V zařízení je zákaz chování zvířat, konzumace alkoholu, užívání omamných a psychotropních látek, kouřit v ubytovacích jednotkách a v budově zařízení. Uživatelé jsou povinni respektovat noční klid od 22hod do 6hod a v průběhu dne se chovat tak, aby neobtěžovali ostatní uživatele. (Provozní řád Domu na půl cesty)

3.1.2 Sociální pracovník a náplň jeho práce

Sociální pracovník vykonává dle § 109 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách „*sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb*“.

Předpokladem k výkonu této profese je:

- **Plná svéprávnost.**
- **Bezúhonnost** – fyzická nebo právnická osoba nebyla odsouzena pro trestný čin spáchaný z nedbalosti nebo pro úmyslný trestný čin, dále pak odsouzení fyzické nebo právnické osoby bylo zahaleno nebo se na ni hledí, jako by nebyla odsouzena.
- **Zdravotní způsobilost** – lékařský posudek o zdravotním stavu.
- **Odborná způsobilost podle zákona 108/2006 Sb.** – a) absolvování vzdělávacího programu v oborech zaměřených na sociální pedagogiku, sociální práci, sociální práci a sociální pedagogiku, sociálně právní činnost, sociální a humanitární práci, charitní a sociální činnost; b) vysokoškolské vzdělání bakalářského, magisterského nebo doktorského studijního programu zaměřeného na sociální pedagogiku, sociální práci, sociální patologii, sociální politiku, právo, sociální péči, speciální pedagogiku (Zákon č. 108/2006 Sb.)

Sociální pracovník v Domě na půl cesty Pod křídly se musí orientovat v základních právních předpisech, kterými jsou zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce a zákon č. 98/2017 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 117/1999 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Dále se musí orientovat v problematice cílové skupiny uživatelů, poskytovat jim základní sociální poradenství a zpracovávat dokumentaci, která je nezbytně nutná pro poskytování sociální služby. V případě, že v zařízení pracují pracovníci v sociálních službách, dohlíží nad jejich činnostmi. (Pracovní profil sociálního pracovníka/ce DPC)

Dalšími předpoklady pro výkon této profese jsou dobrá znalost práce na počítači, dobré komunikační předpoklady, ochota dalšího vzdělávání a profesního růstu, respekt a úcta k osobám z odlišného kulturního a sociálního prostředí a uvědomování si citlivosti otázek, které se týkají problémů uživatelů v tíživé životní situaci. (Pracovní profil sociálního pracovníka/ce DPC)

Náplň práce sociálního pracovníka v Domě na půl cesty Pod křídly vychází z dokumentu Pracovní profil sociálního pracovníka/ce DPC. Sociální pracovník vede evidenci zájemců i odmítnutých zájemců o poskytnutí sociální služby, dále vede jednání se zájemci, schvaluje nebo odmítá jejich žádosti o přijetí do zařízení a následně uzavírá s uživateli smlouvu o poskytování sociální služby a dodatky ke smlouvě. Důležité je vedení dokumentací všech uživatelů sociální služby, a také kontrola již uzavřených smluv včetně dodatků. S každým uživatelem plánuje průběh poskytované sociální služby, tvoří a kontroluje plnění individuálního plánu a realizuje socioterapeutické aktivity. Dále navrhuje řešení nepříznivých sociálních situací uživatelů, eviduje stížnosti, také eviduje nouzové a havarijní situace. V neposlední řadě plánuje svůj profesní rozvoj a vzdělávací plán, účastní se porad všech pracovníků zařízení a účastní se vzdělávání dle pokynů vedoucího Domu na půl cesty. (Pracovní profil sociálního pracovníka/ce DPC)

3.1.3 Uživatel a individuální plánování

Pomoc a podpora mladým dospělým k tomu, aby uměli lépe uspět v samostatném životě, musí vycházet z individuálně určených potřeb každého jedince. Každému uživateli je proto přiřazen klíčový pracovník, který jej provází individuálním plánováním sociální služby i službou jako takovou. Mezi klíčovým pracovníkem a uživatelem by měl vzniknout otevřený a důvěryhodný vztah. (Metodika SQSS 5 Individuální plánování)

Individuální plánování vychází z toho, co je sociální služba schopna uživateli nabídnout v rámci základních činností a toho, čeho chce uživatel prostřednictvím užívání služby dosáhnout a jak chce svou nepříznivou situaci změnit. Klíčový pracovník musí tedy nejprve zmapovat uživatelovu situaci týkající se finančního zajištění uživatele, jeho možné dluhy, možnost zaměstnání či studia, zajištění lékařské péče, zjištění vztahů k blízkým osobám a především zajištění základních dokumentů, jako je například rodný list, občanský průkaz či zdravotní průkaz. (Metodika SQSS 5 Individuální plánování)

Individuální plán se stanovuje na určité období, v němž jsou realizovány jednotlivé naplánované kroky (co, kdo a do kdy udělá). Klíčový pracovník pomáhá uživateli při jeho plnění

a v případě potřeby zajišťuje pomoc jiných odborníků, kteří jsou potřeba k dosažení stanoveného cíle. Průběh realizace individuálního plánu je zaznamenáván formou denních záznamů a intervencí, které jsou důležité pro pozdější vyhodnocení. Samotné hodnocení individuálního plánu probíhá po předem dohodnuté době a klíčový pracovník spolu s uživatelem hodnotí, co se jim zdařilo, co se jim nezdařilo a proč. Následně je stanoven nový individuální plán a tento proces se opakuje až do té doby, dokud nejsou dosaženy stanovené cíle a uživatel již nepotřebuje pomoc sociální služby. (Metodika SQSS 5 Individuální plánování)

Třetí kapitola byla věnována pobytovým sociálním službám Domům na půl cesty. Jako první jsme vysvětlili pojem nepříznivá životní situace, ve které se právě uživatelé Domů na půl cesty často ocitají. Dále jsme zmínili zákon o sociálních službách, a poté byl už zbytek kapitoly věnován konkrétnímu sociálnímu zařízení – Domu na půl cesty Pod křídly. Stručně jsme popsali, jak toto zařízení realizuje své služby, co je náplní práce sociálního pracovníka, a také jsme zmínili individuální plánování, které je tvořeno s každým uživatelem. V následující praktické části bude naším cílem nalézt klíčové momenty, které měly v životě adolescentů vliv na jejich umístění do Domů na půl cesty.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 EMPIRICKÉ ŠETŘENÍ

Základními tématy teoretické části diplomové práce jsou rodina a rodinné prostředí, ústavní péče a náhradní rodinná péče a domy na půl cesty. Jednotlivé kapitoly popisují funkční a nefunkční rodinu, vymezují období adolescence a mladé dospělosti, zabývají se teorií attachmentu a teoriemi potřeb. Druhá kapitola se věnuje jednotlivým zařízením ústavní výchovy a možnostem náhradní rodinné péče, poslední kapitola teoretické části se zaměřuje na sociální službu dům na půl cesty a jejímu poslání. Vzhledem ke zkoumanému tématu byl v navazující praktické části vybrán výzkum, který je kvalitativně zaměřený. Důvod výběru tohoto výzkumu spočívá v získání komplexnějších a detailnějších informací o studovaném jevu a možnosti hlubšího proniknutí do zkoumaného problému, čímž můžeme zjistit další hlediska problému. (Švaříček a Šed'ová, 2007)

Empirické šetření bude realizováno třemi výzkumnými technikami, a to analýzou dokumentů, narativním interview a zúčastněným pozorováním.

4.1 Cíle empirického šetření

Hlavním cílem empirického šetření je najít *klíčové momenty, které měly v životě adolescentů vliv na jejich umístění do sociální služby dům na půl cesty*. K tomuto zjištění napomohou jednotlivé dílčí výzkumné cíle, na něž odpovědi zjistíme pomocí níže stanovených dílčích výzkumných otázek.

Za hlavní důvod, proč se touto problematikou zabývat považujeme nízké povědomí veřejnosti o existenci domech na půl cesty, o jejich poslání, úkolech a činnostech. Většina lidí vůbec neví, co to dům na půl cesty je a komu je tato sociální služba určena. Myslíme si, že by bylo dobré dostat více do povědomí veřejnosti, ale i ostatních subjektů, existenci těchto zařízení, dalo by se tak pomoci více mladým lidem, kteří jinak často zůstanou na ulici.

Dílčí výzkumný cíl č. 1: Zjistit, jakým způsobem se odráží zkušenosti uživatelů získané při pobytu v ústavním zařízení na jejich nynějším způsobu života.

Dílčí výzkumný cíl č. 2: Zjistit, proč jsou uživatelé domu na půl cesty závislí na finanční pomoci a podpoře státu a jak je to ovlivňuje v negativním vztahu k jejich pracovnímu životu.

Dílčí výzkumný cíl č. 3: Zjistit, proč mají uživatelé domu na půl cesty velký sklon k půjčování si financí u nejrůznějších věřitelů.

Dílčí výzkumný cíl č. 4: Zjistit, jak užívání návykových látek ovlivňuje život uživatelů domu na půl cesty.

4.2 Výzkumné otázky

Na základě stanovených výzkumných cílů byly vypracovány následující výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1: Jakým způsobem se odráží zkušenosti uživatelů získané při pobytu v ústavním zařízení na jejich nynějším způsobu života?

Výzkumná otázka č. 2: Proč jsou uživatelé domu na půl cesty závislí na finanční pomoci a podpoře státu a jak je to ovlivňuje v negativním vztahu k jejich pracovnímu životu?

Výzkumná otázka č. 3: Proč mají uživatelé domu na půl cesty velký sklon k půjčování si financí u nejrůznějších věřitelů?

Výzkumná otázka č. 4: Jak užívání návykových látek ovlivňuje život uživatelů domu na půl cesty?

4.3 Výzkumný soubor

Výzkumným vzorkem v empirickém šetření byli mladí lidé ve věku od 18 do 26 let, což je věkové vymezení pro uživatele dané sociální služby podle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Pro výzkumný soubor byla na základě zkoumaného problému stanovena kritéria, podle kterých byl následně vybrán výzkumný soubor. Výzkumný vzorek byl tvořen 10 lidmi, jednalo se o 7 mužů a 3 ženy, kteří splnili požadovaná kritéria.

Požadovaná kritéria:

- Uživatelé domu na půl cesty „Pod křídly“.
- Uživatelé, kteří využívají sociální službu déle než 3 měsíce.
- Uživatelé, kteří byli v dětství či dospívání v dětském domově, pěstounské péči, ve výkonu trestu nebo pochází z nefunkční rodiny.
- Dívky a chlapci ve věku 18 – 26 let

Charakteristika jednotlivých účastníků výzkumu

Tabulka č. 7: Charakteristika jednotlivých účastníků výzkumu

Jméno	Věk	Bydlí v DPC	Odkud přišel do DPC	Základní informace
Leoš	22 let	Zlín	Dětský domov	- dyslektik, dysgrafik - po ukončení studia začal pracovat - nyní si spoří na následné bydlení
Vendula	23 let	Valašské Meziříčí	Dětský domov	- spousta krátkodobých prací - nyní nepracuje - velké dluhy - problémy kvůli romskému příteli
Hynek	24 let	Zlín	Pěstounská péče Dětský domov	- Rom - dyslektik, dysgrafik - pobírá invalidní důchod - nemožnost nalezení práce
Radek	18 let	Vsetín	Pěstounská péče Dětský domov	- problémy s udržením si práce - nyní nepracuje
Libor	25 let	Zlín	Druhý výkon trestu odnětí svobody za krádeže	- půl roku pracoval - nyní úřad práce - má 2 letou dceru
Lenka	20 let	Zlín	Nefunkční rodina	- pobírá invalidní důchod - 8 let trpí bulimií, odmítá léčbu - nyní nepracuje
Radim	20 let	Vsetín	Nefunkční rodina	- jako jeden z mála složil maturitní zkoušku - nyní pracuje
Patrik	24 let	Valašské Meziříčí	Nefunkční rodina	- 5 let žil v Anglii s matkou spíše jako bezdomovec - od 15 let závislý na alkoholu a drogách - několikrát v psychiatrických léčebnách

				- epileptik, snížené IQ
Ilona	26 let	Valašské Meziříčí	Nefunkční rodina	- pracovní zkušenosti v zahraničí - pobírá invalidní důchod - schizofrenie - pobyt v psychiatrické léčebně
Jirka	19 let	Zlín	Diagnostický ústav Dětský domov Výchovný ústav	- Rom - nyní pracuje a snaží se - závislost na automatech

S ohledem na zachování anonymity byla uživatelům jejich jména pozměněna.

To, že u některých respondentů je uvedeno, že jsou Romové, je z toho důvodu, že jejich etnicita je jedním z důvodů, proč nemohou najít uplatnění v životě, jak vyplynulo z kazuistik. Prostě, ke všem obtížím mají ještě tuto nálepku.

4.4 Výzkumné techniky

Vzhledem ke zkoumanému tématu byl pro zjištění současného stavu dané problematiky použit kvalitativně zaměřený výzkum s využitím metody nazývané případová studie. Cílem kazuistik je velmi podrobné bádání a porozumění jednomu nebo několika málo případů. Základem kazuistik musí být sběr reálných dat vztahujících se k případu. Významné je, že v případové studii se výzkumník vždy snaží získat komplexní porozumění případu v jeho přirozeném prostředí. (Švaříček a Šed'ová, 2007) Podklady k jednotlivým kazuistikám byly získány na základě analýzy vybraných dokumentů spolku Pod křídly, jehož charakteristika je uvedena výše. Ke sběru dat byly použity informace z několika zdrojů – zápisy ze vstupních pohovorů s uživateli, zápisy z jednotlivých intervencí s uživateli. Jelikož jsou všichni uživatelé plnoletí, bylo zapotřebí získat jejich svolení k přístupu k jejich osobním dokumentům.

Další poznatky byly zjišťovány technikou narativního interview s jednotlivými uživateli a sociálními pracovníky, který vždy probíhal v přirozených sociálních podmínkách uživatelů, tedy v jednotlivých domech DPC ve Zlínském kraji. Narativní neboli nestrukturovaný rozhovor „může být založen jen na jedné předem připravené otázce a dále se badatel dotazuje na základě informací poskytnutých zkoumaným účastníkem“ (Švaříček a Šed'ová, 2007,

s. 160). Při vytváření jednotlivých otázek, které by mohly být uživatelům a sociálním pracovním položeny (viz příloha), se autorka snažila o jejich maximální srozumitelnost, dále usilovala o vyvarování se jednostranným či sugestivním dotazům a možnosti tušení uživatelů, jaké odpovědi a reakce jsou od nich očekávány.

Třetí využitou výzkumnou technikou bylo zúčastněné pozorování, které můžeme definovat jako „*dlouhodobé, systematické a reflexivní sledování probíhajících aktivit přímo ve zkoumaném terénu s cílem objevit a reprezentovat sociální život a proces*“ (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 143). Tato technika byla využita z toho důvodu, že autorka daná zařízení soustavně i příležitostně navštěvovala již delší dobu před zahájením samotného výzkumného šetření, pohybovala se v prostorách zařízení, kde se jednotliví uživatelé denně pohybují, ale i tam, kde žijí, pravidelně s nimi komunikovala a stala se jejich přítelem.

Prostudováním a analýzou jednotlivých dokumentů byly získány následující informace o uživateli:

- **Z jakého prostředí do sociálního zařízení přišli** (dětský domov, pěstounská rodina, výkon trestu, nefunkční rodina).
- **Popis situace, která předcházela příchodu do zařízení** (kde získali informace o zařízení, finanční situace, kontakt s rodinou).
- **Informace o rodině** (významné životní situace, zaměstnanost či nezaměstnanost rodičů, počet sourozenců a vztahy mezi nimi).
- **Vzdělání uživatelů a pracovní zkušenosti** (nejvyšší dosažené vzdělání, zkušenosti se vzděláváním, pracovní zkušenosti).
- **Projevy chování a charakteristika uživatelů** (zájmy, povaha, postoje).

Výzkum probíhal od srpna 2017 do března 2018 vždy v předem stanovený den a hodinu. Jako první probíhalo zúčastněné pozorování, poté následovala analýza dokumentů a následně byl výzkum završen jednotlivými rozhovory s uživateli a sociálními pracovníci Domu na půl cesty Pod křídly. Před samotným rozhovorem byli uživatelé informováni o anonymitě výzkumu a také o tom, že nemusí odpovídat na otázky, které by byly pro ně nějakým způsobem nepříjemné. Dále byli dotazováni informováni o problematice diplomové práce a bylo jim vysvětleno, že získané výpovědi budou použity pouze pro její účely. Jednotlivé rozhovory nebyly nahrávány na diktafon, neboť uživatelé k pořízení zvukového záznamu nedali souhlas, poněvadž se obávali možného zneužití. Autorka práce si tedy jednotlivé odpovědi zaznamenávala ručně pomocí poznámek.

4.5 Metoda zpracování dat

Vzhledem ke stanovenému cíli byla jako metoda výzkumu vybrána kazuistika neboli případová studie. Historie využívání této metody pro výzkumné účely je velmi dlouhá a je pro ni typické střídání období intenzivního využívání studia případů s periodou úplného odmítnutí. Původně byly případové studie využívány při léčbě či rozvoji klienta a byly prováděny na zakázku. Od 20. století však začaly být využívány také jako výzkumné strategie, které přinášely užitek pro teorii jednotlivých disciplín. Případové studie prováděli například sociologové Chicagské školy nebo také S. Freud. Po období úpadku a kritiky případové studie nastal v období renesance její velký rozmach v oblasti společenských věd. Stala se důležitou zejména v psychologickém, sociologickém a antropologickém výzkumu. (Švaříček a Šedřová, 2007)

V centru pozornosti případové studie je případ, což je objekt našeho zájmu, kterým může být jedinec, skupina osob nebo třeba organizace. Důležité je, aby byl případ vždy řádně definován, ohraničen a aby odpovídal pravidlům práce s případovou studií. Analýza jednotlivých případů nám během výzkumného šetření umožňuje sledování, vysvětlování a popisování případu v jejich souhrnnosti, díky čemuž je možné dospět k přesnějším a detailnějším výsledkům, za jejichž pomoci získáme možnost lepšího porozumění jednotlivým vztahům i celkovým souvislostem. Robert Yin (1989) považuje případovou studii jako vhodnou tehdy, pokud je zkoumaný problém soudobý, aktuální, v reálném životním kontextu, v případě že máme výzkumné otázky typu *proč a jak* a zároveň máme možnost jen malé kontroly nad zkoumanými událostmi a procesy, pokud nejsou hranice mezi případem (fenomémem) a kontextem příliš ostré a je žádoucí využít více zdrojů důkazů. (Miovský, 2006)

Robert Yin (2003) považuje případovou studii za nejvhodnější v situacích, kdy se ptáme, jak nebo proč se dějí určité současné jevy, nad kterými máme jen omezenou nebo zcela žádnou kontrolu a jako výzkumníci jejich existenci neovlivňujeme nebo ovlivňujeme jen minimálně. Na povaze výzkumné otázky pak závisí, zda bude určitý výzkumný design pro dané šetření výhodný, či nikoli. (Švaříček a Šedřová, 2007)

Případová studie se skládá z následujících fází: výzkumná otázka vycházející z cílů studie, definice případu odpovídající zvolenému teoretickému rámci studie, volba strategie výběru vzorku, metody tvorby dat, způsob hodnocení a analýzy dat, kritéria interpretace výsledků, zpětná reflexe a kontrola, návrh a realizace závěrečné zprávy (Miovský, 2006).

Aby bylo dosaženo co nejvyšší validity našeho výzkumu, byla nezbytná triangulace dat, která zahrnovala tyto tři techniky sběru dat – analýza dokumentů, narativní interview a zúčastněné pozorování. Triangulace by tedy měla „pomoci vysvětlit plně a komplexně lidské jednání z více než jedné perspektivy (Švaříček a Šedřová, 2007).

Analýza dokumentů

Termín analýza dokumentů můžeme chápat různě v širším a užším pojetí. Širší pojetí chápe analýzu dokumentů jako analýzu jakéhokoli materiálu, který je zdrojem informací. Užší pojetí pod tímto termínem chápe výzkumnou strategii založenou na analýze konkrétního existujícího materiálu, výzkumník již tedy pracuje s existujícím materiálem, který nemůže změnit či ovlivnit a nevytváří žádné nové zdrojové materiály pro analýzu. Jediné, co může badatel ovlivnit je to, s jakou pečlivostí bude potřebné materiály získávat a zda získá všechny důležité podklady. Současně však existenci materiálu můžeme považovat za handicap, protože přesně nevíme, za jakých okolností vznikl.

Rozlišujeme čtyři základní varianty analýzy dokumentů – analýzu písemných dokumentů, analýzu hmotných dokumentů, analýzu obrazových a zvukových dokumentů a vzájemnou kombinaci předchozích variant (Miovský, 2006). V našem případě byla použita analýza písemných dokumentů.

Narativní interview

Nestrukturované interview je metoda rozhovoru, při jejímž využití nemáme předem vytvořenou strukturu rozhovoru, které bychom se pevně drželi, a využívá se přirozené a nenásilné komunikace. Předem je stanoveno pouze hlavní téma našeho zájmu a sledujeme jeho rozvíjení v kontextu definovaných výzkumných otázek. Zvláštní formou je narativní interview, které je charakteristické tím, že úkolem badatele je podněcovat u dotazovaných spíše vyprávění než klasickou konverzací. Při samotném vyprávění má tazatel za úkol spíše povzbuzovat dotazovaného a pouze se eventuálně ptát na nesrozumitelné části, žádat o jejich vysvětlení či upřesnění. Badatel by neměl zasahovat do dějové linie a zbytečně přerušovat vyprávěče. Cílem této techniky je získat co nejvíce autentický materiál, který v sobě nese cenné informace o vypravěči, o jeho životě, prožitcích, zkušenostech. (Miovský, 2006)

Zúčastněné pozorování

Zúčastněné pozorování je specifické tím, že badatel sleduje probíhající aktivity přímo ve zkoumaném terénu. Výzkumník je tedy účastníkem interakcí, kterých se do jisté míry aktivně podílí, ale sám je neinicuje. Dá se říci, že je zvědavým cizincem, neznalým laikem a zároveň i trochu přítelem. Mezi výhody pozorování patří možnost přesného a detailního popisu situace, možnost pochopení celého kontextu, ve kterém se situace odehrává, možnost badatele být otevřeným vůči problémům, možnost zachycení rutinních situací, o kterých dotazovaní mnohdy v rozhovoru nevypráví, neboť si je neuvědomují, možnost objevení jevů, kterým se dosud nikdo nevěnoval, možnost vidět to, co by dotazovaní situace nesdělovali a možnost tvorby vlastního názoru na pozorované jevy. (Švaříček a Šedřová, 2007) V našem šetření probíhalo zúčastněné pozorování od srpna 2017 do března 2018 a byl z něj pořízen zápis do záznamového archu (viz příloha).

4.5.1 Zpracování dat k dílčím výzkumným otázkám

Na základě stanovených dílčích výzkumných otázek byly vybrány tyto metody dle Miovského (2006) ke zpracování dat:

Metoda vytváření trsů

Tato metoda slouží k seskupení určitých výroků do skupin (trsů) a tyto skupiny (trsy) by měly vznikat na základě vzájemné podobnosti mezi identifikovanými jednotkami. V praxi to tedy znamená, že v jednotlivých výrocích osob vyhledáváme všechny pasáže, které se týkají jednoho úzce ohraničeného tématu. Vzhledem ke stanoveným dílčím výzkumným otázkám můžeme vytvořit např. trs „návykové látky“ či „půjčování si financí.“

Metoda zachycení vzorců

Základní princip této metody spočívá ve vyhledávání a zaznamenávání určitých opakujících se témat (vzorců), které odpovídají specifickým zaznamenaným jevům, jenž jsou vázány na určitou osobu nebo kontext. Tím však dochází k určité redukci, neboť původní jedinečnost a bohatost pozorovaných jevů je nahrazena určitými obecnějšími kategoriemi či tématy, a to na základě vzájemných podobností nebo odlišností. Výzkumník při analýze dat vytváří určité příběhy o tom, jak daný jev probíhá, postupně do nich vkládá nová data a vytváří si svou vlastní představu o zkoumaném jevu.

Obsahová analýza

Obsahová analýza slouží k analýze jakéhokoli textového dokumentu s cílem objasnit jeho význam a identifikovat jeho zvláštnosti. V rámci našeho výzkumu využijeme deskriptivní přístup obsahové analýzy, kdy se budeme maximálně možně opírat o samotné texty a materiály.

Narativní analýza

Narativní analýzu můžeme označit jako přístup, který je zaměřený na dílčí, jedinečnou, živou, osobní a subjektivní zkušenost účastníka výzkumu a snahu porozumět jeho životu v kontextuálních souvislostech.

5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

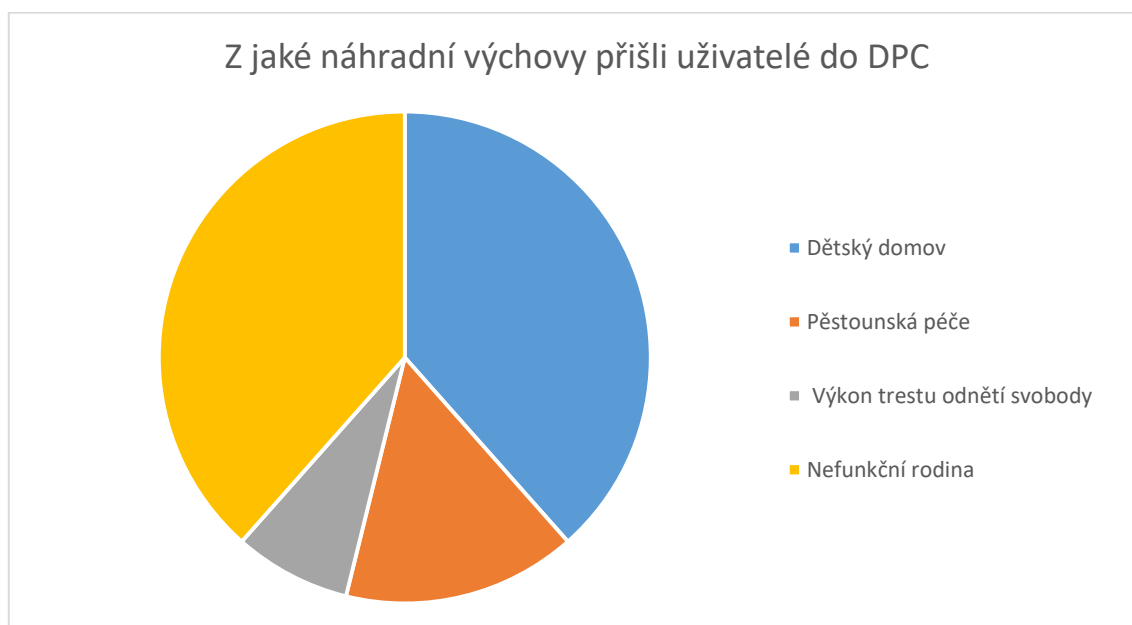
Analýzy vychází z kazuistik, které obsahují informace z osobních, rodinných, sociálních, zdravotních a ekonomických anamnéz. Kazuistiky jsou v příloze, je jich celkem deset. Pracuje se v nich s uživateli sociální služby Dům na půl cesty Pod křídly.

5.1 Zjistit, jakým způsobem se odráží zkušenosti uživatelů získané při pobytu v ústavním zařízení na jejich nynějším způsobu života.

Věkové rozložení uživatelů ve výzkumu je od 18 let (nejmladší je Jirka) do 26 let (nejstarší je Ilona), co se týká pohlaví, jde o 3 dívky a 7 chlapců, ti mají ve všech navštívených domech na půl cesty většinové zastoupení. Dívky bývají méně, zřejmě volí jiný druh bydlení (podnájem, spolubydlení, bydlení s kamarády, s přítelem, širší rodinou).

Místo, odkud se tito mladí lidé dostávají do domu na půl cesty je různé. Někteří z nich – Lenka, Ilona, Radim, Petr a Libor přišli z nefunkčních rodin, Libor navíc jako jediný z uživatelů pobýval i ve výkonu trestu. Z dětského domova potom přišli Vendula, Jirka, Leoš. Hynek a Radek pobývali chvíli v pěstounské rodině a později v dětském domově.

Obrázek č. 1: Typ náhradní výchovy, ze které přišli uživatelé do DPC

Místo, kde strávili svůj život do doby plnoletosti, mělo určitě velký vliv na jejich současný, ale i budoucí život. V nefunkční rodině jim možná scházely peníze, nikdo se jim nevěnoval, neměl na ně čas, museli se o sebe často starat sami, nepřítomnost rodičů byla vykoupena třeba u Libora penězi a dárky, ale měli pocit nějaké sounáležitosti, věděli, kam patří, kdo

jsou jejich rodiče, i když ti se o ně nestarali. Libor se svěřil, že měl, na co si vzpomněl, značkové oblečení, elektroniku, vysoké kapesné, spoustu drahých kroužků, ale byl sám. Naopak v dětském domově o ně bylo postaráno, měli veškerý servis – jídlo, čisté oblečení, hračky, jezdilo se na výlety. Vendula často vzpomíná, jak byli s dětským domovem u moře v Chorvatsku, v zimě lyžovat na horách, Leoš zase nejraději vzpomíná na soutěžní sportovní dny v rámci jiných dětských domovů. Přestože měli neustálou přítomnost „tety“ či „strýce“, byl tam pocit, že ta teta tam není jen pro něj či pro ni, ale pro dalších 6-7 dětí a že odejde po směně domů a vystřídá ji jiná teta, která si splní svou směnu a zase odejde, nikdy nebyl nikdo, kdo by byl jen jejich.

Podle vyprávění Hynka a Radka, kteří si prošli jak pěstounskou péčí, tak dětským domovem, je patrné, že by raději zůstali v pěstounské péči nebo klidně i v nefunkční rodině, protože věděli, že někam patří, měli větší volnost, v dětském domově se cítili zavření, museli plnit nastavená pravidla, měli malou možnost výběru, bylo to hodně striktní a předepsané. Proto také hned po nabytí plnoletosti chtěli dětský domov opustit.

Hynek byl dost problémový, nějakou dobu strávil i v diagnostickém ústavu a potom ve výchovném ústavu, na dětský domov vzpomíná jako na „basu s ženskými bachařkami“, které jen poroučely a neměly je rádi.

Nejdéle v dětském domově zůstal Leoš, byl na dobrovolném pobytu, protože studoval učební obor v místě dětského domova a dostudovat chtěl. Měl svou vlastní garsonku v rámci dětského domova, sám si vařil, pral, dostával na to peníze, ale po vyučení se chtěl osamostatnit.

Podle informací uživatelů vyplynulo, že s pobytem v dětském domově nebyli spokojeni, chyběla jim láska, konkrétní člověk, který by se věnoval pouze jim, nelíbila se jim nastavená pravidla. Zřejmě rodina, i když neúplná či nefunkční je pro ně víc, než „teplo“ dětského domova.

5.2 Zjistit, proč jsou uživatelé domu na půl cesty závislý na finanční pomoci a podpoře státu, a jak je to ovlivňuje v negativním vztahu k jejich pracovnímu životu.

Co se týká aktuální situace, ve které se uživatelé nacházejí, všichni, kromě Libora, který je ve vazební věznici v Olomouci a čeká na soud, jsou stále uživateli sociální služby dům na

půl cesty. Největším problémem většiny uživatelů je jejich vztah k práci. Nemají vzory z rodiny, i když přišli z domu, většinou rodiče nepracovali, nemají zaužívané, že se ráno vstane a jde se do práce, že to je normální a do práce chodí všichni.

I když si práci najdou, nebo spíš jim ji najde sociální pracovníce, dokonce do ní i nastoupí, vydrží v ní pár dní, týden a skončí. Nezvládají povinnost ráno vstát, 8 hodin pracovat, poslouchat autoritu, dělat, co se jim řekne. Sociální pracovníce často slyší výmluvy typu: „Je tam moc horko, v tom se nedá pracovat, mrzne, mně se nechtělo vstávat, prší, to určitě dnes nebudeme nic dělat, zaspal/a jsem, není mi dobře, mám málo peněz.“ Tito mladí lidé pracovat nechtějí, nemají pracovní návyky, jsou líní, nespolehliví. Měli by být vděční za každou pracovní příležitost, protože nemají vzdělání, praxi, zkušenosti.

Ilona s Radimem sice mají maturitu, ale zkušenosti také ne, někteří mají výuční list, který si udělali většinou za pobytu v dětském domově, kdy museli, ale vystudovaný obor je nebaví (Hynek, Radek), většinou mají uživatelé základní vzdělání a tedy malou šanci na pracovní uplatnění.

Většina uživatelů žije ze sociálních dávek v hmotné nouzi, kdy je jim z doplatku na bydlení státem hrazen pobyt v domě na půl cesty, a žijí z dávky na živobytí, která je 3.410,-kč. Z této částky si musí nakoupit jídlo, oblečení, obuv, hygienické potřeby, vše, co potřebují, takže tato částka je hodně nízká. Navíc ti, kteří jsou na Úřadu práce déle než půl roku, musí odpracovat každý měsíc 20 hodin veřejných prací, aby na tuto částku dosáhli, jinak se jim snižuje na 2.200,-kč.

Nově jim je také část peněz vyplácena prostřednictvím poukázek. Dalo by se říci, že toto bude uživatele motivovat k hledání a udržení si práce, ale opak je pravdou. Raději si vystačí s malou částkou, než aby pracovali.

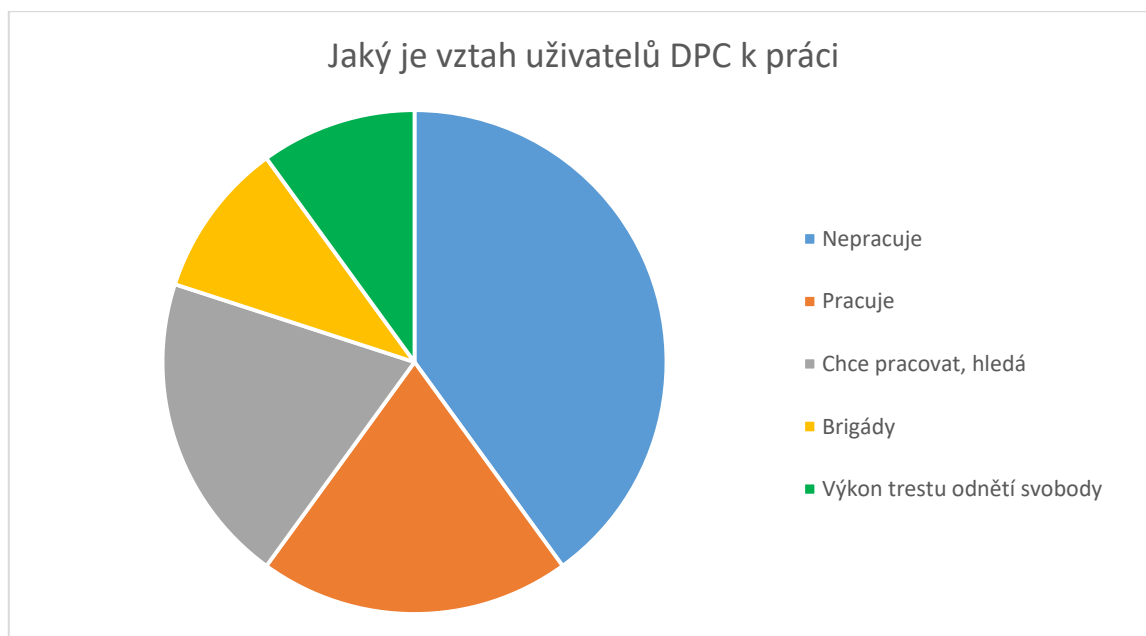
Z toho důvodu svou situaci často řeší krádežemi potravin, aby neměli hlad a krádežemi např. elektroniky, drogistického zboží, které prodají a mají peníze na jídlo. Důsledek tohoto je buď problém s Policií, pokud jsou chyceni, nebo ukončení smlouvy v domě na půl cesty z důvodu odmítání práce, protože v této sociální službě nejde jen o bydlení, ale o to, naučit uživatele věci, které jsou v životě důležité a potřebné a tou práce beze sporu je.

Někteří uživatelé pobírají invalidní důchod, záleží na jeho výši, zda jim jsou ještě vypláceny ve snížené částce sociální dávky, nebo ho mají vysoký, takže na sociální dávky už nedosáhnou. Nejvyšší invalidní důchod pobírá Lenka (9.500,-kč), která ho má kvůli bulimii už 9 let, z něj si hradí vše – pobyt v domě na půl cesty, jídlo, dluhy. Dále invalidní důchod pobírá

Ilna ve výši 3.320,-kč, částka je nízká, proto jí jsou v nižších částkách vypláceny sociální dávky a navíc se Ilna snaží chodit aspoň na brigádu. Dalším uživatelem, který pobírá invalidní důchod je Hynek, ten má k dispozici měsíční částku 6.300,-kč, na sociální dávky nedosáhne, ale to především z důvodu, že mu byl zpětně vyplacen invalidní důchod ve výši 375.000,-kč, který během měsíce utratil. Sice teď sám říká, že byl hloupý, že udělal velkou chybu, ale vrátit to nejde. Peníze půjčil kamarádům, koupil si auto, velkou televizi, hrál automaty a nyní žije jen z invalidního důchodu. Největším handicapem u něj je jeho etnikum, je Rom a k tomu nezáměr o práci, žádné vzdělání, zkušenosti. Posledním, kterému byl v poslední době invalidní důchod přiznán, je Patrik, ten čeká na jeho vyčíslení.

Jednoduše řečeno, hlavním důvodem, proč jsou uživatelé domu na půl cesty závislí na finanční pomoci a podpoře státu a faktory ovlivňující jejich negativní vztah k práci jsou jejich nechuť pracovat, odmítání pracovních nabídek, vymýšlení si důvodů, proč do práce nejít, neuznávání autorit, v neposlední řadě také lenost, pohodlný život, kdy nemusí brzy ráno vstát, raději vyjdou s malou částkou v rámci sociální dávky, přilepší si krádeží, ale práce je pro spoustu z nich něco nepřírozeného, o co nemají zájem.

Obrázek č. 2: Vztah uživatelů DPC k pracovnímu životu

Hynek tvrdí, že „než aby 8 hodin někde makal a nechal se buzerovat šéfem, k tomu ráno vstával v 5.00 hodin, mohl by se na to vykašlat, raději někde něco šlohně.“

Jiný problém má Patrik, který by sice pracovat chtěl, nebo to aspoň tvrdí, ale kvůli jeho alkoholismu, epilepsii a nižšímu IQ, ho nikdo zaměstnat nechce. V zimě nastoupil do skladu,

vydržel tam asi týden, potom jednou zaspal a podruhé přišel opilý, takže dostal výpověď ve zkušební době. Další, už vyřízenou prací byla nemocnice, kde měl nastoupit jako pomocný kuchař, avšak po absolvování vstupní zdravotní prohlídky zaměstnavatel zjistil, že trpí epilepsií a jako důvod pro nepřijetí mu uvedl, že „ho nemůže hlídat, jestli náhodou při záchvatu nespadne do hrnce s vařící polévkou“. Třetí prací bylo roznášení letáků a novin, tuto práci nezvládl naopak kvůli svému nižšímu IQ, kdy si nemohl zapamatovat ulice. U Patrika je zřejmé, že na pomoci a podpoře státu bude zřejmě celý život.

Ilona kvůli své schizofrenii je na tom podobně. Pokud bude medikována, samostatný život a práci by mohla zvládnout, ale negativní důsledek léků je ospalost, únava, bolesti hlavy a z těchto důvodů není schopná ráno vstát a do práce dojít nebo nezvládne celou směnu, proto jsou u ní prozatím řešením krátkodobé brigády a finanční dopomoc státu v rámci sociálních dávek a invalidního důchodu.

Lenka práci odmítá z důvodu, že to nezvládne fyzicky, je bulimička vážící něco kolem 36kg s neustálými bolestmi všeho druhu (zuby, hlava, klouby). Několikrát jí byla nabízena práce na zkrácený úvazek, na 2-3 hodiny denně nebo ob den, odmítá ji, že by se jí všichni smáli, jak vypadá (nemá zuby, padají jí vlasy), ale přesto se svým zdravotním stavem odmítá cokoliv dělat a tvrdí, že je v pořádku. Lenka má aspoň vysoký invalidní důchod, pokud začne přemýšlet a nebude utrácet tolik peněz za jídlo, které později vyzvrací, je s touto částkou schopná vyjít. Samozřejmě kdyby chodila do práce, bude na tom finančně ještě lépe, ale hlavně by přišla do kontaktu s dalšími lidmi, nebyla by pořád sama a možná by dala na radu další osoby, aby začala dělat něco se svým zdravotním problémem.

Také u Venduly se zkoušelo požádat o invalidní důchod, chodila k psychologce, ale podle výsledků psychologických testů, testů IQ nebyl zjištěn tak závažný problém, že by psychologka doporučila přiznání invalidního důchodu. Vendula vyzkoušela několik prací, většinou to byly úklidy kanceláří, ale práce ji pokaždé brzy přestala bavit, „onemocněla“, v jedné z firem dokonce začala krást, ukradla mobilní telefon a lidem se začaly ztrácet na šatně věci z kapes oblečení nebo i to oblečení. Byla přistižena, vedoucí to nechtěla hlásit na Policii, tak jen Vendule strhla peníze z platu za ukradené věci a propustila ji. V poslední práci, kdy pracovala jako barmanka a obsluha herních automatů, neuměla počítat peníze, při kontrole jí chybělo několik tisíc, takže opět jí byly peníze strženy z platu a z něj jí téměř nic nezbylo. Když se to opakovala další měsíc, byla propuštěna. Nyní je znovu v evidenci Úřadu práce a pobírá sociální dávky.

Najde se výjimka, tou je třeba Leoš, který pracuje v KFC už více než rok. Práce ho baví, je to vidět i na tom, že byl vloni vyhlášen zaměstnancem roku 2017, dostal jako jediný ve firmě třináctý plat a dostává prémie. Navíc se zaučuje ještě na další pozici – na servise a výdeji jídla, může tak zaskočit i tady, některý den dělá kuchaře, jiný den je na servise. Po roce je už zkušený kuchař, v KFC chce ještě nějakou dobu vydržet a potom si chce hledat práci v restauraci. Je dobrý, když se otvíralo nové KFC v Uherském Hradišti, byl tam zaučovat jejich kuchaře a vypomáhat. Leoš vyprávěl, jak vaří od svých 8 let, kdy v dětském domově si o víkendech na rodinné skupince museli vařit sami a on se vždycky jako první hrnul k vaření. Umí prý uvařit úplně všechno, jen koláče a sladká jídla mu moc nejdou, ale má je moc rád. Druhou výjimkou je Radim, který už také pracuje půl roku ve firmě nabízející elektřinu a plyn, vyřídil si živnostenský list a celkem se mu daří.

Radek má nyní zlomenou ruku, takže pracovat nemůže, aspoň se dívá na nabídky volných pracovních míst, chtěl by pracovat jako pomocný kuchař, ptal se i Leoše, jestli by nemohl do KFC. A Jirka má rozjednanou práci v Mistr grilu, půjde se tam zaučit a podle vzájemné spokojenosti se uvidí. U něj je ten stejný problém jako u Hynka, je Rom bez vzdělání, není o něj na pracovním trhu zájem. Libor je ve vazební věznici, takže práci teď řešit nemusí, uvidí se po rozhodnutí soudu a po výkonu trestu.

5.3 Zjistit, proč mají uživatelé domu na půl cesty velký sklon k půjčování si financí u nejrůznějších věřitelů.

Vedle hledání práce a jejího udržení, jsou druhým největším problémem uživatelů domu na půl cesty dluhy. Každý z nich má nějaký dluh v různé výši, někteří mají jen jeden, někteří několik, jejich výše se pohybuje v rozmezí 4.800,-kč u Lenky do 80.000,-kč u Patrika. Uživatelé, kteří přišli z dětského domova, mají dluhů nejméně, zřejmě tam byli více hlídáni a jako nezletilým půjčku nikdo nedal. Horší je to s uživateli z nefunkčních rodin, z ulice, ti mají velké dluhy, většinou jsou to dluhy na zdravotním pojištění, u Dopravního podniku, telefonních operátorů, komunálním odpadu, za přestupky, ale také si často berou nebankovní půjčky u „lichvářů“, kde jsou vysoké úroky.

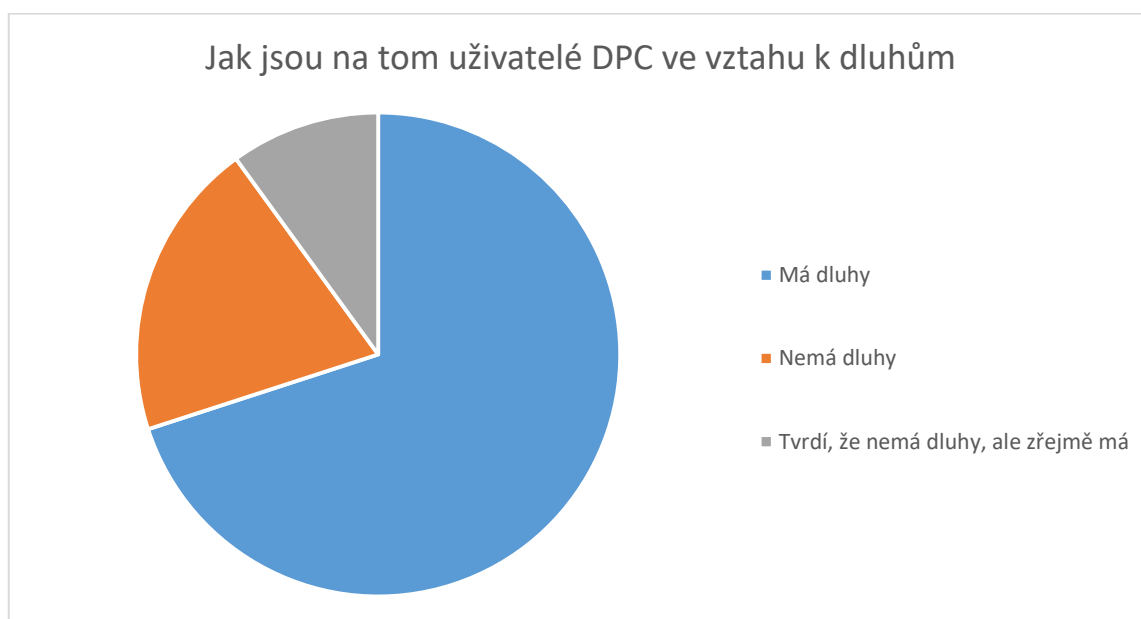
Pokud jsou v evidenci Úřadu práce a žijí jen ze sociálních dávek, nemají dluhy z čeho splácet, proto si vezmou další půjčku, aby z peněz z ní mohli poslat splátku na tu první půjčku. Až ji splatí, vezmou si další a je to pořád dokola. Dluhy se zvyšují, protože půjčky mají vysoké úroky a uživatelé nevědí, jak z toho ven. Jedinou záchranou je práce, větší příjem a placení dluhu. S některými se řešila dluhová poradna, to bylo u těch, kteří měli dluhy vysoké,

na osobní bankrot to ještě nestačilo, vždy jim bylo doporučeno postupně dluhy splácet, požádat o splátkové kalendáře, aby byla vidět snaha.

Uživatelé si půjčí u některých ze společností jako je HomeCredit, Cetelem, Provident, Fair půjčka, atd., aby z peněz zaplatili dluh např. u Dopravního podniku, ale neuvědomují si, že jednoho dluhu se zbavili, ale druhý se objevil jinde. Je to pro ně začarovaný kruh. Berou si další a další půjčky, dluhy rostou, často si je berou ale také z důvodu, že nemají na jídlo a zatím krást nechtějí.

A jsme zpátky u jejich neochoty a nezájmu pracovat. Když jim sociální pracovníce radí, aby si našli práci, aby tak mohli dluhy hradit, řeknou „proč bych lozil do práce a vydělané peníze mi někdo strhával nebo já je posílal, co bych z toho měl, to můžu ležet doma a budu na tom lépe.“ Neuvědomují si, že dluhy „neutečou, sami nezmizí“, jen se navýší a někteří z uživatelů už mají dluhy v exekuci. Ani to je nezastraší, neřeší je.

Obrázek č. 3: Zadluženost uživatelů DPC

Momentálně bez dluhu je Leoš, který si vzal asi před rokem půjčku u České spořitelny ve výši 2.000,-kč, ale už ji splatil. Také Radek je bez dluhu, protože přišel do domu na půl cesty z dětského domova teprve nedávno, je ale otázkou času, kdy si nějakou půjčku vezme, protože o tom už mluví, sociální pracovníce se ptal, kde je nejlepší si půjčku vzít. Radim žádný dluh nepřiznal, ale podle slov sociální pracovníce má jistě dluh u zdravotní pojišťovny, protože když začal pracovat na živnostenský list, neplatil si ze začátku zdravotní a sociální pojištění, promítne se to zřejmě až v ročním vyúčtování.

Nejmenší dluh má Lenka u Dopravního podniku za jízdy načerno, polovinu už splatila, protože jí hrozila exekuce, druhou polovinu splácí postupně z invalidního důchodu, kdy posílá 500,-kč měsíčně. Podobně je na tom Ilona, ta má dluh u zdravotní pojišťovny něco kolem 8.000,-kč, ale má domluvený splátkový kalendář a měsíčně posílá na splátky 500,-kč.

Dalším dlužníkem je Jirka, ten oficiálně přiznal dluh u Dopravního podniku ve výši 3.000,-kč, u T-Mobilu ve výši 4.500,-kč a za přestupky na Městském úřadě 2.000,-kč. Je možné, že dluhů bude víc, tvrdí však, že ne. Dluhy zatím nesplácí, protože žije ze sociálních dávek, věří, že brzy dostane pracovní smlouvu v Mistr grilu a začne své dluhy řešit.

Vendula má dluhy u spousty věřitelů a hodně vysoké. Přes soudní lustraci byly zjištěny dluhy u T-Mobilu, O2, VZP, Dopravního podniku, Cetelemu, část dluhů je v soudním řízení, sociální pracovnice je v kontaktu s advokátní kanceláří, další část je už v exekuci. Vendula začala pomaličku část svých dluhů splácet, něco málo uhradila na VZP a Dopravním podniku, jakmile přišla o práci, dluhy opět nesplácí, ty rostou a exekuce hrozí u dalších dluhů. Pomoc byla hledána i v dluhové poradně, řešením jsou pouze splátkové kalendáře a dodržování termínů splátek.

Hynek má spoustu dluhů u spousty věřitelů, sám ani pořádně neví kde a kolik, mluví jen o T-Mobilu, Dopravním podniku a zdravotní pojišťovně. Své dluhy neřeší, nesplácí je, nemá z čeho, z invalidního důchodu mu sotva zbývá na obživu. Pokud nezačne pracovat, nebude mít příjem, nebude ani splácet a dluhy jen porostou. Dluh u T-Mobilu je už v exekuci, Dopravní podnik řeší advokátní kancelář. Jediné, co začal splácet, je pokutu u zdravotní pojišťovny za ublížení na zdraví, kdy při rvačce v opilosti ublížil kamarádovi, ten měl silný otřes mozku a zlomenou ruku. Má vyřízený splátkový kalendář na 700,-kč měsíčně, celkem má zaplatit 5.400,-kč. Celkový dluh Hynka není přesně známý, narůstají penále, exekuční poplatky, poplatky v advokátní kanceláři, odhadem je Hynkův dluh v současné době okolo 50.000,-kč

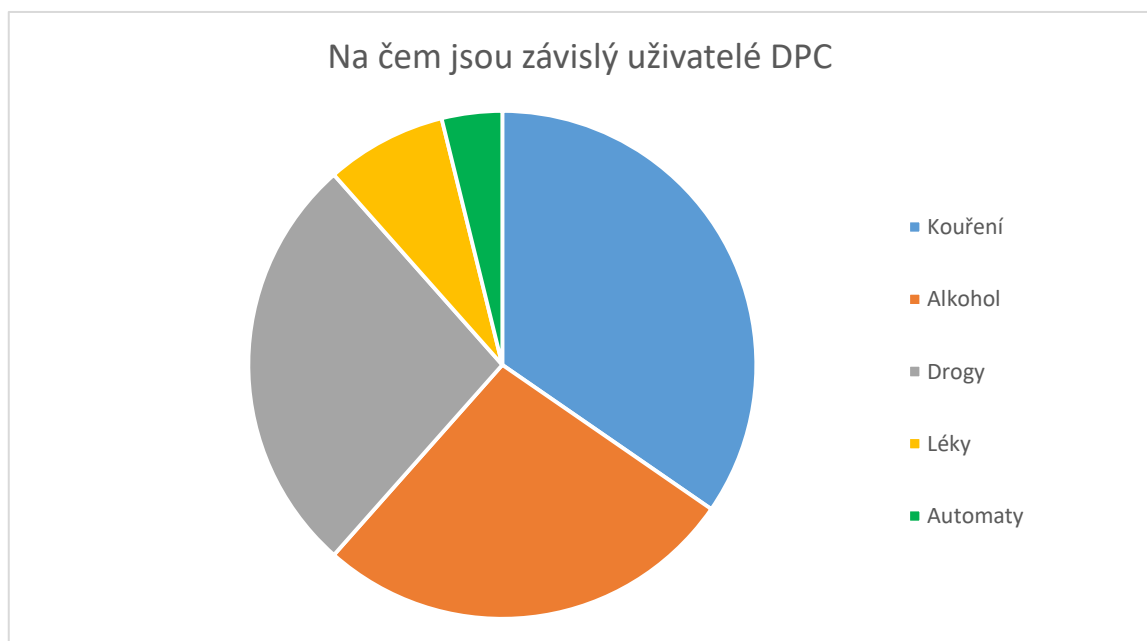
Patrik má sice jen jeden dluh, ale velký, a to u zdravotní pojišťovny VZP něco kolem 80.000,-kč. Tento dluh mu vzniknul za pobytu v Anglii, kdy pobyt mimo území ČR nebyl na pojišťovně nahlášen. Dluh je už v exekuci, Patrik nedávno obdržel poslední upozornění na zaplacení před vydáním exekučního příkazu. Bohužel splácet nemá z čeho, invalidní důchod mu nestačí ani na živobytí, jedinou šancí je nalezení práce, ale v jeho situaci to bude velmi složité.

Posledním je Libor. Libor si postupně udělal spousty dluhů, zjištěny byly dluhy na Městském úřadě v Bystřici pod Hostýnem za neplacení komunálního odpadu a za pokuty, další dluhy má na zdravotní pojišťovně a u telefonních operátorů. Při prvním výkonu trestu ve vězení pracoval, takže své dluhy aspoň v malých částkách splácel, po propuštění, když pracoval, dluhy řešil také, po ztrátě zaměstnání nebylo z čeho splácet, pobíral jen sociální dávku, dluhy tedy rostly dál. Navíc se přidaly nové za poslední krádeže (elektronika, sportovní oblečení, alkohol a cigarety, krádež pračky a TV v domě napůl cesty, atd.) Celková částka prozatím soudem vyčíslena nebyla, podle nepodložených informací by se mohla pohybovat okolo 65.000,-kč, navíc k tomu budou připočteny staré dluhy. Se splácením bude mít Libor problémy, záleží na tom, jestli bude ve vězení pracovat a bude moci něco splácet, pokud ne, tak až po propuštění.

5.4 Zjistit, jak užívání návykových látek ovlivňuje život uživatelů domu na půl cesty.

Co se týká návykových látek, ať už jsou to drogy, alkohol nebo kouření, určitou závislost má každý z uživatelů domu na půl cesty. Téměř každý z nich kouří.

Obrázek č. 4: Typ závislosti uživatelů DPC

Výjimkou je Radek, který uvedl, že nekouří, ani nikdy nekouřil a ani se k tomu nechystá, protože přítelkyně je odpůrkyní kouření. Zato Radek hodně pije, téměř každý den, nejvíce

víno, tvrdý alkohol mu moc nechutná, také si několikrát týdně zakouří marihuanu, tvrdé drogy zatím odmítá. Někteří z uživatelů uvádějí, že kouřit začali velmi brzy, těžko říci, jestli říkají pravdu nebo si jen hrají na „hrdiny“.

Hynek kouří zhruba od svých 6 let, do kontaktu s drogou přišel také velmi brzy, někdy kolem 10. roku. Ze začátku to byla jen marihuana, později přešel i na tvrdé drogy (pervitin). Byl dvakrát na léčení, žádné nepomohlo, k drogám se po návratu vždycky vrátil. V současné době užívá už jen marihuanu, od tvrdých drog upustil. Co se týká alkoholu, tak pije téměř denně, aspoň dvě až tři piva, tvrdý alkohol podle toho, jestli nějaký sežene nebo ukradne či přinese kamarád.

Vendula pouze kouří cigarety, ani ne tak často, sama si nezapálí, buď jen v práci, nebo v partě. Drogy neužívá žádné, ještě za pobytu v dětském domově zkusila s kluky vykourit marihuanu, ale bylo jí z toho špatně, tak to víc nezkoušela, alkohol téměř nepije. Sociální pracovnice si však myslí, že za jejího pobytu v cikánském ghettu v Přerově určitě do kontaktu s drogou přišla, jestli ne s tvrdou, tak s marihuanou určitě, protože se Vendula po návratu chovala úplně jinak.

Leoš začal kouřit již velmi brzy, je silný kuřák, krabičku cigaret vykourí během dne. Protože to jde hodně do peněz, kupuje si tabák a papírky a cigarety si balí sám. Do kontaktu s marihuanou přišel také brzy, někdy kolem 13 let, tvrdé drogy nikdy nebral, těm se vyhýbá, marihuanu kouří i užívá ve formě vodní dýmky. Leoš přiznal, že si uvědomuje, že je na marihuaně hodně závislý, ale zatím to neřeší. Jednou měl se sociální pracovníci takovou řeč, kdy se ho ze zajímavosti ptala, jestli jsou marihuany různé druhy nebo je jen jedna. Dostala hodinovou přednášku o druzích, že jsou na venek, ty jsou nejslabší, jsou to ty na náladu, silnější jsou do skleníku, z nich si často lidé dělají mastičky a nejsilnější jsou pod lampu, ty vyžadují péči, hodně tepla a světla, hnojení. Alkohol Leoš moc nepije, jednou až dvakrát za týden si zajde s kamarády po práci na pivo nebo s ostatními kluky v domě na půl cesty si o víkendu dají víno, tvrdý alkohol nemá rád, prý je po něm brzy opilý.

Tvrdé drogy přiznal Libor, začal na marihuaně, ale brzy mu nestačila, proto si začal píchat pervitin. Jednu dobu byl dokonce i dealerem, z toho důvodu také musel ukončit první pobyt v domě na půl cesty. Po návratu z výkonu trestu se situace opakovala, nejen krádeže, ale i drogy jsou důvodem jeho současného pobytu ve vazební věznici. Libor kouří pravidelně i

cigarety, alkohol si dá podle nálady, peněz a příležitosti. Sám nepije, jen s kamarády, když někdo nějaký alkohol přinese nebo když zajdou do hospody.

Dalším, kdo má pozitivní vztah k návykovým látkám je Lenka. Sice kouří, není ale silná kuřačka, zapálí si dvě až tři cigarety denně, alkohol nepije a drogy také neužívá. Lenka ale hodně užívá léky proti bolesti, má problémy se zuby, má asi jen 5 zubů, se zubní lékařkou řeší protézu. Často mívá zánět trojklaného nervu, chodí na neurologii, zde dostává léky také. Lenka má velké psychické problémy, chodí na sezení k psycholožce a na psychiatrii, má naordinovaných několik léků na spaní, deprese, na chuť k jídlu, léky bere jen, když si vzpomene nebo když má peníze na jejich zaplacení. Pořád si stěžuje, není s nikým a ničím spokojená, žádný lékař ji nevyhovuje, o každém tvrdí, že jí nerozumí, nechce ji napsat léky od bolesti. Neuvědomuje si, že kvůli jejímu zdravotnímu stavu (bulimie), nízké váze a anémii, jí žádný lékař nemůže napsat množství silných léků. Ona to však vidí jako nezájem o její osobu, léky ode všech neustále vyžaduje.

Radim je kuřák, vykouří krabičku za dva dny, někdy mu vydrží déle, záleží na tom, jak se mu daří v práci, jak je nervózní. Alkohol také pije, asi třikrát do týdne, pivo nebo tvrdý alkohol. Užívá marihuanu, kouří ji i užívá ve formě vodní dýmky, tvrdým drogám se zatím vyhýbá. Radim je sice kuřák, užívá i marihuanu, ale jinak je starostlivý o své zdraví. Jen co se mu něco nezdá, jde k lékaři nebo aspoň do lékárny pro vitamíny nebo tabletky. Často chodí na radu za sociální pracovníci, jaký lék či kapky si má koupit na bolest v krku, kašel či rýmu.

Relativně dobře ve vztahu k návykovým látkám je na tom Ilona. Je kuřačka, kouří hodně, alkohol pije minimálně, drogy už neužívá. S těmi přišla do styku za pobytu v zahraničí, po návratu se jich vzdala. Ilona je závislá na lécích, ale je to kvůli její nemoci – schizofrenii, ty užívat musí.

Jirka začal kouřit velmi brzy, říká, že v 6 letech, denně vykouří krabičku, také se rád napije, především pivo a tvrdý alkohol. Kouří i marihuanu, také si ji dá ve formě vodní dýmky, tvrdé drogy zatím neužívá. Jirka je dále závislý na automatech, dokáže prohrát během dne celou sociální dávku, závislost si nepřipouští, je nebezpečí, že až bude vydělávat, prohraje celou výplatu.

Patrik přiznal, že závislý na alkoholu a drogách je asi od svých 15 let. Přivedla ho k tomu jeho matka za pobytu v Anglii. Bohužel u něj šlo o tvrdé drogy, pervitin i heroin, pil a pije každý den. Po návratu ze zahraničí se snažil léčit, byl dvakrát v Psychiatrické léčebně v Kroměříži, v Opavě a nyní se mu vyřizuje terapeutická komunita v Bílé Vodě. Patrik užívání drog velmi omezil, to se mu podařilo, nyní užívá spíš už jen marihuanu, horší je to s alkoholem, je silný alkoholik, svou závislost nezvládá, po užití alkoholu bývá i agresivní. Antabus musel kvůli špatným krevním a jaterním testům přestat užívat. Patrik je závislý i na lécích, bere denně několik léků na deprese, epilepsii, na spaní.

Je tedy vidět, že určitou závislost mají všichni uživatelé. Kouří všichni kromě Radka, alkohol pijí všichni kromě Lenky a Venduly, ta si dá jen výjimečně, drogy zkusili také všichni kromě Lenky, ta si to však vynahrazuje léky. Na otázku: „Proč jsi začal s kouřením, pitím, drogami, jaký byl důvod?“, téměř všichni odpověděli, že to chtěli zkusit, nuda, nezájem rodičů, dělají to všichni, je to společenské, je to IN. Na nezájem rodičů si stěžoval především Libor. Hynek, Leoš, Jirka a Radek ke kouření, alkoholu i marihuaně „přičichli“ už v dětském domově, tam to dělali „na truc tetám, aby se vztekaly“, u Ilony to byla práce v baru v zahraničí a u Patrika matka, pobyt v Anglii mezi bezdomovci. Hru na automatech přiznal jen Jirka, vidí to jako zábavu, věří, že vyhraje moc peněz, bude bohatý a koupí si auto a léky u Ilony a Lenky jsou částečně nutností. Osloveným uživatelům nepřijde, že by se nějak vymykali ze společnosti, že by dělali něco špatného, nenormálního, nezákonného. Dělají to proto, že je to baví, chutná jim to, zařazuje je to do určité sociální skupiny, zahání jimi nudu a stres. Všichni uživatelé domu na půl cesty jsou určitým způsobem „jiní“. Nemají zázemí, neznají pocit, že někam patří, že někomu na nich záleží, že je má někdo rád, proto si tyto pocity od dětství či mládí kompenzují alkoholem, kouřením a drogami.

5.5 Shrnutí

Hlavním výzkumným cílem bylo najít klíčové momenty, které měly v životě adolescentů vliv na jejich umístění do sociální služby dům na půl cesty. Jak již z analýzy vyplynulo, hlavním klíčovým momentem je nefunkční nebo neexistující rodina. Část uživatelů nemá ani jednoho z rodičů, ti buď zemřeli, nebo se jich vzdali v raném věku, druhá část uživatelů pochází z nefunkčních sociálně slabých rodin. V obou případech uživatelé nemají vzory, co se týče pracovních návyků, péče o sebe samé i o domácnost, neumějí hospodařit s penězi, nic si vyřídit a zařídit. Díky tomu se tyto mladí lidé rádi a budou radit, pokud nezlepší svůj způsob života, mezi marginalizované jedince společnosti.

6 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Posláním domů na půl cesty je poskytnutí pevného zázemí jedincům, kteří odchází ze zařízení ústavní nebo ochranné výchovy, z náhradní rodinné péče, z výkonu trestu odnětí svobody, ale také z nefunkčních rodin. Cílem služby by mělo být poskytnutí určité startovní pozice do budoucího samostatného života za předpokladu, že jsou jednotliví uživatelé schopni vést vlastní domácnost, vyřídit si své pohledávky, najít si práci, naučit se hospodařit s penězi a postupně si našetřit na nové bydlení.

Na základě výzkumného šetření však bylo zjištěno, že realita této vizi vůbec neodpovídá. Uživatelé mají mnohdy nerealistické představy o reálném životě, nejsou schopni postarat se o sebe, na tož o domácnost, nedokáží řešit běžné životní situace, nedokáží komunikovat s úřady, nemají potřebu najít si práci, nedokáží hospodařit s penězi, neboť žijí přítomností a nepřemýšlí, že druhý den nebudou mít co jíst.

Dále se domníváme, že někteří jedinci by vůbec neměli být uživateli této služby, neboť jsou závislí na návykových látkách, trpí psychickými poruchami či mají snížený intelekt. Pro tyto jedince jsou určeny jiné sociální služby, jako je chráněné bydlení, služby následné péče, terapeutické komunity.

Na základě zjištěných skutečností doplněných o rozhovory se sociálními pracovníky se domníváme, že stávající chod této sociální služby zcela neplní své poslání a je tedy zapotřebí určitých změn.

První možnou změnou se nabízí zpřísnění kontroly zdravotního stavu uživatelů. Uživatelé jsou sice přijímáni do domu na půl cesty na základě posouzení zdravotního stavu od svého praktického lékaře, kde lékař označuje, zda jedinec je nebo není závislý na návykových látkách, ale je téměř jisté, že žádný z lékařů žadatelům o sociální službu testy na návykové látky nedělá. Tudíž jedinec je do služby přijat a až teprve časem se jeho závislost projeví. Pokud jsou uživatelé bezproblémoví, dodržují pravidla, a i přesto užívají marihuanu, mohou v domě na půl cesty i nadále zůstat. Pokud se však u nich zjistí závislost na tvrdých drogách, je zde možnost dát uživatelům testy na drogy, pokud jsou pozitivní, testy se po určité době zopakují, pokud jsou i nadále pozitivní a k tomu je uživatel problémový, je to důvod pro vyloučení ze služby. Co se týče alkoholu, není to tak striktní, jelikož jsou uživatelé domu na půl cesty plnoletí. Pokud užívají alkohol v rozumné míře, není jim to vytýkáno.

Na základě těchto zjištěných skutečností navrhuje, aby lékaři při posouzení zdravotního stavu žadatelů testy na návykové látky skutečně dělali. Pracovnice by se pak nemusely setkávat s drogově závislými uživateli, kteří pod vlivem drog demolují a ničí majetek zařízení.

Další nedostatek vidíme v nastaveném režimu této služby. Dle našeho názoru zde totiž žádný režim není. Uživatelé v podstatě nemusí nic dělat, jejich povinností je pouze dostavit se na schůzky na Úřadu práce a na oddělení dávek v hmotné nouzi, navíc tyto termíny jim musí hlídat sociální pracovníce, protože většina uživatelů si není schopna ani toto zapamatovat. Dalším jejich úkolem by mělo být hledání si práce, ale i nabídky volných pracovních míst jim vyhledává opět sociální pracovníce. Pokud by hledání si práce bylo pouze na uživatelích, nikdy by žádnou nenašli, neboť tvrdí, že žádná pro ně vhodná práce není a neexistuje. Třetí a poslední povinností pro uživatele je udržování si relativní čistoty a pořádku v bytové jednotce, což také nesplňují, přestože jsou k tomu vedeni, je jim to i názorně ukázáno, jsou kontrolováni, a i přesto mají v bytech nepořádek. Uživatelé si v sociální službě žijí jako „na hotelu“, tudíž navrhuje zpřísnění a nastolení nových pravidel. Samozřejmě by se to netýkalo pracujících a studujících uživatelů.

Nabízí se zde pro všechny povinný budíček, následné provedení úklidu v bytových jednotkách, který by byl denně kontrolován. Dále aktivní hledání pracovních míst, kdy uživatel během týdne osloví minimálně 2 – 3 potenciální zaměstnavatele, s tím, že pracovnícím oznámí, kam konkrétně telefonovali, s kým mluvili, aby si to mohli případně ověřit. Tím by jejich povinnosti nekončili, měli by se zapojit i do úpravy okolí, jako je např. sečení trávy, hrabání listí, sbírání odpadků, v zimě úklid sněhu, umytí chodby a schodů uvnitř domu.

Aby námi navrhované zlepšení služby mohlo být realizováno, bylo by dále zapotřebí určitých změn v oblasti personálního obsazení. Ideální by bylo, kdyby na každé pobočce byl zaměstnán i muž, který by mohl uživatele učit „chlapským“ pracím a zastupovat roli mužského elementu v jejich životě. Mohl by uživatele učit jednoduchým pracím s vrtačkou, kladivem, šroubovákem, pilou, aby v samostatném životě byli schopni provést jednoduché opravy. Naopak pracovníce žena by mohla uživatele vést k lepší péči o domácnost, naučit je vařit, prát a žehlit, nakupovat. V současném personálním obsazení to bohužel nelze zrealizovat, neboť na některých pobočkách je pouze jedna zaměstnankyně, která musí stíhat všechno, a tudíž na tyto věci ji už nezbývá čas.

Na závěr bychom doporučili zvýšit povědomí o této sociální službě nejen u široké veřejnosti, ale také na úřadech, ve školách, v dětských domovech, v různých odborech. Myslíme si, že

málokdo zná tuto sociální službu, neví, komu je určena, co je jejím cílem a posláním. Kdyby se rozšířilo povědomí o této službě, více mladých lidí by tak mělo možnost se stát jejími uživateli.

ZÁVĚR

Posláním Domu na půl cesty je podporovat mladé lidi v jejich snaze žít takový život, který povede k naplňování jejich přání a cílů. Pracovníci podporují klienty v tom, aby si uvědomovali své schopnosti, své možnosti, orientovali se ve společnosti a díky rozšíření svých schopností a dovedností, které získali i spoluprací s nimi za pobytu v Domě na půl cesty, měli větší šanci zařadit se mezi ostatní populaci, nežili na jejím okraji a nebyli závislí na sociálních službách.

Je to sice velmi krásné a smysluplné poslání, ale na druhou stranu velmi těžké a mnohdy nesplnitelné. Uživatelům jsou dávány rady, je jim nabízena pomoc v mnoha oblastech, při hledání práce, řešení dluhů, při vyřizování různých věcí, sociální pracovníce je učí péči o sebe samé, o domácnost, vařit, uklízet. Spousta uživatelů však o tuto pomoc nestojí, nechtějí plnit zadané úkoly, nastavené podmínky a pravidla, myslí si, že nikdo po nich nemůže nic chtít, neuvědomují si, že jsou v sociální službě. Proto často musejí službu opustit a skončí na ulici. Někteří si až potom uvědomí, že se nechovali tak, jak by měli, mrzí je to a přijdou si pro druhou šanci a většinou ji dostanou a teprve potom se chovají tak, jak měli od začátku. Jsou to vesměs opuštění mladí lidé, kteří nemají vzory ve svém životě, často neví, co je správné, ale nevědí ani, co by chtěli. Je krásné, když svou cestu najdou, začnou pracovat, vyřeší si své dluhy, začnou spořit, najdou si podnájem a založí vlastní rodinu, mají děti, se kterými se třeba přijdou pochlubit. To je potom hřejivý pocit, že práce, kterou s nimi v domě na půl cesty sociální pracovníce měly, nebyla zbytečná.

Předkládaná diplomová práce se skládá ze dvou částí. Teoretická část se věnuje informacím o rodině a rodinnému prostředí, adolescenci a mladé dospělosti, zmíněny jsou také důvody, které vedou k umístění dítěte do zařízení ústavní či ochranné výchovy, také vysvětluje teorii potřeb a teorii attachmentu, zabývá se problematikou náhradní výchovy a jednotlivými typy náhradní rodinné péče, vazbami a věznicemi. V neposlední řadě se věnuje sociální službě Dům na půl cesty.

Cílem praktické části bylo najít klíčové momenty, které měly v životě adolescentů vliv na jejich umístění do sociální služby dům na půl cesty. Hlavní výzkumný cíl byl rozčleněn do čtyř dílčích výzkumných cílů a odpovědi na ně zjišťovaly čtyři výzkumné otázky. Empirické šetření bylo realizováno třemi výzkumnými technikami, a to analýzou dokumentů, narativním interview a zúčastněným pozorováním.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BECHYŇOVÁ, Věra et al. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007. 229 s. ISBN 978-80-86684-47-5.
- [2] BUBLEOVÁ, Věduna et al. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011, s. 94. ISBN 978-80-87455-01-2.
- [3] BUBLEOVÁ, Věduna et al. *Základní informace o osvojení (adopci)*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, 57 s. ISBN 978-80-87455-18-0.
- [4] BUBLEOVÁ, Věduna et al. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, 52 s. ISBN 978-80-87455-19-7.
- [5] DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010, 187 s. ISBN 978-80-244-2642-6.
- [6] DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986, 139 s. ISBN 08-040-86.
- [7] GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008, 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.
- [8] GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- [9] HELUS, Zdeněk. *Psychologické problémy socializace osobnosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, 231 s.
- [10] JEDLIČKA, R. et al. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004, 478 s. ISBN 80-7312-038-0.
- [11] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [12] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998, 344 s. ISBN 80-7169-195-X.

- [13] LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974, 400 s. ISBN 08-049-74.
- [14] MACEK, Petr. *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999, 208 s. ISBN 80-7178-348-X.
- [15] MARÁDOVÁ, Eva. *Poruchy příjmu potravy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007, 32 s. ISBN 978-80-86991-09-2.
- [16] MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2003, 108 s. ISBN 80-7178-853-8.
- [17] MATĚJČEK, Zdeněk et al. *Náhradní rodinná péče: Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999, 184 s. ISBN 80-7178-304-8.
- [18] MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte: dětská závist - žárlivost, nevěra a rozvod - nový partner v rodině, nevlastní sourozenci - vzpomínky z dětství*. Praha: Grada, 2002, 128 s. ISBN 8024703327.
- [19] MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, 272 s. ISBN 978-80-7367-368-0.
- [20] MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, 340 s. ISBN 80-7178-771-X.
- [21] MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2011, 336 s. ISBN 978-80-7367-825-8.
- [22] MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006, 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.
- [23] MOTEJL, Otakar et al. *Rodina a dítě*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007, 215 s. ISBN 978-80-254-1750-8.
- [24] PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk, 2000, 294 s. ISBN 80-7239-039-2.

[25] PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012, 203 s. ISBN 978-80-247-3470-5.

[26] PŘADKA, Milan. *Vybrané problémy vztahu výchovy a prostředí*. Brno: UJEP, 1983, 173 s. ISBN 55-953-83.

[27] ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka et al. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Ostravská Univerzita, 2005, 170 s. ISBN 80-244-0629-2.

[28] ŠVANCAR, Zdeněk a Jana BURIÁNOVÁ. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, 216 s. ISBN 14-363-88.

[29] ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

[30] VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008, 79 s. ISBN 978-80-7409-013-4.

[31] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

[32] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007, 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

Internetové zdroje

[1] Attachment (připoutání), 2017. In: *Informace pro náhradní rodiče* [online]. © 2017 [cit. 2017-12-03]. Dostupné z: <http://informace.nahradnirodice.cz/attachment>

[2] Databáze ústavní výchovy, 2018. In: *Integrovaný portál MŠMT* [online]. MŠMT, ©2018 [cit. 2018-01-18]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/databaze-ustavni-vychovy>

[3] Domy na půl cesty v ČR, 2018. In: *Registr poskytovatelů sociálních služeb MPSV* [online]. MPSV, ©2018 [cit. 2018-02-27]. Dostupné z: http://iregistr.mpsv.cz/socereg/hledani_sluzby.do?SUBSESSION_ID=1519724053354_3&zak=&zaok=&sd=domy+na+p%C5%AF1+cesty

- [4] Domy na půl cesty, 2018. in: *Spolek pod křídly* [online]. Spolek pod křídly, ©2018 [cit. 2018-02-27]. Dostupné z: <http://www.podkridly.cz/>
- [5] Dům na půl cesty, 2018. In: *Slovník sociálního zabezpečení MPSV* [online]. MPSV, ©2016 - 2018 [cit. 2018-02-27]. Dostupné z: <http://slovník.mpsv.cz/dum-na-pul-cesty.html>
- [6] GOTTWALDOVÁ, Martina. *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života: Metodická příručka Poradenského centra pro děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou Centra J.J.Pestalozziho Chrudim* [online]. Chrudim, 2006 [cit. 2017-11-23]. Dostupné z: <http://docplayer.cz/567106-Dlouhodobapriprava-deti-s-narizenou-ustavni-vychovou-na-vstup-do-samostatneho-zivota.html>
- [7] HARRIGAN, William Joseph a Michael Lamport COMMONS. Replacing Maslow's Needs Hierarchy With an Account Based on Stage and Value. *Behavioral Development Bulletin* [online]. 2015, 20(1) [cit. 2018-04-02]. ISSN 1942-0722. Dostupné z: <http://psycnet.apa.org/record/2015-22913-003>
- [8] Nepříznivá sociální situace, 2018. In: *Slovník sociálního zabezpečení MPSV* [online]. MPSV, ©2016 - 2018 [cit. 2018-02-27]. Dostupné z: <http://slovník.mpsv.cz/neprizniva-socialni-situace.html>
- [9] Zákon č. 108/2006 Sb. O sociálních službách, 2006. In: *Integrovaný portál MPSV* [online]. MPSV, © 2017 [cit. 2017-11-12]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31234/Zakon_o_socialnich_sluzbach-stav_k_1._10._2017.pdf
- [10] Zákon č. 109/2002 Sb. O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, 2002. In: *Integrovaný portál MŠMT* [online]. MŠMT, © 2018 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/zakon-c-109-2002-sb-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranne-1>
- [11] Zákon č. 169/1999 Sb. O výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, 1999. In: *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. PSP, © 2018 [cit. 2018-02-14]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?r=1999&cz=169>
- [12] Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, 2003. In: *Poslanecká sněmovna parlamentu*

České republiky [online]. PSP, © 2018 [cit. 2018-02-14]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?r=2003&cz=218>

[13] Zákon š. 359/1999 Sb. O sociálně-právní ochraně dětí, 1999. In: *Integrovaný portál MPSV* [online]. MPSV, © 2018 [cit. 2018-02-13]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/7263/Zakon_o_socialne-pravni_ochrane_deti.pdf

[14] Zpráva ze systematických návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy, 2011. In: *Veřejný ochránce práv OMBUDSMAN* [online]. © 2017 [cit. 2017-11-18]. Dostupné z: <http://www.vterinapote.cz/static/useruploads/files/ombudsman02.pdf>

Další zdroje – Interní dokumenty Domu na půl cesty Pod křídly

[1] Metodika SQSS 5 Individuální plánování, platnost od 1.2.2015

[2] Pracovní profil sociálního pracovníka/ce DPC

[3] Provozní řád Domu na půl cesty, platnost od 2.5.2017

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod.	A podobně
Atd.	A tak dále
Atp.	A tak podobně
CAN	Child Abuse and Neglect
ČR	Česká republika
DPC	Dům na půl cesty
KFC	Kentucky Fried Chicken
Např.	Například
Resp.	Respektive
Tj.	To je
Tzv.	Takzvaný
VZP	Všeobecná zdravotní pojišťovna

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1: Typ náhradní výchovy, ze které přišli uživatelé do DPC.....	62
Obrázek č. 2: Vztah uživatelů DPC k pracovnímu životu.....	65
Obrázek č. 3: Zadluženost uživatelů DPC	68
Obrázek č. 4: Typ závislosti uživatelů DPC	70

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Diagnostické ústavy v České republice	36
Tabulka č. 2: Dětské domovy v České republice.....	37
Tabulka č. 3: Dětské domovy se školou v České republice.....	38
Tabulka č. 4: Výchovné ústavy v České republice	39
Tabulka č. 5: Střediska výchovné péče v České republice	40
Tabulka č. 6: Domy na půl cesty v České republice.....	47
Tabulka č. 7: Charakteristika jednotlivých účastníků výzkumu.....	55

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P1: Okruhy otázek kladené sociálním pracovním v Domech na půl cesty

Příloha P2: Okruhy otázek kladené uživatelům Domu na půl cesty

Příloha P3: Pozorovací arch

Příloha P4: Kazuistika uživatele Leoše

Příloha P5: Kazuistika uživatelky Venduly

Příloha P6: Kazuistika uživatele Hynka

Příloha P7: Kazuistika uživatele Radka

Příloha P8: Kazuistika uživatele Libora

Příloha P9: Kazuistika uživatelky Lenky

Příloha P10: Kazuistika uživatele Radima

Příloha P11: Kazuistika uživatele Patrika

Příloha P12: Kazuistika uživatelky Ilony

Příloha P13: Kazuistika uživatele Jirky

PŘÍLOHA P I: OKRUHY OTÁZEK KLADENÉ SOCIÁLNÍM PRACOVNICÍM V DOMECH NA PŮL CESTY

1. Kolik uživatelů má v současné době Vaše zařízení?
2. Kolik z celkového počtu uživatelů je v současné době nezaměstnaných?
3. Jaké problémy mají uživatelé při hledání zaměstnání?
4. Pokud uživatelé zaměstnání naleznou, mají nějaké problémy při jeho výkonu?
5. Jaké důsledky má nezaměstnanost na uživatele?
6. Do jaké míry jsou uživatelé závislí na finanční pomoci a podpoře státu?
7. Užívají uživatelé návykové látky? Případně jaké?
8. Kolik uživatelů má vypůjčené finance od nejrůznějších věřitelů? O jaké částky se jedná?
9. Jak řešíte zadluženost uživatelů?

PŘÍLOHA P II: OKRUHY OTÁZEK KLADENÉ UŽIVATELŮM DOMU NA PŮL CESTY

1. Jak se jmenujete a kolik je Vám let?
2. Jak dlouho pobýváte v zařízení?
3. Z jakého prostředí jste do něj přišel/přišla?
4. Jak jste se o zařízení dozvěděl/a?
5. S jakou představou a očekáváními jste šel/šla do zařízení?
6. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
7. Jste v současné době zaměstnaný/ná?
8. Jakým způsobem hledáte zaměstnání?
9. Máte nějaké problémy při výkonu zaměstnání?
10. Jak vycházíte se sociální pracovníci?
11. Jak vycházíte s ostatními uživateli zařízení?
12. Máte sourozence? Kolik? Jak s nimi vycházíte?
13. Jaké jsou Vaše zájmy?
14. Máte zkušenost s užíváním nějaké návykové látky? Případně jaké?
15. Kde berete finance na koupi návykové látky?
16. Půjčil/a jste si někdy finance od nejrůznějších věřitelů? Od kterých? O jaké částky se jednalo?
17. Splácíte své dluhy?
18. Máte zkušenosti s nějakými drobnými krádežemi?

PŘÍLOHA P III: POZOROVACÍ ARCH

ZÁZNAMOVÝ ARCH PRO KVALITATIVNÍ POZOROVÁNÍ BĚHEM POHOVORU

1. AKTIVITA I.	SOUHLASÍ
Podrážděný, neklidný, neschopní setrvat tíše	
Rychlý, živý, čilý	
Impulzivní	
Tichý, klidný, rozvážný	
Stabilní	
Utlumený	
Inertní, lhostejný, mdlý	
Tiky	
Okusování nehtů	
Pohrávání si s věcmi	
Trhání věcí	
Pohyby rukou	
Pohyby nohou	
2. AKTIVITA II.	POPIS PROJEVŮ
Oblečení + barvy	
Vlasy	
Make up	
Výrazné doplňky	
Zvláštní projevy	
Zvláštní fyziognomie	
3. POHYBY	SOUHLASÍ
Plynulé a elegantní	
Přesné a ovládané	

Neohrabané	
Rychlá chůze – pohledy?	
Pomalá chůze – pohledy?	
4. TĚLESNÉ VZEZŘENÍ A DRŽENÍ TĚLA	SOUHLASÍ
Působivé držení těla	
Uspokojivé držení těla	
Nepůsobivé držení těla	
Leptosom – astenik	
Pyknik	
Atletik	
5. OSOBNÍ VZEZŘENÍ A VÝRAZ	SOUHLASÍ
Přitažlivý, dobře vypadající (vyvolává pozitivní reakce)	
Příjemný	
Nezajímavý, indiferentní dojem	
Nehezký, odporný, vyvolávající negativní reakce	
Silná agresivita tváře a gest	
Bez agresivních projevů	
Smysl pro humor	
Bez smyslu pro humor	
Uzavřený (introvertní)	
Otevřený (extravertní)	
Veselý, optimistický	
Depresivní, melancholický	
Vzrušivý, vznětlivý, dráždivý	
Vyrovnaná nálada, chladný, flegmatický	
Vyspělý, vážný, filozofický	
Nevyspělý, dětský	
6. PÉČE O SEBE	SOUHLASÍ

Vybíravý v oblékání, pečlivě upravený až narcistický	
Dobry vkus, čistý a úhledný	
Nenápadný	
Nedbalý v oblékání a nečistý	
Špinavý a neupravený	
7. ŘEČ	SOUHLASÍ
Zvučný, příjemný, dobře modulovaný hlas	
Těžký, drsný, skřípavý hlas	
Projev jasný, plynulý, zřetelný	
Patlavost, koktavost	
Vyjadřuje se přímo, gramaticky správně, snadno	
Neschopný vyjádřit se, agratizmy	
Povídavý, žvanivý	
Dosti hovorný	
Zřídka mluví sám od sebe	
Nemluvný, mlčenlivý	
Mluví vybroušeně, široký slovník	
Přízvuk	
8. SEBEPROSAZOVÁNÍ	SOUHLASÍ
Honosný a okázalý	
Samolibý	
Sebevědomý a jistý	
Sebekritický	
Podceňující se	
Rozpačitý, ostýchavý	
Úzkostlivý, opatrný	
Zdrženlivý, submisivní	
Rozhodný	
Nerozhodný	

Kolísavý ve svých rozhodnutích	
9. SPOLUPRÁCE	SOUHLASÍ
Chce spolupracovat v každém směru	
Rezervovaný a formální	
Násilný, podezřívavý, hostilní, nepřátelský	
Přesný a pravidelný v návštěvách a přijímání rad	
Bezstarostný, lehkomyšlný	
Pilný	
Líný, nepořádný	
Nevrlý a nepřátelský	
10. POHOTOVOST A SOUSTŘEDĚNOST	SOUHLASÍ
Pozorný, bdělý, soustředěný	
Duchem nepřítomný	
Snadno se rozptýlí, nepozorný	
11. EMOCE	SOUHLASÍ
Nespoutané, bujné emoce	
Svéhlavé, dětské – infantilní reakce, umíněnost	
Náladový	
Určitý nedostatek sebekontroly	
Vážný, hloubavý	
Spoutaný, utlumený	
12. OSOBNOSTNÍ TYP	POPIS
Extroverze – Introverze – Hraniční typ:	
Pasivní – Agresivní – Asertivní:	
Dominantní – Submisivní:	

PŘÍLOHA P IV: KAZUISTIKA UŽIVATELE LEOŠE

Osobní a rodinná anamnéza

Leoš se narodil v roce 1995 v Uherském Hradišti. Ze začátku žil v normální rodině, rodiče se o něj starali, avšak po rozvodu rodičů v jeho 6 letech, byl umístěn do dětského domova v Uherském Hradišti (matka péči o něj a jeho mladšího bratra nezvládala, otec byl ve výkonu trestu), kde žil až do svých téměř 21 let, než odtud přišel do domu na půl cesty. Jeho bratr je zatím stále v dětském domově, s Leošem jsou v kontaktu telefonicky a na facebooku, s otcem si volá asi jedenkrát za půl roku, matku neviděl několik let, nemá o ní žádné informace. Další příbuzné Leoš nemá, občas navštěvuje svou bývalou paní učitelku ze základní školy, která se mu snaží částečně pomáhat (dává mu dárky na narozeniny a Vánoce, zve ho v létě na prázdniny). Leoš má přítelkyni, která studuje střední školu. Leoš je přátelský kluk, má hodně kamarádů, je pracovitý, ochotný kluk, v domě na půl cesty je něco málo přes 2 roky.

Zdravotní a sociální anamnéza

Leoš po splnění povinné školní docházky na základní škole začal studovat tříletý studijní obor kuchař číšník, který úspěšně zvládl, získal výuční list. Potom ještě studoval obor opravařské práce na středním odborném učilišti v Uherském Brodě, ten však nedokončil kvůli přestěhování se do domu na půlcesty ve Zlíně, časově ani finančně studium nezvládal. Dalším problémem byla dyslexie a dysgrafie, Leoš učení nestíhal, také měl velké problémy v matematice a anglickém jazyce, proto školu opustil. Leoš začal kouřit již velmi brzy, je silný kuřák, krabičku cigaret vykouří během dne. Do kontaktu s marihuanou přišel také brzy, někdy kolem 13 let, tvrdé drogy nikdy nebral, těm se vyhýbá, marihuanu kouří i užívá ve formě vodní dýmky. Alkohol moc nepije, jedenkrát za týden si zajde s kamarády po práci na pivo nebo s ostatními kluky v domě na půl cesty si o víkendu dají víno, tvrdý alkohol nemá rád. Leoš nemá žádné zdravotní problémy, s ničím se neléčí.

Ekonomická anamnéza

Leoš po dobu studia pobíral sociální dávky v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení, také mu náležel přídavek na dítě. Po ukončení studia byl krátce v evidenci Úřadu práce, usilovně si hledal práci, tu našel velmi brzy, do dvou měsíců nastoupil jako kuchař v KFC, kde pracuje dodnes. Práce ho baví, poctivě do ní chodí, dokonce byl vyhlášen „Zaměstnancem roku 2017“, v současné době se ještě zaučuje i na servise a výdeji jídla, aby byl flexibilnější. Z platu si Leoš platí bydlení v domě na půl cesty, platí se 120,-kč/den a

spoří si na následné bydlení, aby měl pohromadě větší částku peněz na případnou kauci a zaplacení podnájmu. Ten si usilovně hledá, chce se osamostatnit, žít už svůj vlastní život bez jakýchkoliv kontrol, být zodpovědný za své činy a rozhodnutí jen sám sobě. Podnájmem se mu zatím nepodařilo najít, malých bytů k pronajmutí je málo. Leoš nemá žádné dluhy vůči nikomu, nemá žádné půjčky.

Závěr

Leoš je stále uživatelem sociální služby, připravuje se na brzký odchod tím, že si hledá podnájem, spoří si. Samostatný život je schopný zvládnout, umí se o sebe postarat, umí vařit, uklízet, prát, vycházet s penězi, zná jejich hodnotu, má v hlavě srovnané priority, nejsou s ním žádné problémy. Sociální pracovnice mu pomáhá hledat podnájem nebo studentské bydlení, takže po nalezení nového bydlení Leoš z domu na půl cesty odejde. Leoš je jedním z mála uživatelů, kteří jsou rozumní, spolupracují, nedělají problémy, výtržnosti, nemají dluhy, rád s čímkoliv pomůže a je plně připraven žít sám. Zde ovšem naráží na problém, že v jeho okolí neexistují startovací nebo sociální byty, kam by mohl z této služby bezproblémově přejít a při svém platu zvládl finančně hradit náklady, aniž by se zadlužil.

PŘÍLOHA P V: KAZUISTIKA UŽIVATELKY VENDULY

Osobní a rodinná anamnéza

Vendula se narodila v roce 1995 nedaleko Uherského Hradiště, po porodu se jí matka vzdala, otec byl neznámý, chvíli byla v kojeneckém ústavu, řešila se její adopce, která však nedopadla dobře a Vendula pobývala od malička v dětském domově v Uherském Hradišti. Nemá žádné příbuzné, nikdy o nikom nemluvila, její rodinou byly děti a tety z dětského domova. Vendulu celý život trápí, že je sama, že ji nikdo nechtěl, nemá ani kamarádky, proto si žije částečně ve svém světě, často a hodně lže, zkresluje situace, vymýšlí si neexistující věci. Její současnou rodinou jsou ostatní uživatelé domu na půl cesty a sociální pracovníce, kterou bere jako člověka, na kterého se může kdykoliv s čímkoliv obrátit. Když byla Vendula v dětském domově, tak někdy v 17 letech utekla a pobývala v Přerově v cikánském ghettu, tam si našla přítele, se kterým si teď občas píše. Druhým kamarádem je další Rom, který je ve výkonu trestu a s ním si také píše.

Zdravotní a sociální anamnéza

Vendula má základní vzdělání, sice začala studovat za pobytu v dětském domově učební obor pečovatelka, ten však kvůli odchodu z dětského domova nedokončila. Za pobytu v domě na půl cesty jí bylo nabídnuto, aby si obor dodělala, protože jí zbýval poslední rok, avšak odmítla. Později jí byl vyřízen rekvalifikační kurs pracovník v sociálních službách, sice do něj docházela, ale nezvládla udělat závěrečné zkoušky. Vendula je od příchodu do domu na půl cesty v evidenci Úřadu práce a s přestávkami pobírá sociální dávky v hmotné nouzi. Vendule se zkoušel vyřídit invalidní důchod, avšak nebyl jí schválen. Co se týká návykových látek, Vendula pouze kouří cigarety, drogy neužívá žádné, alkohol téměř nepije. Po zdravotní stránce je v pořádku, nemá žádné problémy, nebyla jí zjištěna žádná psychická porucha ani snížený intelekt, jen v zimě bývá často nachlazená. Vendula je určitým způsobem napojena na Romy. Její první útěk k nim byl ještě za pobytu v dětském domově. V době, kdy bydlela v domě na půl cesty, se rozhodla odsud odejít, sociální pracovníci řekla, že se stěhuje ke kamarádce z bývalé práce, více se už neozvala. Až po 4 měsících se zbitá, zneužitá, psychicky i fyzicky na dně do domu na půl cesty vrátila a požádala o možnost druhé šance. Její situace byla řešena i s Policií.

Ekonomická anamnéza

Vendula je už 3 roky v evidenci Úřadu práce, sice s přestávkami, protože byla dvakrát sankčně vyřazena kvůli nedostavení se na schůzku. Žije ze sociálních dávek v hmotné nouzi – pobírá příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení (ty se pohybují v různých výších, podle toho, zda zrovna krátkodobě pracuje či ne). Vendula sice tvrdí, že pracovat chce, ale v žádné práci dlouho nevydrží. Pracovala v několika úklidových firmách, vždy po dobu dvou až tří týdnů, kdy následně práci ukončila sama nebo byla propuštěna (byla přistižena při krádeži peněz ostatním pracovníkům nebo často zaspávala). O něco déle pracovala v baru King, kde dělala barmanku, obsluhovala herní automaty, bohužel její manko bylo vyšší než plat, takže také odsud byla propuštěna. Momentálně nepracuje nikde. Vendula má dluhy u spousty věřitelů a to hodně vysoké. Přes soudní lustraci byly zjištěny dluhy u T-Mobilu, O2, VZP, Dopravního podniku, Cetelemu, část dluhů je v soudním řízení, sociální pracovnice je v kontaktu s advokátní kanceláří, další část je už v exekuci. Vendula začala pomaličku část svých dluhů splácet, něco málo uhradila na VZP a Dopravním podniku, jakmile však přišla o práci, dluhy opět nesplácí, ty rostou a exekuce hrozí i u dalších dluhů. Pomoc byla hledána i v dluhové poradně, avšak řešením jsou pouze splátkové kalendáře a dodržování termínů splátek.

Závěr

Vendula je stále uživatelkou sociální služby, jsou s ní problémy z důvodu častého lhaní a zkreslování situace, problémy s narůstajícími dluhy a jejich nesplácením z důvodu nezaměstnanosti. Vendule je denně nabízena práce, je posílána na pracovní pohovory, kvůli jejímu základnímu vzdělání, žádným zkušenostem a nezájmu z její strany zatím žádnou práci nemá, své problémy řešit nechce, myslí si, že před nimi uteče. Pokud si Vendula do měsíce nenajde práci, bude muset dům na půl cesty opustit. To pro ni bude těžké, protože zůstane úplně sama, samostatný život nezvládne, nebude mít z čeho žít, je nebezpečí, že se opět vrátí do cikánského ghetta nebo na ulici. Pokud nechce spolupracovat, dodržovat pravidla a nastavené podmínky, jiné řešení nebude, odejít z domu na půl cesty bude muset, už jí není v této službě jak pomoci.

PŘÍLOHA P VI: KAZUISTIKA UŽIVATELE HYNKA

Osobní a rodinná anamnéza

Hynek se narodil v roce 1993 v Sokolově romským rodičům, po porodu jim byl odebrán a umístěn do kojeneckého ústavu. Později byl svěřen do pěstounské péče, tato rodina měla již v péči další 2 romské chlapce a 1 romskou dívku. Hynek strávil v pěstounské péči 8 roků, začal být nezvladatelný, proto byl umístěn do dětského domova v Liptále, kde zůstal do svých 18 let. Z dětského domova odešel do domu na půl cesty, ve kterém je nyní již po třetí, celkově již necelé 3 roky. I za pobytu v dětském domově byl v kontaktu s pěstounským otcem, s matkou nikoliv, neměly spolu dobré vztahy. S otcem si občas telefonoval i za pobytu v domě na půl cesty, ten ho párkrát i navštívil, kontakt udržoval i s jedním s nevlastních bratrů. Hynek má hodně kamarádů, romských i „bílých“, lehce se seznamuje, dovede být velmi přátelský.

Zdravotní a sociální anamnéza

Hynek má základní vzdělání, za pobytu v dětském domově studoval dvouletý učební obor tesařské práce, ten však nedokončil, učení ani praxi nezvládal. Je dyslektik a dysgrafik, má s tím velké problémy, není schopný sám bez pomoci napsat ani jednu větu, čte asi tak na úrovni dítěte 1. třídy. Hynek kouří zhruba od svých 6 let, do kontaktu s drogou přišel také velmi brzy, někdy kolem 10. roku. Ze začátku to byla jen marihuana, později přešel i na tvrdé drogy (pervitin). Byl dvakrát na léčení, žádné však nepomohlo, k drogám se po návratu vždycky vrátil. V současné době užívá už jen marihuanu, od tvrdých drog upustil. Co se týká alkoholu, tak pije téměř denně, aspoň 2-3 piva, tvrdý alkohol podle toho, jestli nějaký sežene nebo ukradne či přinese kamarád. Má také problémy s klouby, často ho bolí, je alergik, musí užívat na alergii léky. Kvůli sníženému intelektu (lehká mentální retardace) a zdravotním problémům mu byl vyřízen invalidní důchod II. stupně. Hynek má občas problémy se zákonem, je v podmínce, ve výkonu trestu zatím nikdy nebyl.

Ekonomická anamnéza

Hynek nepracuje, dříve byl v evidenci Úřadu práce a pobíral sociální dávky v hmotné nouzi – doplatek na bydlení a příspěvek na živobytí. Poté, co mu byl vyřízen invalidní důchod a ten mu byl vyplacen dokonce zpětně od dosažení 18 let věku, jednalo se o velmi vysokou částku, byl z evidence Úřadu práce vyřazen a na sociální dávky nárok nemá. Jen pro zajímavost, zpětně vyplacená částka invalidního důchodu byla 375.000,-kč, a protože Hynek je

svéprávný plnoletý člověk, tyto peníze osobně dostal a zvládnul je utratit, rozházet a propůjčovat během necelého 1 měsíce. Zbyl mu jen měsíční příjem invalidního důchodu ve výši 6.300,-kč. Z těchto peněz si platí bydlení v domě na půl cesty, které činí 120,-kč na den, a zbytek má na obživu. Hynek nikde nepracuje už delší dobu, pracoval jen krátce v lakovně, asi 3 týdny a potom týden v Barumu. Najít práci je velmi složité, Hynek nemá žádné zkušenosti a vzdělání, je Rom a bohužel také hlavní roli hraje jeho nezájem pracovat, a to, že neuznává authority, příkazy a povinnosti. Hynek má spoustu dluhů u spousty věřitelů, sám ani pořádně neví kde a kolik, mluví jen o T-Mobilu, dopravním podniku a zdravotní pojišťovně. Své dluhy neřeší, nesplácí je, nemá z čeho, z invalidního důchodu mu sotva zbývá na obživu. Pokud nezačne pracovat, nebude mít příjem, nebude ani splácet a dluhy jen porostou. Dluh u T-Mobilu je už v exekuci, dopravní podnik řeší advokátní kancelář. Dále ještě splácí pokutu u zdravotní pojišťovny za ublížení na zdraví, kdy při rvačce v opilosti ublížil kamarádovi, ten měl silný otřes mozku a zlomenou ruku.

Závěr

Hynek je prozatím stále uživatelem sociální služby, je však v situaci, kdy mu už není jak pomoci, kam ho posunout, proto mu bylo oznámeno, že dům na půl cesty bude muset příští měsíc opustit, nebude mu prodloužena smlouva. Tím, že odmítá pracovat, nemá peníze na placení dluhů, neřeší je, ty narůstají, dopouští se krádeží, je otázkou času, kdy bude přistižen. Hynek bude mít po odchodu z domu na půl cesty zřejmě problém zvládnout samostatný život, neumí hospodařit s penězi, neumí uklízet, vařit, to se odmítal učit. Potřebuje nad sebou nějaký dozor, poposunovat, radit, sám to nezvládne. Jediným východiskem pro zlepšení jeho situace je nalezení práce, do které bude poctivě chodit, bude mít příjem a začne řešit své dluhy. Nebo umístění do některého z domova pro osoby se zdravotním postižením, zde je ovšem důležitá míra jeho postižení v oblasti mentální retardace, jinak skončí na ulici jako bezdomovec.

PŘÍLOHA P VII: KAZUISTIKA UŽIVATELE RADKA

Osobní a rodinná anamnéza

Radek se narodil v roce 1999 v Kroměříži, matka byla samoživitelka, otec byl neznámý. Matka výchovu dítěte nezvládala, proto Radka umístila do kojeneckého ústavu, odkud brzy přešel do pěstounské péče. Náhradní rodina si o 3 roky později přibrala do pěstounské péče Radkova mladšího sourozence, vychovávali oba dva. Bohužel v Radkových 7 letech pěstounská matka zemřela, otec to určitou dobu zvládal sám, později však onemocněl a péči o dva malé kluky nebyl schopný vykonávat, proto je oba umístil do dětského domova v Kroměříži. Tam Radek zůstal do svých 18 let, po dovršení plnoletosti požádal o odchod, byl mu nabídnut dům na půl cesty, kam odešel. V kontaktu s pěstounským otcem je Radek minimálně, napiší si na Vánoce nebo k narozeninám, mladšímu bratrovi občas telefonuje, ten je stále v dětském domově. Radek má v sobě pocit, že ho nikdo nechce, že nikam nepatří, je samotář, v domě na půl cesty se stýká asi jen se 3 dalšími uživateli. Má přítelkyni, která bydlí v Hulíně, občas za Radkem jezdí nebo on za ní.

Sociální a zdravotní anamnéza

Radek se po základní škole vyučil kuchařem, tato práce ho baví a co nejdříve by si chtěl práci v tomto oboru najít. Momentálně je v evidenci Úřadu práce a pobírá sociální dávky v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. Práci si teď nehledá, protože má nadvakrát zlomenou ruku, byl na operaci, v sádře ji bude mít 3 měsíce a potom ho čeká rehabilitace. Občas se na nabídky volných pracovních míst dívá, ale jen ze zajímavosti, aby měl přehled. Později by určitě chtěl pracovat jako kuchař, před úrazem pracoval chvíli v McDonaldu, kde byl spokojený. Radek nekouří, ale dost pije alkohol, téměř denně, nejvíc víno, také si občas zakouří marihuanu, tvrdé drogy odmítá.

Ekonomická anamnéza

Radek není v domě na půl cesty dlouho, a protože sem přišel přímo z dětského domova ve svých 18 letech, dluhy žádné zatím nemá. Je ale otázkou času, kdy si nějaké udělá, protože se mu nelíbí žít pouze ze sociálních dávek. Kvůli zlomené ruce nepracuje a ještě nějakou dobu pracovat nebude. Téměř denně chodí za sociální pracovníci a spolu se dívají na nabídky volných míst, Radek upřednostňuje restaurace typu McDonald, KFC, Mistr Grill, pizzerie.

Závěr

Radek je mladý kluk, záleží na něm, jak se k životu postaví, potřeboval by si najít dobře placenou práci, aby se nedostal do dluhů nebo k nějaké partě, která by ho stáhla k drogám. Oporou mu je přítelkyně, která žije v úplné rodině, Radek tam vidí určité vzory a kvůli přítelkyni má motivaci pracovat a vést slušný život. Opět zde chybí následná pomoc ve formě startovacího nebo sociálního bytu.

PŘÍLOHA P VIII: KAZUISTIKA UŽIVATELE LIBORA

Osobní a rodinná anamnéza

Libor se narodil v roce 1993 v Bystřici pod Hostýnem v úplné funkční rodině jako chtěné dítě. Sourozence nemá, vyrůstal sám, měl ale úplnou rodinu – oba rodiče, prarodiče. Rodiče měli slušné pracovní postavení, otec vysokou funkci v armádě, později i na ministerstvu, matka podnikala, vlastnila několik hotelů na Šumavě. Kvůli pracovnímu vytížení rodičů vlastně Libor vyrůstal sám, ti na něj neměli čas a svou nepřítomnost kompenzovali dárky a penězi. Libor neměl se školou problémy, základní školu zvládl s vyznamenáním, jeho koníčkem byla auta, takže se vyučil automechanikem, udělal si řidičský průkaz. Asi v 18 letech se dostal do party kluků, jejímž koníčkem byly krádeže v obchodech, později vykrádání rodinných domů a bytů. Libor se ze začátku snažil krádežím vyhýbat, ale z důvodu osamění a příliš volného času, se těchto akcí začal později také účastnit. Byl chycen, odsouzen a dostal podmínku. V té době byl plnoletý, proto si podal žádost o umístění do domu na půl cesty, chtěl se polepšit a nechtěl být v kontaktu se svou rodinou, protože jim dával vinnu za své chování. Ze začátku v domě na půl cesty fungoval bez problémů, časem se objevila nová parta, další krádeže, Libor byl znovu chycen a odsouzen, tentokrát na 7 měsíců ve věznici v Jiřicích u Prahy. Před vypršením trestu požádal o možnost druhé šance a návrat do domu na půl cesty, bylo mu vyhověno.

Sociální a zdravotní anamnéza

Libor se po prvním výkonu trestu znovu vrátil do domu na půl cesty. Zdál se být poučený, chtěl svůj život změnit, být zodpovědný, asi půl roku se mu to dařilo. Nejdříve se zaevidoval na Úřadu práce a pobíral sociální dávky, asi po měsíci a půl si našel práci ve firmě Komponenty, kde pracoval asi 7 měsíců. V té době fungoval naprosto bez problémů, pracoval, platil si bydlení v domě na půl cesty, splácel dluhy na zdravotní pojišťovně a dluhy na městském úřadě v Bystřici pod Hostýnem, svůj volný čas trávil s malou půlroční dcerkou, která se narodila v době jeho pobytu ve vězení. Kvůli snižování stavu zaměstnanců Libor o práci přišel, znovu se zaevidoval na Úřadu práce a požádal o sociální dávky. Práci si hledal, ale nedařilo se, kvůli záznamu o výkonu trestu v rejstříku trestů ho nechtěli nikde zaměstnat. Libor z toho byl nešťastný, neměl peníze, přítelkyně mu přestala půjčovat dcerku, rodiče ho úplně „vymazali“ ze svého života, nechtěli s ním mít nic společného, přestal splácet dluhy, chodil k psychologovi, byl na tom psychicky špatně. V té době se dostal znovu do party, ke krádežím se přidaly drogy, nejen marihuana, ale také pervitin, z toho důvodu musel odejít z domu

na půl cesty. Libor byl opět chycen a nyní je ve vazební věznici v Olomouci a čeká na rozsudek. Sociální pracovníce je v kontaktu s obhájcem, dle jeho slov to vypadá tentokrát na vyšší trest v rozmezí 1 – 3 let. Libor spolupracuje s obhájcem, je v kontaktu s organizací Podané ruce, a protože nikoho nemá, píše dopisy sociální pracovníci, která je v jeho životě jedinou „spřízněnou duší“ a pomáhá mu. Po zdravotní stránce Libor nemá žádné problémy, pouze, jak se zmínil v dopise sociální pracovníci, začal trpět ve vězení depresemi kvůli své nelehké životní situaci. Libor pravidelně kouří, alkohol si dá přibližně třikrát týdně, dříve užíval marihuanu a jednu dobu i pervitin.

Ekonomická anamnéza

Libor si postupně udělal spousty dluhů, zjištěny byly dluhy na městském úřadě v Bystřici pod Hostýnem za neplacení komunálního odpadu a za pokuty, další dluhy má na zdravotní pojišťovně a u telefonních operátorů. Při prvním výkonu trestu ve vězení pracoval, takže své dluhy aspoň v malých částkách splácel, po propuštění, když pracoval, dluhy řešil také, po ztrátě zaměstnání nebylo z čeho splácet, pobíral jen sociální dávku v hmotné nouzi na živobytí ve výši 3.410,-kč, dluhy tedy rostly dál. Navíc se přidaly nové za poslední krádeže (elektronika, sportovní oblečení, alkohol a cigarety, krádež pračky a TV v domě na půl cesty, apod.) Celková částka prozatím soudem vyčíslena nebyla, podle nepodložených informací by se mohla pohybovat okolo 65.000,-kč, navíc k tomu budou připočteny staré dluhy. Se splácením bude mít Libor problémy, záleží na tom, jestli bude ve vězení pracovat a bude moci něco splácet, pokud ne, tak až po propuštění. Pomoc od rodičů nemůže očekávat, s nimi není v kontaktu vůbec.

Závěr

Libor už v sociální službě není, kvůli krádežím a drogám mu byla smlouva ukončena, brzy poté byl chycen a je ve vazební věznici, kde čeká na svůj trest. Libora jsem poznala krátce, mluvila s ním párkrát, většinu informací mám od sociální pracovníce a podle jejich slov za velkou část Liborových problémů můžou rodiče, kteří se mu už jako dítěti nevěnovali, nevěšimali si ho, budovali svou kariéru a Libor se tak dostal postupně do všech problémů. Kdyby žil v milující rodině, kde by o něj byl zájem, rodiče by na něj měli čas, kde by měl podporu, mohl dopadnout zcela jinak a mohl žít bez problémů jako jiný mladý kluk. Teď ho po propuštění z vězení budou čekat jen dluhy a je jen na něm, jak se k tomu postaví, jak to psychicky zvládne.

PŘÍLOHA P IX: KAZUISTIKA UŽIVATELKY LENKY

Osobní a rodinná anamnéza

Lenka se narodila v roce 1997 ve Zlíně v úplné rodině. Má starší sestru, která je již vdaná a má 2 děti. Rodiče se rozvedli před 6 lety, Lenka zpočátku bydlela s matkou a sestrou, nevycházely spolu dobře, potom bydlela u otce, tam byla situace stejná. Lenka to střídala, každou chvíli bydlela u jiného z rodičů, chvíli také u babičky, u spolužačky, pobývala i na ulici, naposledy bydlela na Červeném kříži, odkud na doporučení kurátorky přišla do domu na půl cesty. Oba rodiče jsou zadlužení, otec je v invalidním důchodu a matka na Úřadu práce, sestra na rodičovské dovolené, takže Lenka žádnou pomoc od nikoho nemůže očekávat. Lenka je samotárka, nemá žádné kamarádky, nikam nechodí, většinu času tráví sama v bytě v domě na půl cesty.

Sociální a zdravotní anamnéza

Lenka má základní vzdělání, sice 1 rok studovala na kadeřnici a další 1 rok na pečovatelku, žádné studium však nedokončila, nebavilo ji to, nechtěla se učit. Žádné specifické poruchy učení nemá, jen nechut' se vzdělávat. Lenka kouří, není ale silná kuřačka, alkohol nepije a drogy také neužívá. Lenka má již 9 let vyřízený invalidní důchod III. stupně, pobírá 9.500,- Kč měsíčně. Lenka od svých 12-13 let měla problémy s příjmem potravy, nejprve to byla mentální anorexie, po 4 letech se změnila na mentální bulimii, z tohoto důvodu má invalidní důchod. Lenka se zpočátku začala vyhýbat jídlu jako většina mladých dívek kvůli snížení váhy, to však neuhlídala a onemocněla anorexií. Byla již na několika léčeních, dvakrát v Psychiatrické léčebně v Kroměříži, vždy po dobu 6 týdnů, na posledním léčení byla již za pobytu v domě na půl cesty a to v Brně v psychiatrické nemocnici. Tady léčbu po 3 týdnech vzdala, podepsala revers, protože odmítala přibrat na váze, odmítala kapačky. Lenka má velké psychické problémy, chodí na sezení k psychologce a na psychiatrii, má naordinovaných několik léků na spaní, deprese, na chuť k jídlu, léky bere jen, když si vzpomene. Není s nikým a ničím spokojená. V souvislosti s bulimií jí vypadaly všechny zuby v horní řadě, ve spodní řadě má už jen 5 zubů, chodí k zubařce, řeší zubní protézu. Další problémy má s vlasy, které jí vypadávají, ztratila menstruaci a po posledních zdravotních testech nemá zcela v pořádku krev. Lenka si však svůj zdravotní problém nepřipouští, nechce ho řešit, tvrdí, že je v pořádku.

Ekonomická anamnéza

Lenka má základní vzdělání, pobírá invalidní důchod, proto v evidenci Úřadu práce není, nikdy nepracovala. Několikrát jí byly dávány nabídky volných pracovních míst, na zkrácené úvazky, brigády, aby to fyzicky zvládla, práci odmítá. Žije tedy z invalidního důchodu, z něj si platí ubytování v domě na půl cesty ve výši 120,-kč/den. Z invalidního důchodu jí zbývá ještě dost vysoká částka, aby mohla řešit své dluhy, bohužel všechny peníze utratí za jídlo a nezbyde jí nic na dluhy. Zjištěný dluh má jen u Dopravního podniku ve výši asi 4.800,-kč, na část už však hrozí exekuce, Lenka situaci řeší v advokátní kanceláři. Aby se naučila vycházet s penězi, byla jí sociální pracovníci několikrát nabídnuta pomoc ve smyslu řízeného hospodaření, kdy by jí byly peníze vydávány postupně, aby s nimi vyšla celý měsíc a mohla řešit i dluhy, to Lenka stále odmítá. Potřebuje si také našetřit 2.000,-kč na zálohu na zubní protézu, i toto se jí nedaří. I přes varování a vysvětlování sociální pracovnice si Lenka zkoušela vzít půjčku, žádná banka jí nepůjčila, proto se obrátila na Home Credit, Cetele, Provident, zatím se nedohodla ani tady. Lenka si nechce nechat vysvětlit závažnost vzít si půjčky, nemít jí pak z čeho splácet, stále opakuje, že potřebuje peníze na jídlo. Jít pracovat ale stále odmítá. Měla by si také spořit na následné bydlení, aby byla trochu finančně zajištěná, spořit nemá z čeho.

Závěr

Lenka je stále uživatelkou sociální služby, je v ní už 8 měsíců a za tu dobu se nikam neposunula, odmítá jak řešení svého zdravotního stavu, tak finanční situace. Poslední pomocí se jeví nabízené řízené hospodaření, kdy si do něj vloží celý invalidní důchod a spolu se sociální pracovníci rozpočítají finance na potřebné věci – na zaplacení bydlení, jídlo, dluhy, zubařku. Lenka byla upozorněna na ukončení smlouvy v domě na půl cesty, pokud s řízeným hospodařením ve svém vlastním zájmu nebude souhlasit, dostane čas na nalezení nového bydlení a z domu na půl cesty bude muset odejít. Pomoc sociální služby zřejmě nepotřebuje, odmítá nabízené rady, málo spolupracuje. Bylo zde vhodné uvažovat o umístění do některého z domova se zvláštním režimem nebo pro zdravotně postižené (psychotiky).

PŘÍLOHA P X: KAZUISTIKA UŽIVATELE RADIMA

Osobní a rodinná anamnéza

Radim se narodil v roce 1997 ve Vsetíně. Sourozence nemá, v dětství žil s matkou, otec je neznámý, později matka začala hodně pít, chvíli byla i ve výkonu trestu, asi od 14 let Radim žil s babičkou a byl pod dohledem kurátora, protože i babička měla sklon k alkoholu. Babička neplatila nájem, půjčovala si peníze, ty nevracela, hrozilo, že o byt přijde, proto kurátor doporučil přijetí Radima do domu na půl cesty, aby neskončil na ulici. Radim má z dalších příbuzných jen tetu, sestru matky, v Itálii, děda již zemřel, otec žije údajně v Chorvatsku, s Radimem se nikdy neviděli. Radim je v kontaktu pouze s babičkou, za kterou dochází na návštěvy, u ní občas potká matku, se kterou se vzájemně nemají rádi, proto z návštěvy rychle odchází. Radim je inteligentní mladý kluk, přátelský, vystudoval střední školu, má maturitu na střední škole obchodní, má hodně kamarádů, snaží se vést řádný život.

Sociální a zdravotní anamnéza

Radim vystudoval tříletý učební obor kuchař-číšník, a protože mu učení šlo, dodělal si dvouletou maturitní nastavbu na střední škole obchodní a jako jeden z mála v domě na půl cesty má maturitní zkoušku, kterou zdárně složil v květnu 2017. Po dobu studia pobíral sociální dávky v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení, tím hradil nájem v domě na půl cesty a jako student dostával i příspěvek na dítě ve výši 700,-kč. Po ukončení studia se zaevidoval na Úřad práce, sociální dávky pobíral i nadále. Udělal si delší prázdniny a od podzimu si začal hledat práci. To se mu moc nedařilo, šlo spíš o krátkodobé brigády, až od října 2017 začal pracovat ve společnosti zabývající se prodejem plynu a elektřiny. Práce ho bavila, dařilo se mu, proto začal pracovat na Živnostenský list, z Úřadu práce se odhlásil, sociální dávky už nepobírá. Začal si spořit na následné bydlení. Po zdravotní stránce je Radim v pořádku, nosí pouze brýle, špatně vidí na dálku. V době ukončení studia a hledání práce si trochu nevěděl rady se svým životem, byl pořád ve špatné náladě, nevěděl, co dál, proto asi půl roku navštěvoval psycholožku, potom se jeho situace spravila. Radim je kuřák, alkohol také pije, asi třikrát do týdne, pivo nebo tvrdý alkohol. Užívá marihuanu, tvrdým drogám se zatím vyhýbá.

Ekonomická anamnéza

Radim jako jeden z mála uživatelů domu na půl cesty nemá žádné dluhy. Je možné, že ze začátku, kdy začal pracovat na Živnostenský list, mu mohl vzniknout dluh na zdravotním a

sociálním pojištěním. Radim si své platby hlídá, i nájem v domě na půl cesty má vždy řádně a včas zaplacený. Kredit na mobilním telefonu si dobíjí, půjčky si žádné nevezl. Radim si vydělává, proto si z výplat začal spořit na následné bydlení. S kamarádem mají vyhlédnutý podnájem, spravují si ho, malují a Radim se chce co nejdříve do něj nastěhovat.

Závěr

Radim se chystá k odchodu z domu na půl cesty, je to otázka 14 dní až měsíce. Z naspořených peněz si zaplatí kauci a první nájem, potom už bude platit z výplat. Radim je samostatný, rozumný, zodpovědný za své činy a rozhodnutí mladý kluk, který ví, co chce. Postarat se o sebe umí, umí vařit, uklízet, hospodařit s penězi. Samostatný život bez problémů zvládne.

PŘÍLOHA P XI: KAZUISTIKA UŽIVATELE PATRIKA

Osobní a rodinná anamnéza

Patrik se narodil v roce 1993, dětství prožil ve funkční úplné rodině, je jedináček. V jeho 9 letech se rodiče rozvedli a Patrik byl svěřen do péče matky, ta se snažila Patrika od otce držet dál, nechtěla, aby byli spolu v kontaktu. Zpočátku bydlel s matkou v pronajatém bytě, matka pracovala jako zdravotní sestra v nemocnici, když přišla o práci (v nemocnici kradla léky, pokusila se o sebevraždu) přestěhovali se spolu s matkou k jejím rodičům do rodinného domku na vesnici. Matka odmítala pracovat, kradla peníze rodičům, hodně pila, přes internet se seznámila s jedním mužem z Anglie, vzala Patrika a odjela s ním do Anglie, kde zůstali 5 let. Chvíli bydleli u přítele, když se s ním rozešla, žili mezi bezdomovci, potloukali se po ubytovnách, azylových domech, apod. Patrik kvůli odjezdu do Anglie nedokončil ani základní školu. Matka ho naučila pít, užívat drogy, jednalo se o pervitin a heroin. Patrik přiznal, že závislý na alkoholu a drogách je asi od svých 15 let. Za pobytu mezi bezdomovci Patrik dostal zápal plic, matka neměla na ošetření, byl asi 10 dní v kómatu a částečně mu to poškodilo mozek. Za pomoci sociální kurátorky v protidrogovém centru v Boltonu Wicky Watkinson se Patrikovi podařilo dostat zpátky do ČR, matka v Anglii zůstala. Rovnou šel na léčení do Psychiatrické léčebny v Kroměříži, kde zůstal 8 týdnů, nějaký čas byl i v nemocnici. Po propuštění z léčebny požádal přes kurátora o možnost přijetí do domu na půl cesty.

Sociální a zdravotní anamnéza

Patrik přišel poprvé do domu na půl cesty na jaře roku 2016. Byl krátce po léčení, snažil se abstinovat, bohužel mu to vydrželo jen měsíc, začal znovu hodně pít. Absolvoval další 6 týdenní léčebný pobyt v Kroměříži, po návratu se situace opakovala. Po rvačce a zničení bytu mu byla smlouva v domě na půl cesty ukončena. Patrik požádal v prosinci 2017 o opětovný návrat do domu na půl cesty, to měl za sebou 3 měsíční léčebný pobyt v Opavě, zdál se být na tom lépe. Patrik byl přijat, zaehoval se na Úřadu práce, pobírá sociální dávky, chodí na ambulantní léčbu do Podaných rukou, navštěvuje psychiatra, čeká na vyčíslení invalidního důchodu, který mu byl přiznán ve II. stupni. Patrik nepracuje, kvůli jeho alkoholismu a sníženému IQ ho nechtějí nikde vzít. Patrik se v posledních týdnech znovu zhoršil, opět začal pít víc, každý den, proto mu sociální pracovnice vyřizuje terapeutickou komunitu, kdy by šel na léčení do psychiatrické nemocnice v Bílé Vodě na dobu 1 roku. Po přijetí do komunity bude smlouva v domě na půl cesty Patrikovi ukončena. Patrik je alkoholik, v současné době žádné drogy nebere, je epileptik, astmatik, má psychické problémy, bere několik

léků na deprese, epilepsii, na spaní, chvíli užíval antabus na potlačení chuti na alkohol, kvůli špatným krevním a jaterním testům ho přestal užívat.

Ekonomická anamnéza

Patrik žije momentálně ze sociálních dávek v hmotné nouzi, dostává příspěvek na živobytí ve výši 3.410,-kč a doplatek na bydlení 3.660,-kč, kterým je hrazeno bydlení v domě na půl cesty. Po obdržení invalidního důchodu mu budou sociální dávky odebrány, bude muset žít z něj. Patrik má sice jen jeden dluh, ale velký, a to u zdravotní pojišťovny VZP něco kolem 80.000,-kč. Tento dluh mu vzniknul za pobytu v Anglii, kdy pobyt mimo území České republiky nebyl na pojišťovně nahlášen. Dluh je už v exekuci, Patrik nedávno obdržel poslední upozornění na zaplacení před vydáním exekučního příkazu. Bohužel splácet nemá z čeho, jediné pokud by výše invalidního důchodu stačila na pokrytí bydlení, na živobytí i na splácení dluhu. Žádné jiné dluhy Patrik nemá.

Závěr

Patrikova situace je hodně složitá, dostal se ne vlastním přičiněním do velkých problémů, ať už jsou to alkohol a drogy nebo velký dluh u VZP. Patrik nemá dost silnou vůli a motivaci, aby se ze svých problémů dostal. S matkou není v kontaktu vůbec, s otcem si pouze občas telefonuje, jedenkrát za 14 dní jezdí k prarodičům, kteří ho ale u sebe nechtějí nechat bydlet, protože Patrik pije a navíc mají strach z exekuce. Patrik je na všechno sám, psychicky ani fyzicky na tom není dobře, chybí mu podpora rodiny nebo jiné blízké osoby, je těžké odhadnout, jestli situaci ustojí, jestli zvládne roční léčbu a srovná si svůj život. Je to pouze na něm.

PŘÍLOHA P XII: KAZUISTIKA UŽIVATELKY ILONY

Osobní a rodinná anamnéza

Ilona se narodila v roce 1991, je nejstarší uživatelkou sociální služby. V domě na půl cesty je i přesto, že už dovršila věk 26 let, má ale zdravotní problémy, které se s ní řeší, proto v domě na půl cesty zatím zůstává. Iloně zemřela matka, když jí bylo 10 let, do té doby žila v úplně funkční rodině, další sourozence nemá. Zůstala s otcem, který si později našel přítelkyni, kterou Ivona nesnášela, nevycházela s ní, z domu utíkala, nechtěla s otcem a jeho přítelkyní žít. Byla svěřena do péče babičce, která jí dělala opatrovníka, dohlížela na ni, vychovávala ji. Ivona se zklidnila, po základní škole nastoupila na gymnázium, které zdárně ukončila maturitou, udělala si řidičský průkaz. Po studiu začala pracovat, pracovala v baru, v pizzerii, v kanceláři, později dostala práci v cestovní kanceláři a díky tomu si našla práci v zahraničí. Odjela do Řecka, kde dělala průvodkyni a delegátku cestovní kanceláře, později také do Skotska, Anglie a Holandska. Díky cestování se naučila cizí jazyky, osamostatnila se, ale zřejmě v zahraničí prožila i negativní zážitky, byla znásilněna, užívala drogy, zřejmě díky tomu později onemocněla.

Sociální a zdravotní anamnéza

Ilona požádala o přijetí do domu na půl cesty ve svých 24 letech, kdy se vrátila ze zahraničí, neměla kde bydlet, babička mezitím odešla do domova pro seniory a dům prodala. Ilona byla přijata, zaevidovala se na Úřadu práce, pobírala sociální dávky v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. Na Úřadu práce byla jen krátce, brzy si našla práci jako recepční. V té době se u ní začaly projevovat příznaky onemocnění – měla halucinace, vidiny, slyšela hlasy, mluvila s imaginárními osobami, neustále volala Policii, že má v bytě cizí lidi, přestože tam nikdo nebyl, vyhrožovala sebevraždou, nemohla spát, přestala chodit do práce. Ilona souhlasila s pobytem v Psychiatrické léčebně v Kroměříži, strávila tam 4 měsíce a byla jí diagnostikována schizofrenie. Po залечení byla propuštěna. Ilona užívá spoustu léků, cítí se po nich ospalá, unavená, ale aspoň se zbavila svých obtíží. Znovu se zaevidovala na Úřadu práce a požádala o sociální dávky. Ambulantně dochází k psychologovi a psychiatrovi, požádala si o invalidní důchod, který jí byl přiznán ve II. stupni. Díky dlouhodobému pobytu v zahraničí jí byl invalidní důchod přiznán pouze ve výši 3.320,-kč, takže i nadále zůstává v evidenci Úřadu práce a pobírá sociální dávky. Ilona má tedy schi-

zofrenii, její zdravotní problémy jsou spojeny s nemocí a léky (bolesti hlavy, únava, malátnost, ospalost, nechut' k jídlu). Ilona kouří, alkohol nepije, drogy už neužívá, nosí brýle na čtení a počítač.

Ekonomická anamnéza

Ilona pobírá sociální dávky, z doplatku na bydlení hradí nájem v domě na půl cesty, příspěvek na živobytí má snížený kvůli přiznanému invalidnímu důchodu. S penězi vychází obtížně, proto občas chodí na noční brigádu do pekárny (jednou až dvakrát týdně), víc jí její zdravotní stav nedovoluje. Po návratu ze zahraničí Iloně vznikl dluh na zdravotním pojištění, vyřídila si splátkový kalendář a každý měsíc posílá 500,-kč, další dluhy nemá.

Závěr

Ilona prozatím zůstává v domě na půl cesty, díky užívání léků se její zdravotní stav stabilizoval, srovnal, pokud je však užívat přestane, problémy se vrátí. Už to zkoušela, aby se necítila tak unavená a ospalá, léky vysadila, příznaky doprovázející schizofrenii se ihned znovu objevily. Ilona si na tento stav zvyká, hledá si práci na větší úvazek, aby měla víc peněz, má rozjednanou recepční a prodavačku v textilu. Také si hledá podnájem, protože překročila věkovou hranici pro uživatele domu na půl cesty, nikdo však na ni netlačí, její zdravotní stav by se mohl zhoršit. Zde by bylo vhodná služba chráněného bydlení.

PŘÍLOHA P XIII: KAZUISTIKA UŽIVATELE JIRKY

Osobní a rodinná anamnéza

Jirka se narodil v roce 1999 a do domu napůl cesty přišel z dětského domova ve Vizovicích. Jirka je Rom, má 5 mladších sourozenců, kteří žijí s matkou, otec s nimi nežije. Jirku matka dala do dětského domova někdy ve 12 letech, péči o něj nezvládala, Jirka měl problémy s chováním, kradl, utíkal z domu. Nějaký čas strávil v diagnostickém ústavu, dvakrát byl ve výchovném ústavu ve Střílkách a v Dřevohosticích. Problémy dělal i v dětském domově, neustále vyvolával rozepře, rvačky, neuznával autority, z dětského domova často utíkal, několikrát byl přivezen Policií, kouřil, pil alkohol, užíval drogy. Jirka v kontaktu s nikým z rodiny není, nechce o nich ani mluvit, nebaví se ani o svých sourozencích. Do domu na půl cesty Jirka přišel v den svých 18. narozenin, byl šťastný, že z dětského domova mohl odejít, že bude mít svobodu. Má hodně kamarádů, je přátelský, snadno navazuje kontakt, je celkem inteligentní.

Sociální a zdravotní anamnéza

Jirka má základní vzdělání, po základní škole sice začal v dětském domově studovat učební obor kuchař, to ho nebavilo, proto přešel na učební obor malíř, ten ukončil ve 2. ročníku, není tedy vyučený ničím. Nebylo to z důvodu, že by učení nezvládal, žádné specifické poruchy učení nemá, jen ho to nebavilo, nechtěl se učit. Jirka začal kouřit velmi brzy, říká, že v 6 letech, denně vykouří krabičku cigaret, také se rád napije, především pivo a tvrdý alkohol. Kouří i marihuanu, také si ji dá ve formě vodní dýmky, tvrdé drogy zatím neužívá. Dále je závislý na automatech, během jednoho dne dokáže prohrát celou sociální dávku, avšak svou závislost si nepřipouští. Jirka měl v 16 letech zlomenou nohu, byl na operaci, noha se zahojila, asi před 2 měsíci špatně šlápnul, od té doby ho noha bolí, kulhá, k lékaři odmítá jít, i když tam byl několikrát posílán. Jiné zdravotní problémy nemá.

Ekonomická anamnéza

Jirka je v evidenci Úřadu práce, pobírá sociální dávky – příspěvek na živobytí ve výši 3.410,- Kč a doplatek na bydlení ve výši 3.660,-Kč, kterým je hrazen pobyt v domě na půl cesty. Na schůzky poctivě chodí, termíny dodržuje. Nedávno si našel práci v rychlém občerstvení Mistr gril, zatím tam chodí na zkoušku, zaučuje se, pokud s ním budou spokojeni, mohl by od dubna dostat pracovní smlouvu. Jirku práce baví, i když pracuje na 12 hodinových směnách. Jirka má dluh u dopravního podniku za jízdy načerno ve výši 3.000,-Kč, u T-Mobilu

ve výši 4.500,-kč a za přestupky na Městském úřadě 2.000,-kč. Dluhy zatím nesplácí, ze sociální dávky mu na to peníze nezbyvají, věří, že dostane pracovní smlouvu a dluhy začne splácet.

Závěr

Jirka věří, že práce v Mistr grilu vyjde, že ho přijmou, získá tak větší finanční jistoty a bude moci splácet i dluhy. Po počátečních týdnech v domě na půl cesty, kdy s ním byly problémy (nedodržování pravidel, nepořádek v bytě, časté návštěvy přes noc) se Jirka zklidnil, zřejmě si potřeboval „užít svobody“ po odchodu z dětského domova, nyní spolupracuje, dodržuje nastavené úkoly, chová se slušně, je u něj vidina zlepšení, osamostatnění se a zvládnutí života bez pomoci a dohledu druhých lidí. Opět zde chybí možnost následné pomoci ve formě startovacího nebo sociálního bytu.